

ARKITILANTEET

Yhteinen ymmärrys intensiivisen vauvaperhetyön
työntekijöiden ja vanhempien avuksi arjen haastaviin
tilanteisiin

Katri Mikkonen

Riikka Valo

Opinnäytetyö
Toukokuu 2013
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosiaalipedagogiikka ja
Sosiaalinen kuntoutus

TIIVISTELMÄ

Tampereen ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosiaalipedagogiikan ja sosiaalisen kuntoutuksen vaihtoehtoiset ammattiopinnot

MIKKONEN, KATRI & VALO, RIIKKA:

Arkitilanteet

Yhteinen ymmärrys intensiivisen vauvaperhetyön työntekijöiden ja vanhempien avuksi arjen haastaviin tilanteisiin

Opinnäytetyö 94 sivua

Toukokuu 2013

Opinnäytetyön tarkoitus oli tutkia Tampereen kaupungin intensiivisen vauvaperhetyön työntekijöiden näkemyksiä ja tarpeita uuden työorientaation omaksumisessa sekä kehittää heille kenttätööhön monipuolista ja tilannekohtaisesti sovellettavaa materiaalia. Opinnäytetyössä vastattiin seuraaviin tutkimuskysymyksiin: 1. Millaiset arkiset tilanteet ovat haasteellisia lapsen kiintymyssuhteen ja perheen sisäisen vuorovaikutuksen kannalta? 2. Mistä tällaiset tilanteet voivat johtua ja mihin eri toimijat kiinnittävät niissä huomiota? 3. Millaisin keinoin Tampereen kaupungin intensiivisen vauvaperhetyön työntekijät voivat tukea vanhempia näissä tilanteissa?

Opinnäytetyö on laadullinen tutkimus. Teoreettisen viitekehyksen ytimessä olivat teoriat kiintymyssuhteesta ja tunnetyöskentelystä. Aineistonkeruumenetelminä käytettiin havainnointia ja tutkimushaastatteluja. Työntekijöiden teemakokouksissa havainnoitiin työntekijöitä ja heidän näkemyksiään. Asiakasperheissä esiintyviä lapsen kiintymyssuhdetta haastavia tilanteita havainnoitiin kahden viikon ajan osallistumalla kenttätööhön. Tutkimushaastatteluisissa haastateltiin sosiaalipsykologian professori Airi Hautamäkeä, Mannerheimin lastensuojeluliiton pääsihteeri Mirjam Kallandia, Pelastakaa lapset ry:n ylilääkäri Jari Sinkkosta ja Tampereen kaupungin perhetyön suunnittelija Minna Nurmista. Aineisto analysoitiin sisällönanalyysillä ja jäsenkategoria-analyysillä.

Lapsen kiintymyssuhteen ja perheen sisäisen vuorovaikutuksen kannalta haastavat tilanteet olivat päivittäisiä tilanteita, joissa lapsen perusturvallisuus oli uhattuna. Esimerkkeinä mainittakoon ruokailu, nukkumaan meno ja siirtymätilanteet. Aineistoa analysoidessa tehtiin merkittävä huomio eri toimijoiden tavassa tulkita tilanteen kulkua ja merkitystä. Vanhemmat etsivät syytä konflikteihin usein lapsesta. Ammatilliset eli intensiivisen vauvaperhetyöntekijät kiinnittivät huomion vanhemman kykyyn asettaa rajoja ja toimia määrätietoisesti. Asiantuntijat eli haastattelemamme henkilöt kiinnittivät huomion merkityksiin ja menneisyyden kokemusten vaikutukseen. Tällaisissa tilanteissa työntekijän näkökulmasta olennaista on dialoginen työote ja vanhemman kasvatuskäyttäytymisen tukeminen. Opinnäytetyön tuotoksena kehitetty Arkitilanteet-materiaali on tarkoitettu menetelmäksi vanhemmuuden tukemiseen ja edellä mainittujen tilanteiden käsittelyyn. Prosessin edetessä materiaalin idea tuotteistettiin.

Asiasanat: kiintymyssuhde, tunnetyöskentely, dialogi, kasvatustallit

ABSTRACT

Tampereen ammattikorkeakoulu
Tampere University of Applied Sciences
Degree Programme in Social Services

MIKKONEN, KATRI & VALO, RIIKKA

Everyday Situations

Common Understanding in Challenging Situations for Workers and Parents in Intensive Work with Families of Infants

Bachelor's thesis 94 pages
May 2013

The objective was to provide support for workers in intensive family work with families of infants in adopting a new work orientation and also to develop versatile and appropriate material for their work in the field. The thesis answered the following research questions: 1. What kind of everyday situations are challenging for the attachment and the internal interaction of the family? 2. What could be the reasons behind these situations and how differently they can be perceived? 3. In what ways can workers in intensive work with families of infants support parents in these situations?

This is a qualitative thesis, and its theoretical framework is based on attachment theory and emotion processing. Data collection methods were observation and interviews. Workers and their perceptions were observed in theme meetings at their work. Challenging situations arising in client families were observed by participating in field work for two weeks. The following experts were interviewed for research purposes: professor of social psychology, Airi Hautamäki; Secretary General for the Mannerheim League for Child Welfare (MLL), Mirjam Kalland; Senior Consultant Psychiatrist at Save the Children Finland, Jari Sinkkonen; Family Work Planner in Tampere, Minna Nurminen. The data was analysed using content analysis and membership categorization analysis.

Challenging situations for the attachment of the child and the internal interaction of the family were daily situations where the security of the child was threatened, for example, when eating, at bedtime and in transitions. When analysing the data, it was perceived how differently the course and the meaning of the events can be interpreted. Parents often blame children for the conflict. Professionals, i.e. workers in intensive work with families of infants, paid attention to the ability of the parent to set boundaries and to be determined in their actions. Experts, i.e. the interviewees, outlined the importance of meanings and the influence of past experiences. In these situations, dialogue and supporting the pedagogical model of the parent are essential for the worker. The result of the thesis is Everyday Situations material which is a method to support parenthood and to manage situations mentioned above. The material was productised during the process.

Key words: attachment, emotion processing, dialogue, pedagogical models

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	5
2	OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS JA AINEISTO	7
	2.1. Opinnäytetyön lähtökohdat.....	7
	2.2. Opinnäytetyön tehtävä ja tutkimuskysymykset	9
	2.3. Aineistonkeruumenetelmät	9
	2.4. Aineiston analysointi	16
3	PERHE SUOMALAISESSA YHTEISKUNNASSA	20
	3.1. Lyhyt katsaus suomalaisen perheen ja perhetyön historiaan	21
	3.2. Tampereen kaupungin perhetyö ja intensiivinen vauvaperhetyö.....	24
	3.2.1 Asiakasprosessi	25
	3.2.2 Työorientaatio	26
4	TEOREETTINEN VIITEKEHYS.....	27
	4.1. Kiintymyssuhde	28
	4.1.1 Kiintymyssuhde ja vuorovaikutus.....	29
	4.1.2 Kiintymyssuhteen luokittelu	30
	4.1.3 Kiintymyssuhteen vaikutukset lapsen kehitykseen.....	33
	4.1.4 Kiintymyssuhteen merkitys aikuisuudessa	34
	4.1.5 Kiintymyssuhteen siirtyminen sukupolvelta toiselle	36
	4.1.6 Työntekijän kiintymyssuhteen merkityksestä.....	37
	4.2. Tunnetyöskentely.....	40
	4.2.1 Tunteiden neurobiologinen tausta.....	40
	4.2.2 Perustunteista sosiaalisiin tunteisiin.....	43
	4.2.3 Tunnesäätely	44
	4.2.4 Tunteet ja järki	45
5	AINEISTO JA SEN ANALYSOINTI	47
	5.1. ”Niitä tilanteita näkee joka perheessä.”	48
	5.2. ”Se yrittää vaan ärsyttää mua!”	52
	5.3. ”Onhan täällä kaikenlaista materiaalia, mutta ei niistä vaan tiedä miten niitä vois käyttää”	60
	5.3.1 Kasvatusmallit.....	61
	5.3.2 Dialogi.....	64
	5.3.3 Arkitilanteet-materiaali	66
6	JOHTOPÄÄTÖKSET	72
7	POHDINTA.....	77
8	LOPUKSI	84
	LÄHTEET.....	86

1 JOHDANTO

Viimeisen vuoden (2012–2013) aikana on uutisoitu huolestuttavan monesta perheen sisällä tapahtuneesta lapsen kohdistuneesta väkivallanteosta. Julmimmat niistä ovat johtaneet lapsen kuolemaan. Tällaiset uutiset saavat myös aikuiset hämmästelemään ympäröivää yhteiskuntaa. Yhteiskunnallisesta näkökulmasta katsottuna lapset elävät jonkinlaisessa ahdingossa ja perheiden tarvitsema tuki tulee tarpeeseen näiden myöhässä. Lastensuojelun asiakkuuksien määrät ovat noususuuntaisia, johon kunnat pyrkivät vastaamaan kehittämällä erilaisia ehkäiseviä palveluja. (THL 2011).

Tilastollisesti vauvaikäisten lasten vanhempien avioeromäärät ovat kasvaneet. Perheiden hyvinvoinnin kannalta ehkäisevien palvelujen lisääminen mahdollistaisi varhaisen puuttumisen jo ennen kuin perheiden tilanne kriisiytyy. Lastensuojelulaki (417/2007) velvoittaa kuntia järjestämään avohuollon tukitoimena tarjottavaa perhetyötä, mutta perhetyötä tehdään myös perheissä, joissa ei ole vielä lastensuojelullista tarvetta.

Perhetyön tarkoitus on tukea perheiden elämänhallintaa ja omien voimavarojen käyttöönottoa sekä vahvistaa arjessa selviytymistä. Tampereen kaupunki aloitti perhetyön sisällä uuden työmuodon, intensiivisen vauvaperhetyön, jonka avulla pyritään varhaiseen ja intensiiviseen puuttumiseen. Tämä uusi työmuoto liittyy vahvasti vanhemmuuden tukemiseen, perheen toimintakyvyn vahvistamiseen uusissa tilanteissa, perheen vuorovaikutustaitojen tukemiseen sekä arkirutiinien hallintaan. (Sosiaaliportti 2013.) Työmuodon toimintamalli lähtee ajatuksesta, että vanhempien hyvinvointi vaikuttaa suoraan myös vauvan hyvinvointiin.

Perhetyö on kotiin tehtävää työtä, jolla on pitkät perinteet. Kodinhoidollinen tausta antaa työntekijöille vahvat valmiudet arkirutiineissa tukemiseen. Uuden työmuodon myötä työntekijöiden haasteeksi on noussut uudenlaisen työorientaation omaksuminen, joka perustuu teorioihin kiintymyssuhteesta ja tunnetyöskentelystä. Työorientaation teoreettinen pohja on valittu vastaamaan niihin huolen ja tuen tarpeisiin, joita kohderyhmässä esiintyy (Nurminen 2012). Työn taustateorian vahvistuminen ja fokuoituminen ovat muuttaneet työn luonnetta arkiaskareissa auttamisesta

keskustelempaan suuntaan. Keskustelevan työtteen tarkoitus on lisätä työntekijän ja asiakkaan välistä psykoedukaatiota ja tätä kautta tukea ja lisätä perheiden hyvinvointia.

Perhetyön ja intensiivisen vauvaperhetyön yksi lähtökohta on vanhemmuuden tukeminen ja perheen toimintakyvyn vahvistaminen. Opinnäytetyömme on laadullinen tutkimus, jonka tarkoitus on tutkia Tampereen kaupungin intensiivisen vauvaperhetyön työntekijöiden näkemyksiä ja tarpeita uuden työorientaation omaksumisessa sekä kehittää heille kenttätööhön monipuolisesti käytettävää materiaalia. Näistä lähtökohdista käsin tutkimme intensiivisen vauvaperhetyön työorientaation mukaisesti lapsen kiintymyssuhdetta haastavia tilanteita, syitä tilanteisiin ja miten työntekijät voisivat tukea vanhempia kyseisissä tilanteissa.

Opinnäytetyömme tavoite on vastata konkreettisella tasolla työelämän tarpeisiin. Työelämätahton edustaja perhetyön suunnittelija Minna Nurminen toivoo opinnäytetyömme antavan intensiivisen vauvaperhetyön työntekijöille teoreettista tietoa ja samalla kannustavan työntekijöitä toiminnallisten menetelmien käyttöön uuden työorientaation luonteen mukaisesti.

2 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS JA AINEISTO

Tässä luvussa esittelemme opinnäytetyön tutkimuskysymykset, käytetyt aineistonkeruumenetelmät ja tutkimuksen toteuttamisen eri vaiheet. Opinnäytetyömme on innovatiivinen työelämää kehittävä.

2.1. Opinnäytetyön lähtökohdat

Opinnäytetyön prosessi lähti liikkeelle Nepsy-hankkeen (2009–2011) järjestämän luentosarjan innoittamana. Olimme kuuntelemassa Tampere-talossa Raisa Cacciatoren luentoja lapsen aggressiokasvatuksesta 17.–18.8.2011 ja Jari Sinkkosen luentoja turvattomien kiintymyssuhteiden ja mielenterveyshäiriöiden välisistä yhteyksistä 23.8.2011 sekä poikien kehityksen haasteista 4.10.2011. Luentojen jälkeen totesimme lähes yhteen ääneen, että teoriassa tämä kaikki kuulostaa äärimmäisen yksinkertaiselta ja helpolta, mutta miksi se on käytännössä omien lasten kanssa erittäin haasteellista?

Kasvatustieteen professori Tapio Puolimatka (2011, 216) korostaa tieteellisen tutkimuksen lähtökohtana ja motivoivana tekijänä olevan ympäröivässä kulttuurissa vaikuttavan arvomaailman sekä erityisesti tiedeyhteisön arvostukset. Pienten ja kouluikäisten lasten vanhempina arvostamme perhettä ja arjen tärkeyttä. Näistä lähtökohdista käsin halusimme opinnäytetyöllämme tukea perheiden arkea ja hyvinvointia ehkäisevässä perhetyössä.

Lähdimme pohtimaan omia kokemuksiamme vanhempina lapsiperheen arjesta, arjen haasteista, kasvatuskysymyksistä sekä yhteiskunnan puolelta saamastamme tuesta. Pitkien keskusteluiden jälkeen päädyimme siihen, että palvelujärjestelmän tuki ja kontrolli kohdistuvat lapsiperheissä lähinnä lapsen fyysiseen kehitykseen lastenneuvolan palvelujen ja päivähoiton muodossa. Näin ollen perheiden kokonaisvaltainen ja psykososiaalinen tukeminen on varsin vähäistä.

Halusimme tehdä opinnäytetyön, jonka avulla voimme välillisesti tukea vanhemmuutta ja tätä kautta turvata myös lapsuutta ja lapsen hyvinvointia. Puhumme opinnäytetyössä nimenomaan vanhemmuudesta – emme äitiydestä tai isyydestä. Monien tutkijoiden ja

asiantuntijoiden mukaan sukupuoli ei mitenkään rajoita tai leimaa vanhemmuutta, sillä vauvan kiintymiskohteeksi ja hoivaajaksi kelpaavat sekä isät että äidit (Sinkkonen 2003, 11).

Opinnäytetyöprosessi lähti liikkeelle omista kiinnostuksen kohteista ja halusta tehdä opinnäytetyö, joka on merkityksellinen itsellemme ammatillisen kasvun näkökulmasta, työelämätaholle merkityksellinen toteutuksena ja näiden lisäksi käyttökelpoinen ja sovellettava tulevilla työkentillämme. Suunnittelimme itsenäisesti ”paketin”, jota lähdimme markkinoimaan työelämätahoille. Paketin sisällön keskeisiksi teemoiksi halusimme nostaa kiintymyssuhteen ja tunnetyöskentelyn. Ajatuksemme oli tuoda teoreettista tietoa vanhempien saataville toiminnallisten menetelmien avulla. Ensisijaisena toiveenamme oli tehdä moniammatillista yhteistyötä terveydenhuollon kanssa, esim. Tampereen kaupungin hyvinvointineuvoloissa. Olisimme halunneet toteuttaa opinnäytetyömme esimerkiksi neuvoloiden perhevalmennuksessa toiminnallisen ryhmän muodossa. Hyvinvointineuvolat pitivät aihetta tärkeänä ja tarpeellisena, mutta ohjasivat meidät ottamaan yhteyttä Tampereen kaupungin perhetyön suunnittelija Minna Nurmiseen. Esittelimme hänelle ideamme ja hän kertoi juuri tämänkaltaiselle työlle olevan erittäin suuri tarve uuden työmuodon kehittämisessä. Näin työelämän yhteistyötahoksi varmistui Tampereen kaupungin intensiivinen vauvaperhetyö.

Tampereen kaupunki ja Muotialan asuin- ja toimintakeskus ry toteuttivat Pilke-hankkeen eli Pienten lasten intensiiviyön kehittämishankkeen Tampereella 1.2.–31.12.2011. Pilke-hankkeessa keskityttiin tavallista enemmän tukea tarvitsevien vauvaperheiden auttamiseen. Hankkeen päätyttyä Tampereen kaupungin perhetyön suunnittelijat kokivat hankkeessa käytetyn intensiivisen työmuodon palvelevan sovellettuna myös perhetyön uusia haasteita. Niin tilastollisesti kuin kenttätöissäkin huolestuttavasti esille nousivat kasaantuneet ongelmat, vauvaperheiden avio- ja avoerot sekä kiireelliset sijoitukset ja huostaanotot pienten lasten perheissä (Nurminen 2012). Näistä lähtökohdista rakentunut uusi työmuoto Intensiivinen vauvaperhetyö markkinoitiin tamperelaisille neuvoloiden kautta vuonna 2011.

Perhetyön suunnittelija Minna Nurmisen (2012) mukaan intensiivisen vauvaperhetyön työntekijät tarvitsivat uuden työorientaation sisäistämiseen teoreettista tietoa kiintymyssuhteesta ja tunnetyöskentelystä. Nurminen (2012) kertoi työntekijöiden

toivovan kyseisiin teorioihin liittyvää materiaalia, jossa voisi hyödyntää toiminnallisia menetelmiä. Sovimme Minna Nurmisen kanssa, että vastaamme näihin tarpeisiin toteuttamalla opinnäytetyömme tuotoksena työntekijöille materiaalin, joka sisältää teorialtetta ja jonkinlaisen toiminnallisen menetelmän kenttätööhön. Saimme varsin vapaat kädet toteutuksen suhteen. Halusimme toteuttaa materiaalin siten, että se vastaisi mahdollisimman hyvin perhetyöntekijöiden tarpeita ja toiveita.

2.2. Opinnäytetyön tehtävä ja tutkimuskysymykset

Opinnäytetyön päätarkoitus on tutkia Tampereen kaupungin intensiivisen vauvaperhetyön työntekijöiden näkemyksiä ja tarpeita uuden työorientaation omaksumisessa sekä kehittää heille kenttätööhön monipuolista ja tilannekohtaisesti sovellettavaa materiaalia. Pyrkimyksemme on tukea ja rohkaista kenttätöytäntekijöitä luovien menetelmien käyttöön vanhemmuuden tukemisessa ja intensiivisen vauvaperhetyön arjessa sekä vastata heidän esille nostamiin haasteisiin konkreettisella tasolla.

Tutkimuskysymyksemme ovat:

1. *Millaiset arkiset tilanteet ovat haasteellisia lapsen kiintymyssuhteen ja perheen sisäisen vuorovaikutuksen kannalta?*
2. *Mistä tällaiset tilanteet voivat johtua ja mihin eri toimijat kiinnittävät niissä huomiota?*
3. *Millaisin keinoin Tampereen kaupungin intensiivisen vauvaperhetyön työntekijät voivat tukea vanhempia näissä tilanteissa?*

2.3. Aineistonkeruumenetelmät

Opinnäytetyömme on laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus. Aineistonkeruumenetelminä käytimme haastatteluja ja havainnointia. Näillä rinnakkaisilla aineistonkeruumenetelmillä pyrimme saamaan tutkittavasta ilmiöstä mahdollisimman kokonaisvaltaisen ja todellisen kuvan. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 160–161.) Haastattelimme perhetyön suunnittelijaa ja kolmea asiantuntijaa. Havainnointi tapahtui intensiivisen vauvaperhetyön työntekijöiden kokouksissa ja kahden viikon havainnointijaksona kenttätöössä asiakasperheiden kotona. Tuomen ja

Sarajärven (2009, 28) mukaan laadullista tutkimusta kutsutaan myös ymmärtäväksi tutkimukseksi. Kvalitatiivisesta tutkimusaineistosta ei varsinaisesti pyritä tekemään päätelmiä yleistettävyyttä ajatellen, mutta tutkimukseen sisältyy silti aristoteelinen ajatus siitä, että yksityisessä toistuu yleinen. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että tutkimalla yksityistä tapausta kyllin tarkasti, saadaan näkyviin myös se, mikä ilmiössä on merkittävää ja toistuu myös tarkasteltaessa ilmiötä yleisellä tasolla. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 182.) Tutkimuksessamme tämä tarkoittaa sitä, että tamperelaisten perheiden vuorovaikutustilanteissa havainnoidut lapsen kiintymyssuhdetta uhkaavat tilanteet ovat ilmiöitä, jotka toistuvat todennäköisesti myös muissa suomalaisissa perheissä.

Laadullisen tutkimuksen yleisimpiä aineistonkeruumenetelmiä ovat haastattelu, kysely, havainnointi ja erilaisiin dokumentteihin perustuva tieto. Niitä voidaan resurssien ja tutkittavan ongelman puitteissa käyttää joko rinnakkain tai eri tavoin yhdistettynä (Tuomi & Sarajärvi 2009, 71). Opinnäytetyössämme päädyimme käyttämään rinnakkain havainnointia ja haastattelua. Tutkimuksen validiutta voidaan tarkentaa käyttämällä tutkimuksessa useita tiedonkeruumenetelmiä. Tällaista menetelmien yhteiskäyttöä kutsutaan triangulaatioksi. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 233.)

Havainnointi

Opinnäytetyössämme valitsimme aineistonkeruumenetelmäksi havainnoinnin eli observoinnin erityisesti siksi, että se kytkee muita tutkimusmenetelmiä paremmin saadun tiedon sen kontekstiin (Grönfors 2010, 157; Tuomi & Sarajärvi 2009, 81). Havainnoinnin toinen merkittävä etu on välitön ja suora tieto yksilöiden ja ryhmien toiminnasta ja käyttäytymisestä. Hirsjärvi, Remes ja Sajavaara (2009, 213) korostavat havainnoinnin olevan erinomainen menetelmä vuorovaikutuksen, vaikeasti ennakoitavien ja nopeasti muuttuvien tilanteiden tutkimisessa.

Havainnointi voidaan jakaa systemaattiseen ja osallistuvaan havainnointiin. Systemaattista havainnointia käytetään erityisesti kvantitatiivisessa tutkimuksessa, kun taas osallistuvaa havainnointia palvelee paremmin kvalitatiivista tutkimusta. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 81; Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 213–215.) Havainnointiin aineistonkeruumenetelmänä liittyy olennaisesti osallistuminen. Havainnointia suorittaessa tutkijalla on eräänlainen kaksoisrooli: ihmisen rooli ja tutkijan rooli, jotka

ainakin jossain määrin voidaan pitää erillään toisistaan. (Grönfors 2010, 154–156; Metsämuuronen 2000, 42–43.)

Tuomi ja Sarajärvi (2009, 81) erottelevat havainnoinnin muodot piilohavainnointiin, havainnointiin ilman osallistumista, osallistuvaan havainnointiin ja osallistavaan havainnointiin. Osallistuva havainnointi voidaan myös jakaa tutkijan näkökulmasta katsottuna erilaisiin rooleihin: havainnoija osallistujana ja osallistuja havainnoijana tai osallistumisen asteisiin täydellisestä osallistumisesta osallistumattomaan havainnointiin. (Metsämuuronen 2000, 45; Grönfors 2010, 160–161.) Kerätessämme aineistoa oppinäytetyöhön käytimme osallistuvaa havainnointia tiedonkeruumenetelmänä kolmessa eri tilanteessa prosessin eri vaiheissa.

Havainnointi kenttätyöntekijöiden kokouksissa

Ensimmäisenä käytimme osallistuvaa havainnointia työntekijöiden kokouksessa, jossa tarkoituksemme oli kartoittaa työntekijöiden konkreettisia teoreettisia tarpeita kenttätyössä liittyen kiintymyssuhteeseen. Tutkijoina tehtävämme oli toimia aktiivisesti vuorovaikutuksessa tiedonantajien kanssa parasta mahdollista tietoa saadaksemme.

Toisten näkeminen kollegoina (vrt. asiakastyö) on tärkeää, koska se auttaa luomaan turvallisen ilmapiirin, joka vähentää dialogin luomaa haavoittuvuutta. Dialogissa joukko ihmisiä tutkii monimutkaista ilmiötä monesta näkökulmasta etsien rikkaampaa näkemystä. (Isokorpi 2006, 52.)

Ennen varsinaista havainnointia niin työntekijöiden kokouksessa kuin kenttätyössä mietimme tarkkaan havainnoinnin merkitystä ja tarkoitusta. Reflektiivisen keskustelun jälkeen olimme sopineet, että havainnoimme ja kiinnitämme huomiota siihen mitä havainnoitavat itse pitävät olennaisena eli mitä he nostavat esiin, mitä tilanteessa tapahtuu vuorovaikutuksen näkökulmasta, miten tilanne etenee, miten siirrytään asiasta seuraavaan ja miten työntekijät kuvaavat tapahtumia.

Keskustelun aikana esitimme kysymyksiä, kuvasimme omaa näkökulmaamme ja kirjoitimme tarkkoja muistiinpanoja dokumentoidaksemme olennaisimmat asiat, jotka puhtaaksikirjoitimme palaverin jälkeen. Osallistuva havainnointi perustuu toimintatutkimukselliseen muutokseen tähtäävään ajatteluun ja yksinkertaiseen

psykologiseen totuuteen: ihmistä ei voi opettaa pakolla, mutta vuorovaikutuksessa molemmat osapuolet voivat laajentaa ajatteluaan. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 82.)

Pyrimme siis tietoisesti kenttätyöntekijöiden kanssa dialogiseen keskusteluun, jotta pystyisimme vastaamaan heidän tarpeisiinsa mahdollisimman hyvin. Tutkijan roolissa päällimmäisenä on kunnioitus tutkimukseen lupautuneita henkilöitä eli tässä tapauksessa kenttätyöntekijöitä ja heidän tietämystään kohtaan (Tuomi & Sarajärvi 2009, 83).

Materiaalin kehittämistä ja kokoamista varten kartoitimme työntekijöiden teoreettisen tiedon tarvetta ja toiveita teemoista. Työntekijät kertoivat toivovansa erityisesti tiivistä, mutta kattavaa teoretietoa kiintymyssuhteesta, konkreettisia ohjeita vaikeiden tilanteiden puheeksi ottamiseen sekä ohjeita ja ideoita luovien menetelmien käyttämiseen kentällä tehtävään perhetyöhön.

Toisen kerran käytimme osallistuvaa havainnointia työntekijöiden kokouksessa, jossa teemana oli tunnetyöskentely. Tähän kokoukseen valitsimme selvästi passiivisemmän roolin aiempaan kokoukseen verrattuna. Kerroimme työntekijöille, että olemme tilanteessa läsnä, mutta ikään kuin sivusta seuraajina. Teimme tarkkoja muistiinpanoja työntekijöiden keskusteluista, heidän esiin nostamista asioista ja pyrimme poimimaan keskusteluista muistiinpanoihimme sellaisia teemoja, joita he pohtivat yhdessä, mutta joihin he eivät löytäneet varsinaisia vastauksia. Olennaisina teemoina keskusteluista erottuivat tunteiden käsittely perheen kanssa, tunteiden tunnistamisen vaikeus perheissä sekä tunnesäätely.

Kenttätyön havainnointi

Tutkimuksemme kannalta laajimmat havainnoinnit tapahtuivat kahden viikon havainnointijakson aikana kenttätyössä. Katri suoritti sosiaalipedagogiikan opintoihinsa liittyvää perhetyön harjoittelua Tampereen kaupungin intensiivisessä vauvaperhetyössä ja näin ollen harjoittelun sai yhdistettyä opinnäytetyön aineistonkeruuseen. Havainnoitavia tilanteita varten suunnittelimme etukäteen havainnointirungon aiemmin kerättyyn aineistoon ja teoriaan perustuen. Havainnointijakso tarjosi myös mahdollisuuden päästä havainnoimaan työntekijöiden haasteelliseksi kokemia puheeksi ottamisen tilanteita.

Havainnointijakson sisältöön vaikuttivat kenttätyöntekijöiltä saatu tieto, opinnäytetyön teoreettinen viitekehys, professori Airi Hautamäen haastattelu sekä Jyväskylän yliopiston Perhetutkimuskeskuksen toteuttama arjen haasteisiin liittyvä Paletti-tutkimus. Paletti-tutkimus antoi hyvän ymmärryksen siitä, millaisia haasteita perhetilanteiden tutkimiseen liittyy. Paletti-tutkimuksessa käsitellään arjen hässäkkätilanteita, perhedynamiikkaa ja perheen sisällä tapahtuvaa tunnetyötä, jotka olivat myös meidän opinnäytetyössämme havainnoinnin kohteita (Rönkä ym. 2009, 176, 231). Konkreettisten tilanteiden lisäksi havainnointi kohdistui myös vanhempien kanssa käytyihin keskusteluihin ja heidän esille nostamiin ajatuksiin kyseisistä tilanteista. Katri kirjoitti havainnoimistaan tilanteista ja keskusteluista tarkkoja muistiinpanoja myöhemmin tapahtuvaa analysointia varten. Tilanteet ja keskustelut kirjattiin pääsääntöisesti vasta perheen luota poistumisen jälkeen tai silloin, kun vanhempi poistui kotoa. Tilanteissa ei olisi ollut soveliaa kirjoittaa havaintojaan muistiin. Uskomme, että muistiinpanojen kirjoittaminen olisi vaikuttanut keskinäiseen vuorovaikutukseen, perheen käyttäytymiseen ja yleiseen ilmapiiriin.

Kahden viikon aikana havainnointiin osallistui yhteensä yksitoista perhettä. Havainnointijakson aikana Katri tapasi saman perheen yhdestä kolmeen kertaan. Seuraavalla sivulla olevaan taulukkoon (taulukko 1) on kerätty olennaisia tietoja perheistä, kuitenkin niin, etteivät perheet ole tietojen perusteella tunnistettavissa. Taulukosta näkee havainnointiin osallistuneen perheen alle 2-vuotiaiden lasten lukumäärän, onko perheessä yli 2-vuotiaita lapsia ja sen kuinka monta kertaa perhe osallistui havainnointiin. Viimeisestä sarakkeesta näkee, kuinka monta perheessä havainnoitua tilannetta päätyi sisällönanalyysiin.

TAULUKKO 1. Tietoa havainnoitavista perheistä.

Perheet	Alle 2-v. lapsia, lkm	Onko perheessä yli 2-vuotiaita lapsia?	Kuinka monta kertaa perhe tavattiin?	Sisällönanalyysiin päättyneiden tilanteiden lukumäärä	
A	2	kyllä	1	2	
B	1	kyllä	3	3	
C	1	kyllä	1	1	
D	2	ei	3	3	
E	1	kyllä	1	2	
F	2	kyllä	2	3	
G	1	ei	1	1	
H	2	kyllä	1	2	
I	1	kyllä	2	3	
J	1	ei	1	1	
K	1	kyllä	1	1	
YHT.	11	16	Kyllä 8/11	17	22

Haastattelut

Keräsimme aineistoa myös haastatteleamalla tarkoin valittuja asiantuntijoita teemahaastattelulla. Opinnäytetyöllämme on teoreettinen perusta, joka vaikutti teemahaastattelujen teemoihin.

Asiantuntijoiden tutkimushaastattelut

Haastattelimme opinnäytetyötämme varten kolmea asiantuntijaa. Tutkimuksemme kannalta haastatteluilla oli suuri merkitys, joten ne on ymmärrettävä systemaattisina tiedonkeruun muotoina. Niillä oli selkeät tavoitteet ja niiden avulla pyrittiin saamaan mahdollisimman luotettavia, päteviä ja ajan tasalla olevia tietoja. Tämän vuoksi onkin tarkennettava, että kyse oli asiantuntijoille suunnatuista tutkimushaastatteluista. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 207–208.)

Haastattelumenetelmänä käytimme puolistrukturoitua haastattelua eli teemahaastattelua (Metsämuuronen 2000, 42). Eskolan ja Vastamäen mukaan (2010, 26–27) teemahaastattelu on yksinkertaisesti kuvattuna eräänlainen keskustelu, joka käydään tutkijajohtoisesti. Tutkija pyrkii vuorovaikutuksen keinoin saamaan selville haastateltavilta häntä kiinnostavat asiat, tai ainakin ne, jotka kuuluvat tutkimuksen teemoihin. Haastattelun etuna on joustavuus, joka antaa tutkijalle mahdollisuuden tarkentaviin kysymyksiin, väärinkäsitysten korjaamiseen sekä kysymysten esittämiseen haluamassaan järjestyksessä (Tuomi & Sarajärvi 2009, 72–73). Valitsimme haastateltaviksi opinnäytetyömme teemoihin liittyviä urauurtavaa tutkimusta ja työtä tehneitä suomalaisia asiantuntijoita. Haastattelut vahvistivat teoreettiseen pohjaan perustuvaa tutkimustamme ja tukivat Tampereen kaupungin intensiivisen vauvaperhetyön työntekijöiden esille nostamia näkemyksiä asiakasperheissä esiintyvistä kiintymyssuhdetta haastavista arkisista tilanteista.

Tuomen ja Sarajärven (2009, 75) mukaan teemahaastattelun yhdenmukaisuuden vaateen aste vaihtelee tutkimuksesta toiseen. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että teemahaastattelu voi tapahtua lähes strukturoidun haastattelun kriteerein tai lähes avoimena haastatteluna. Haastatteluteemat pohjautuvat tutkimuksen viitekehykseen eli siihen mitä ilmiöstä jo tiedetään. Haastattelun tarkoitus on syventää, tarkentaa ja lisätä jo tiedossa olevaa tietoa. Kaikille haastateltaville ei ole välttämätöntä esittää samoja kysymyksiä, niinpä me päädyimme fokusoimaan kysymyksemme asiantuntijan erityisosaamista vastaavaan opinnäytetyön viitekehyksen teemaan. Toteutimme haastattelut mahdollisimman vapaaseen ja dialogiseen keskusteluun pyrkien, kuitenkin pysytellen haastateltaville ennen haastattelua annetuissa haastatteluteemoissa.

Ensimmäisenä haastattelimme psykologi, sosiaalipsykologian ja psykologian professori Airi Hautamäkeä, joka on tehnyt Suomessa muun muassa urauurtavaa tutkimusta kiintymyssuhteen ylisukupolvisesta periytyvyydestä ja kirjoittanut artikkeleita muun muassa perheessä tapahtuvasta kasvatuksesta ja vanhemmuudesta. Airi Hautamäelle esitetyt haastatteluteemat fokusoimme kiintymyssuhteen periytyvyyteen, kasvatuksen ja kiintymyssuhteen väliseen yhteyteen sekä turvattomien kiintymyssuhteiden muuttamiseen turvallisempaan suuntaan vanhemmuutta tukemalla. (Sinkkonen & Kalland 2011, 9.)

Toisena asiantuntijana haastattelimme lastenpsykiatrian erikoislääkäri, lääketieteen tohtori ja Pelastakaa Lapset ry:n ylilääkäri Jari Sinkkosta. Sinkkonen on kirjoittanut useita vanhemmille ja ammattilaisille suunnattuja kirjoja lapsen kehityksestä ja kasvatuksesta. Lisäksi hän luennoi aiheista niin koulujen vanhempainilloissa kuin ammattilaisten koulutuspäivillä. Hänelle esitetyt haastatteluteemat fokuoitoivat ulkopuolisen tuen merkitykseen vanhemmuuden tukemisessa sekä dialogisuuden merkitykseen asiakkaan ja työntekijän välillä. (Sinkkonen & Kalland 2011, 9; Niemelä ym. 2003, 520.)

Kolmantena asiantuntijana haastattelimme kasvatustieteen tohtori, sosiaalityön ja perhetutkimuksen dosentti, lastenpsykoterapeutti ja Mannerheimin lastensuojeluliiton pääsihteeri Mirjam Kallandia. Hän on perehtynyt erityisesti vanhempien ja lasten välisiin kiintymyssuhteisiin. Kallandille esitetyissä teemoissa korostui reflektiivisyyden merkitys vanhemmuudessa ja sensitiivisyys arjen haastavissa tilanteissa. (Sinkkonen & Kalland 2011, 9.)

2.4. Aineiston analysointi

Tutkimusta varten keräämämme aineiston laajuudesta johtuen, käytimme aineiston analysointiin vain tarkkaan rajatun osan aineistosta. Vilka ja Airaksinen (2003, 57–58) korostavat, että opinnäytetöissä, joissa syntyy jokin tuotos eli ns. toiminnallisissa opinnäytetöissä, ei ole välttämätöntä analysoida kerättyä aineistoa yhtä järjestelmällisesti ja tarkasti kuin tutkimuksellisissa opinnäytetöissä. Tutkimus ja sen analysointi voidaan nähdä selvityksen tekemisenä, jolloin haastattelut tuovat opinnäytetyöhön teoreettista syvyyttä ja tukevat argumentointia.

Sisällönanalyysi

Kenttätöön havainnoinnista kerätyn aineiston analysoinnin suhteen päädyimme käyttämään sisällönanalyysiä. Tuomen ja Sarajärven (2011, 103–108) mukaan sisällönanalyysi on hyvä menettelytapa silloin, kun tutkittavasta ilmiöstä halutaan saada kuvaus tiivistetyssä ja yleisessä muodossa. Sisällönanalyysin avulla aineisto saadaan kerättyä jäsennetyksi kokonaisuudeksi kadottamatta sen sisältämää informaatiota. Sellaisenaan se on kuitenkin varsin keskeneräinen tutkimuksellisesta näkökulmasta katsottuna. Sisällönanalyysin painopiste onkin tulkinnessa ja johtopäätöksissä, ei niinkään aineiston konkreettisesti jäsentämisessä. (Tuomi & Sarajärvi 2011, 103–104)

Konkreettisesti sisällönanalyysin tekeminen eteni niin, että ensimmäisenä oli tehtävä aineiston puhtaaksikirjoitus. Tämän jälkeen aineistoon perehdyttiin kuvattuja tilanteita ja keskusteluja lukemalla, jonka jälkeen tilanteet teemoitettiin (mm. ruokailutilanteet ja nukkumaan meno). Tämän jälkeen tehtiin aineiston redusointi eli kuvattujen tilanteiden pelkistäminen, joka meidän aineistossamme tarkoitti informaation eli kuvausten sisällön tiivistämistä. Redusoinnin jälkeen aineisto klusteroitiin eli etsittiin aineistosta samankaltaisuuksia ja/tai eroavuuksia käsitteleviä ilmauksia alaluokaksi. Klusteroinnissa luodaan pohja kohteena olevan tutkimuksen perusrakenteelle sekä alustavia kuvauksia ilmiöstä johtopäätöksiä varten (Tuomi & Sarajärvi 2011, 110–111). Klusterointia seuraa abstrahointi eli käsitteellistäminen, jossa luodaan pääluokka klusteroinnissa esiin nousseille samankaltaisuuksille. Tämä pääluokka on teoreettinen käsite, josta edetään johtopäätösiin ja tulkintaan alkuperäisestä tilanteen kuvauksesta. Sisällönanalyysi perustuu tulkintaan ja päättelyyn, joka etenee empiirisestä aineistosta kohti käsitteellisempää näkemystä tutkittavasta ilmiöstä. (Tuomi & Sarajärvi 2011, 110–112.) Seuraavalla sivulla olevassa taulukossa (taulukko 2) on esimerkki sisällönanalyysin etenemisestä analyysirungossa. Varsinaiseen analysointiin palaamme luvussa 5 Aineisto ja sen analysointi.

TAULUKKO 2. Sisällönanalyysin analyysirunko

Tilanteen kuvaus	Pelkistetty ilmaus (redusointi)	Alaluokka (klusterointi)	Pääluokka (abstrahointi)	Tulkinta lapsen kokemuksesta kyseisessä tilanteessa. Johtopäätökset teoreettiseen viitekehykseen pohjautuen.
Pieni lapsi on syömässä itsenäisesti ikätasoonsa nähden vaativaa ruokaa. Vanhempi antaa lapselle lautasen viereen leluun. Lapsi lopettaa syömisen ja alkaa pudottaa leluja maahan. Vanhempi nostaa leluun neljä kertaa takaisin, mutta viidennessä pudotuksen jälkeen vanhempi heittää leluun kauemmas. Lapsi ottaa lautaselta ruokaa ja pudottaa sen lattialle. Vanhempi heittää lautasen tiukkipöydälle. Nostaa lapset vauhdikkaasti pois ruokapöydästä ja huutaa, että ruokailu on nyt loppunut. Lapsi jää maahan istumaan ja alkaa itkeä.	Lapsi yrittää syödä itsenäisesti. Vanhempi siirtää lapsen huomion leluun.	-Vanhemman ennakoimaton toiminta. -Vanhemman odottamaton reaktio -Vanhemman ristiriitainen toiminta	Epäjohdonmukainen käyttäytyminen.	Tulkinta: Lapsi pelkäsi vanhemman käytöstä. <u>Johtopäätökset viitekehykseen perustuen:</u> Kiintymyssuhdeteorian mukaan vanhemman käyttäytymisen ennakoimattomuus saattaa johtaa lapsen välttelevään kiintymyssuhteeseen.

Jäsenkategoria-analyysi

Puhtaaksikirjoitettua aineistoa tarkastellessamme huomasimme mielenkiintoisia näkökulmaeroja asiantuntijoiden, kenttäyöntekijöiden ja vanhempien puhussa samasta teemasta. Näihin eroihin syvennyimme jäsenkategoria-analyysin avulla. Jäsenkategoria-analyysi perustuu 1960–1970-luvuilla vaikuttaneen yhdysvaltalaisen sosiologin Harvey Sacksin ajatteluun. Nikander (2011, 249) kertoo, että jäsenkategoria-analyysi on mielekäs tapa analysoida esim. haastatteluita, mikäli tutkijan tarkoitus on saada aineistosta esiin ammattilaisten tai asiakkaan ja ammattilaisen välisen keskustelun sävyeroja. Kategorioilla tarkoitetaan tiettytyyppistä luokittelua, esim. instituutiot kategorisoivat oman tehtävänsä (perhetyö, intensiivinen vauvaperhetyö, mielenterveystyö, opetus, jne.) ja kenen kanssa asioivat (perheet, vauvaperheet, mielenterveyskuntoutajat, opiskelijat, jne.). Kategoriat palvelevat institutionaalista tarkoitusta. (Jokinen 2012, 228–229.)

Keräämämme aineisto vastasi toimijan omaa tapaa suhtautua kyseiseen asiaan ja luoda siitä kategorioita. Tämän havainnon perusteella lähdimme jäsenkategoria-analyysin avulla sosiaalisten ongelmien ja ongelmaidentiteettien tuottamista. (Jokinen 2012, 248–249.)

Alla olevassa taulukossa (taulukko 3) on esitetty, kuinka vertailimme eri toimijoiden ajattelutapoja. Taulukossa on kategorisoitu toimijoiden ilmaisut kyseisestä teemasta tai tilanteesta. Varsinainen erojen analysointi käy ilmi tutkimustuloksista. Taulukossa ”vanhempi” on perheessä havainnoitava ollut isä tai äiti, ”ammattilainen” on perhetyöntekijä/intensiivinen vauvaperhetyöntekijä ja ”asiantuntija” on joku kolmesta haastattelemastamme asiantuntijasta.

TAULUKKO 3. Jäsenkategoria-analyysin runko

Tilanne/Teema	Vanhempi	Ammattilainen	Asiantuntija
Lapsi itkee öisin. Vanhempi kertoo, ettei jaksaisi lohduttaa lasta, koska itku vain jatkuu.	"Mä en ymmärrä mikä sillä on hätänä. Oon tehnyt kaiken mahdollisen ja se vaan huutaa."	"Ne vanhemmat on ihan ihmeissään, kun vauva valvottaa öisin. Niillä menee usein oma unentarve vauvan tarpeiden edelle."	"Tärkeää on tietysti selvittää, ettei vauvalla ole fysiologisia ongelmia. Vanhemman väsymyksen suhteen olisi pohdittava onko väsymys fyysisistä vai psyykkistä. Pitäisi saada selville miksi vanhempi ei jaksa lohduttaa itkeviä vauvaa."
Kasvatusmalli: auktoritatiivinen	"Me koitetaan kasvattaa sellaisella maalaisjärjellä, että ollaan lempeitä, mutta silti lapsilla on selkeät säännöt."	"Ei me haluttais painottaa sellaista auktoriteettia vanhemmille. Lähinnä me haluttais antaa malli rajoista ja rakkaudesta."	"Kyllä tutkimuksissakin on todettu, että auktoritatiivinen kasvatusmalli antaa lapselle parhaat valmiudet menestykseen."

3 PERHE SUOMALAISESSA YHTEISKUNNASSA

Tässä luvussa käsittelemme suomalaisen yhteiskunnan muutoksia perheen näkökulmasta. Perheellä on aina ollut vahva rooli ja merkitys suomalaisuudessa. Usein sanotaan, että ymmärtääkseen tätä hetkeä, on tunnettava historia. Niinpä teemme lyhyen katsauksen suomalaisen perheen historiaan.

Alla olevan taulukon (taulukko 4) avulla selkiytämme lapsen tasapainoiseen kehitykseen liittyviä perustarpeita, joiden tulisi toteutua vanhempi-lapsisuhteessa. Perheen historiaan peilaten on todettava, että nykypäivänä on saatavilla huomattavasti enemmän tieteellistä tietoa lasten tarpeista ja kasvatuksesta, joka varmasti näkyy myös eri vuosikymmenten kasvatustavoissa. Lääketieteen tohtori Anu Pekin ja lasten psykiatrian professori Tuula Tammisen (2002, 12–15) mukaan hyvinvointi, terve ja tasapainoinen kehitys edellyttävät seitsemään yleisinhimilliseen perustarpeeseen vastaamista. Nämä kyseiset perustarpeet toteutuvat lapsen ja vanhemman välisessä vuorovaikutuksessa ja kanssakäymisessä. Kyseiset perustarpeet ovat kiintymys, turva, hoiva, tunteiden jakaminen, oppiminen, leikki ja kontrolli. Tekemämme taulukko on mukailtu Emden (1989, 35), Pekin ja Tammisen (2002, 13) taulukoista.

TAULUKKO 4. Vanhempi-lapsisuhteen toiminnalliset tehtävät Emden (1989) mukaan.

Perustarve	Lapsi	Aikuinen
Kiintymys	Turvallisuus	Emotionaalinen sitoutuminen, saatavillaolo
Turva	Haavoittuvuus	Suojelu
Hoiva	Fysiologinen säätely	Järjestyneen struktuurin tarjoaminen, tarpeisiin vastaaminen
Tunteiden jakaminen	Tunteiden säätely	Empaattinen vastavuoroisuus, herkkyys
Oppiminen	Oppiminen	Opettaminen
Leikki	Leikki	Leikki, leikin tukeminen, ikätasoisten virikkeiden tarjoaminen
Kontrolli	Itsekontrolli, itsesäätely	Säännöt, rajat, itsehallinto

3.1. Lyhyt katsaus suomalaisen perheen ja perhetyön historiaan

Perheet ovat lasten ensisijaisia kasvattajia ja kasvatuksella puolestaan pyritään vastaamaan yhteiskunnallisiin tarpeisiin. Myös yhteiskunta on eri aikakausina pyrkinyt vastaamaan perheiden tarpeisiin ja hyvinvointiin.

Perhetyön historiaa ei voi kuvata yhtenäisenä kertomuksena, koska se koostuu hyvin erilaisista prosesseista ja tapahtumista: yhteiskunnallisista murrosvaiheista, hyvinvointivaltion muutoksista, ammatillisista pyrkimyksistä, perherakenteen ja perheen merkityksen vaihtelusta (Vuori & Nätkin 2007, 16–17).

Perheen ja perhetyön juuret

Yhteiskunnallinen ja perhepoliittinen tilanne Suomessa muuttui huomattavasti teollistumisen myötä 1800–1900-luvun taitteessa. Ennen teollistumista ei juurikaan puhuttu perheestä vaan perhekunnasta, talosta tai ruokakannasta, johon laskettiin perhe, sukulaiset ja palvelusväki. Tämän ajanjakson kotitaloudet nähtiin lähinnä tuotantoyksiköinä, joilla oli selkeät tavoitteet, toimintamallit, tehtävät ja työnjaot. (Rönkkö, L. & Rytönen, T. 2010, 11–12). Perhetyötä toteutettiin lähinnä kirkollisen vaivahoidon ja maallisen hyväntekeväisyystyön toimesta ilman ammatillista koulutusta ja pohjaa (Järvinen ym. 2007, 50; Vuori & Nätkin 2007, 10). Nätkin ja Vuori (2007, 14) kuvaavat toisen maailmansodan (1939–1945) jälkeistä vuosia tehokkaana aikana, sillä valtio ja kunnat organisoivat perhetyötä laajasti, syntyi uusia instituutioita, esim. perhe- ja kasvatusneuvolat. Järjestelmällinen kodinhoitajatoiminta alkoi Suomessa kuitenkin jo vuonna 1930, jolloin siitä vastasi Mannerheimin lastensuojeluliitto.

Lama perheiden hyvinvoinnin käännekohtana

Hautamäki kertoo (2004, 17), että tutkija Matti Rimpelän arvion mukaan lähes jokainen sukupolvi Suomessa voi edellistä sukupolvea paremmin aina 1900-luvun puolivälin lamaan saakka, jolloin tapahtui merkittävä käänne: pahoinvoivien lasten määrä alkoi kasvaa ja samaan aikaan perheitä tukevat palvelut vähentyivät ja heikentyivät.

1900-luvun puolivälin laman jälkeen suomalaisissa perheissä tuli esille kahdenlaisia haasteita. Toisissa perheissä vanhemmat uupuivat suurten työpaineiden alla ja toiset taas painivat jatkuvan työttömyyden uhan kanssa. Työasiat murtautuivat mukaan perhe-

elämään, joka tapahtui pääsääntöisesti vapaa-ajalla – siis ajalla jolloin vanhemmat olisivat tarvinneet lepoa, ja lapset puolestaan rakkautta ja jakamatonta huomiota pitkän hoitopäivän jälkeen. (Hautamäki 2004, 20–21.)

Vielä 1950-luvulla Suomessa vallitsi työkeskeinen ilmapiiri, joka tarkoitti käytännössä, että työtä tehtiin perheen hyvinvoinnin eteen. Perhe meni oman jaksamisen edelle. Tämän tilalle ovat nousseet yksilöllisemmät ja hedonistissävyytteisemmät ihanteet. Samoin kasvatusideologiat ovat muuttuneet. Maaseutukasvatuksen aikaan lapsen kasvu nähtiin luonnonmukaisena tapahtumana, johon ei juuri voinut vaikuttaa muuten kuin antamalla fyysistä hoivaa ja moraalisia ohjeita. (Hautamäki 2004, 21; Hautamäki 2012.)

Myöhäismodernin aikakauden mahdollisuudet ja haasteet

Terveystieteiden maisterin ja terveydenhoitaja Ritva Järvisen ym. (2007, 51) mukaan 1960-luku on nimetty suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan syntyvuosikymmeneksi. Yhteiskunnalliseen päätöksentekoon rakentui ajatus sosiaalisesta turvallisuudesta kaikkien oikeutena, joka kiteytyi universaaleihin hyvinvointipalveluihin.

Myöhäismodernissa suomalaisessa perheessä vallitsee perheen sisäinen jännite. Niin suomalaisessa kuin länsimaisessa kulttuurissa perheeseen katsotaan kuuluvaksi vanhemmat tai viralliset huoltajat sekä kotona asuvat lapset (Rantala 2002, 13–15; Rönkkö & Rytönen 2010, 15–16; Vilén ym. 2010, 10.) Keskivertoperheessä on kaksi palkkatyöntekijää ja perheen ajankäytössä on tapahtunut selkeä muutos. Yhteinen aika ei kulu tuotannolliseen toimintaan kuten maanviljelyyn vaan lähinnä kuluttamiseen yhteisen vapaa-ajan merkeissä. Perheiden menetettyä merkityksensä tuotantoyksikköinä, on sen merkitys tunne-elämän tasapainottajana kasvanut. (Rönkkö & Rytönen 2010, 17, 22.)

Perheen ihmissuhteiden pitäisi edustaa sitä ihmissuhteiden lämpöä, välittömyyttä ja hyväksyvyyttä, jolle ei tehostuvassa työelämässä aina löydy sijaa. (Hautamäki 2004, 17–18.)

Rönkän, Laitisen ja Malisen Paletti-tutkimuksessa (2009, 205) esiin nousevat perheen ulkopuolelta tulevat tunnetilat, jotka muuttavat perheen sen hetkistä tunneilmapiiriä. Tällaisia ympäröivästä yhteiskunnasta tulevia tunnetiloja voidaan tarkastella sen

mukaan siirtyvätkö ne paikasta paikkaan, esim. päiväkodista tai töistä kotiin vai perheenjäseneltä toiselle.

Sosiaalipsykologi Irmeli Järventie (1999) tutki pääkaupunkiseudulla 7–14-vuotiaiden lasten hyvinvointia. Tutkimuksen mukaan lähes joka kolmas lapsi ilmoitti voivansa pahoin. Pahoinvoinnin kerrottiin johtuvan perushoivan puutteista, huonosti nukutuista öistä, liian paljon yksin kotona olemisesta, itsearvostuksen pulmista sekä päivittäisestä fyysis-psykkisestä oireilusta. Lasten pahoinvoinnilla ei ollut yhteyttä perheen taloudelliseen tilanteeseen. (Järventie 2001, 83–85; Hautamäki 2004, 17.)

Nyky-perheen kehityssuuntia

Nykyisen perhe-elämän voidaan katsoa olevan kolmen osittain vastakkaisen kehityssuunnan varassa; perhe-elämän yksityistymisen, läheistymisen ja yksilöitymisen. Perhe-elämän yksityistymisellä tarkoitetaan perheen sulkeutumista perheen ulkopuolisille suhteille, perhe-elämä on ikään kuin yksityisaluetta. Perhe-elämän yksityistyminen tuo haasteita myös perhe-elämän tutkimiseen (Rönkä & Kinnunen 2002, 7). Hautamäki korostaa (2012) perheillä olevien haasteiden nousevan epäröivästä kasvatuskulttuurista ja suuresta yhteiskunnallisesta muutosnopeudesta. Perhe on muuttuva, dynaaminen systeemi, jonka kaikki jäsenet vaikuttavat toisiinsa. Perheen sisäisen dynamiikan lisäksi perhe-elämää värittävät perheen ulkopuolelta tulevat vaikutteet: yhteiskunta, trendit, politiikka, ystävät, naapurit, mainonta ja identiteettien yksilöllistyminen. (Rantala 2002, 17; Hautamäki 2004, 22; Peltonen 2004, 21; Carling & Cleve 2006, 31.)

Perhe-elämän läheistymisellä tarkoitetaan tärkeiden ja läheisten ihmissuhteiden rajaamista perheeseen ja erityisesti odotusten liittämistä yhdessä vietettävään vapaa-aikaan. Nuorisobarometrissa (Häkkinen ym. 2012, 197) nuorilta kysyttiin terveyteen ja ruokailutottumuksiin liittyviä arviota. Nuorten vastauksista korostuivat perheen yhteisten ruokailutilanteiden merkitys perhettä lähentävänä keskustelufoorumina, mutta toisaalta nuoret toivat esiin myös perhearjen sosiaalisten käytäntöjen ongelmia, esim. työhön, opiskeluun, harrastuksiin sekä vapaa-aikaan liittyviä eriaikaisia aikatauluja.

Yksilöityminen tarkoittaa perheen vastuulle jäävää yksilön kokonaisvaltaisen persoonallisuuden kehityksen tarpeisiin vastaamista. Näin ollen perheen olennaisimmat tehtävät alkavat rajoittua jäsenten tunne-elämän tasapainottamiseen. Perhe-elämän tulisi

olla ikään kuin turvallinen satama sydämettömässä maailmassa. Vanhempien tulisi ottaa paikkansa turvallisina kiintymyssuhdehahmoina ja tarjota lapselle rakkautta ja turvaa. Perhe on siis ryhmä, jossa yhteiskunnan normeista ja säännöistä peräisin olevat vaikutteet ja odotukset kietoutuvat yksilöiden tarpeisiin, arvoihin ja elämäntapaan. Näin ollen perheen yhdeksi tehtäväksi voidaan nähdä yksilön kasvattaminen ja sosiaalistaminen yhteisönsä ja yhteiskunnan jäseneksi. (Tahkokallio 1998, 46–47; Rantala 2002, 16–18; Värri 2002, 105–106; Schmitt 2003, 305; Hautamäki 2004, 19–22; Peltonen 2004, 20–22; Pösö 2006, 94.)

Yhteiskunnallinen tilanne ja perheiden hyvinvointi

Irmeli Järventien ja Hannele Saulin (2001, 12) mukaan on olennaista huomioida se, että yhteiskunnan taloudellinen sykli on erilainen kuin ihmisten hyvinvoinnin ja toiminnan muuttumisen sykli. Yhteiskunnassa tapahtuvat negatiiviset ilmiöt kuten työttömyys ja lama kuormittavat enimmäkseen aikuisväestöä, niin vanhempia kuin lasten kanssa työskenteleviä. Näin ollen Järventie (2001, 12) korostaa yhteiskunnan muutosten ja lasten hyvinvoinnin heikkenemisen välillä olevan selkeän yhteyden. Taloudelliset vaihtelut tapahtuvat siis nopeassa tempossa, ja uuden tilanteen myötä aiemmat olosuhteet jäävät historiaan. Olennaista hyvinvoinnin kannalta on se, että ihmismielen muutokset ovat hitaita. Ihmismielissä tapahtuvat muutokset kestävät vuosia ja kaikki rakentuu aiemmalle perustalle. Sukupolvien välisessä vuorovaikutuksessa ihmismieliin sisäistyneet menneet tapahtumat välittyvät seuraaville sukupolville. (Järventie & Sauli 2001, 12–13.)

3.2. Tampereen kaupungin perhetyö ja intensiivinen vauvaperhetyö

Tampereen kaupungin perhetyö on kaikille lapsiperheille suunnattua sosiaalipalvelua, jonka tarkoitus on tukea perheiden selviytymistä erilaisissa elämäntilanteissa ja ennaltaehkäistä mahdollisia ongelmatilanteita. Kotiin tilattava perhetyöntekijä auttaa perhettä senhetkisessä avuntarpeessa esimerkiksi lastenhoidossa, ruuanlaitossa ja muissa kodin päivittäisissä töissä. Maritta Törrösen (2012, 42) mukaan sosiaalinen tuki, kuten perhetyö, sisältää emotionaalista, tiedollista, sosiaalista ja välineellistä tukea. Emotionaalisen tuen kautta voidaan tukea itsetuntoa ja vanhemmuutta. Tiedon avulla voidaan lisätä ymmärrystä omasta elämäntilanteesta ja sosiaalinen vuorovaikutus tarjoaa kumppanuutta, joka etäännyttää ongelmista ja edistää myönteistä mielialaa.

Välineellinen tuki puolestaan on konkreettista taloudellista ja aineellista apua sekä palvelujen tarjoamista. (Törrönen 2012, 42.) Perhetyöntekijät toimivat yhteistyössä hyvinvointineuvoloiden kanssa ja työtä tehdään moniammatillisesti. Perhetyön asiakkuuden alkuvaiheessa perhetyöntekijä arvioi yhdessä perheen kanssa yksilöllisen palvelun tarpeen perhetyön kertaluontoisuuden tai säännöllisen perhetyön välillä. Perhetyön piirissä on myös erityisosaamista nepsy-perhetyöstä ja intensiivisestä vauvaperhetyöstä. (Perhetyön kriteerit 2010.)

Intensiivinen vauvaperhetyö on saanut alkunsa Pilke-hankkeen (1.2.–31.12.2011) kohderyhmän tarpeista. Pilke-hankkeen nimi tulee sanoista Pienten lasten intensiiviyön kehittämishanke. Pilke-hanke toteutettiin yhteistyöhankkeena Tampereen kaupungin ja Muotialan asuin- ja toimintakeskus ry:n toimesta. Hankkeen pohjana käytettiin Muotialan asuin- ja toimintakeskus ry:n Ensiperheiden tukityön perheille kehittämää mallia. Työ toteutettiin kotikäynteinä, joilla pyrittiin tukemaan varhaisen vuorovaikutuksen onnistumista, turvallisen kiintymyssuhteen syntymistä, vanhempien jaksamista ja mielialaa, perheen elämänhallintaa sekä vanhempien parisuhdetta. Huomio oli erityisesti ennaltaehkäisevän tuen kehittämisessä 0–2-vuotiaiden lasten perheissä. Pilke-hankkeessa korostettiin varhaista vuorovaikutusta, asiakaslähtöisyyttä ja joustavaa asiakastarpeita palvelevaa työmuotoa. (Nurminen 2012; Pilke-hankkeen loppuraportti 2011, 3.) Näistä lähtökohdista käsin päätettiin Pilke-hankkeen päätyttyä aloittaa Tampereen kaupungin perhetyön piirissä samankaltaista työotetta toteuttava työmuoto Intensiivinen vauvaperhetyö.

3.2.1 Asiakasprosessi

Intensiivisen vauvaperhetyön asiakkuuteen ohjaututaan pääsääntöisesti äitiysneuvolan terveydenhoitajan kautta tai hyvinvointineuvolatiimin suosituksella. Asiakkuus voi alkaa ensimmäistä lasta odottavien perheiden kohdalla raskauden loppuvaiheessa tai perheissä, joissa ensimmäinen lapsi on alle ½ vuotta. Asiakkuuden alkaminen jo ennen raskautta on perusteltua, sillä Salon (2003, 47) mukaan vanhemman suhde lapseen rakentuu prosessissa, joka alkaa jo paljon ennen lapsen syntymää. Asiakkuuteen ohjautuvat perheet ovat pienen huolen perheitä, joissa tarvitaan tukea esim. synnytykseen valmistautumisessa, vauvantahtisen arjen löytämisessä ja siinä jaksamisessa, vanhemmuuteen kasvamisessa, varhaisessa vuorovaikutuksessa tai

kiintymyssuhteen muodostumisessa. Intensiivisen vauvaperhetyön asiakasperheessä käydään vähintään kerran viikossa suunnitelman mukaisen jakson ajan kuitenkin maksimissaan kolme kuukautta. (Nurminen 2012.)

3.2.2 Työorientaatio

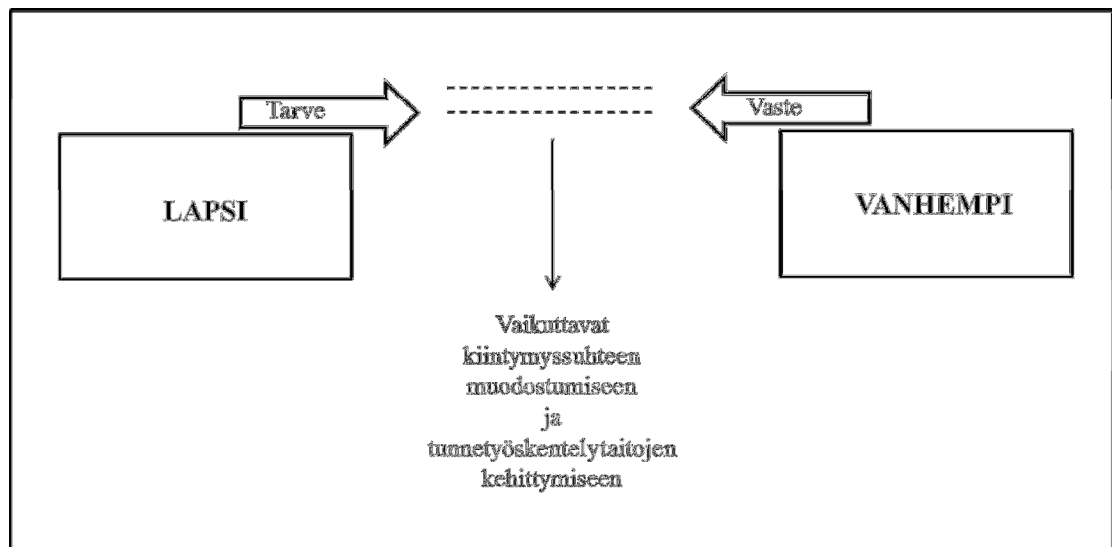
Orientaatiota ei ajatella tiedon perusmuodoksi, vaan sen ajatellaan olevan toisista ajattelumalleista eroava suuntautumis- ja suhtautumistapa ilmiöihin ja asioihin (Hytönen 2008, 103). Intensiivisen vauvaperhetyön työorientaatio on vahvasti fokuoitunut turvallisen kiintymyssuhteen ja perheen sisäisen tunnetyöskentelyn tukemiseen.

Olennaisena erona perinteiseen perhetyöhön on intensiivisen vauvaperhetyön painottuminen vanhempien kanssa käytäviin reflektiivisiin vanhemmuutta tukeviin keskusteluihin. Sosiaalipolitiikan dosentti Marjatta Bardy (2001, 74–75) korostaa, että vanhemmille tulisi tarjota sellaista tukea, joka mahdollistaa omien tunteiden ja kokemusten käsittelyn. Tämän tyyppinen itsensä näkeminen on edellytys sille, että voi nähdä toisen ihmisen tarpeineen. Itsensä näkemiseen puolestaan tarvitaan toinen tai toisia ihmisiä, jotka toimivat reflektiivisinä peileinä. Tutkijatohtori Eija Sévonin ja kasvatustieteen professori Jouko Huttusen (2002, 94) mukaan äiti, joka kokee olevansa arvostettu aikuisena ja saavansa ymmärrystä, tukea ja huolenpitoa, jaksaa olla paremmin myös oman vauvansa kanssa kuin äiti, joka kokee olevansa vain vauvan tarpeita varten. Perinteisessä perhetyössä tarkoitus on ensisijaisesti helpottaa vanhempien arjessa jaksamista konkreettisesti arkiaskareissa auttaen. Perhetyö on siis verrattavissa perinteiseen kodinhoitajan työnkuvaan. Intensiivisessä vauvaperhetyössä painottuu perinteistä perhetyötä enemmän psykososiaalinen tuki vanhemmuuden ja perheeksi kasvamisen prosessissa.

4 TEOREETTINEN VIITEKEHYS

Teoreettisessa viitekehyksessä tarkastelemme teorioita kiintymyssuhteesta ja tunnetyöskentelystä, sillä ne ovat opinnäytetyömme työelämätahon eli Tampereen kaupungin intensiivisen vauvaperhetyön työorientaation taustateoriat. Kyseiset teoriat ovat vahvasti kytköksissä toisiinsa, sillä varhaiset kokemukset vaikuttavat yksilön aivoihin ja persoonallisuuteen, käyttäytymiseen, tunteisiin ja kehitykseen (Becker-Weidman 2008, 49).

Varhaiset kokemukset liittyvät vauvan ja vanhemman väliseen vuorovaikutukseen. Kehitimme alla olevan kuvion (kuvio 1) yksinkertaistamaan ja havainnollistamaan mistä teoreettisessa viitekehyksessä on kysymys. Lapsen tarve ja vanhemman vaste tähän tarpeeseen vaikuttavat kiintymyssuhteen muodostumiseen sekä lapsen tunnetyöskentelytaitojen kehittymiseen.

KUVIO 1. Yksinkertaistus teoreettisesta viitekehystä.

4.1. Kiintymyssuhde

Filosofian tohtori ja laillistettu psykologi Lauri Nummenmaa kiteyttää kiintymyssuhteen seuraavasti:

Kiintymyssuhde on siis mekanismi, jonka avulla lapsi koettaa varmistaa, että hän saa aikuiselta huolenpitoa ja toisaalta sellaisia sosiaalisia kontakteja, jotka virittävät hänen tunneprosessinsa ja sosiaaliset valmiutensa siten, että hän kykenee toimimaan ihmisten muodostamassa yhteydessä. (Nummenmaa 2010, 180.)

Brittiläinen kehityspsykologi John Bowlby teki 1960–1970-luvuilla merkittäviä tutkimuksia ja havaintoja, joihin koko kiintymyssuhdeteoria (engl. attachment theory) pohjautuu. Kasvatustieteiden tohtori ja tietokirjailija Erja Rusanen (2011, 27) kertoo Bowlbyn tarkoittavan kiintymyssuhteella lapsen sellaista käyttäytymistä, jolla lapsi yrittää saada vanhemman vastaamaan tarpeisiinsa ja pysymään lähellä uusissa ja pelottavissa tilanteissa. Tätä kutsutaan kiintymyskäyttäytymiseksi. Lapsi luo kiinteän tunnesiteen sellaiseen henkilöön, jonka hän kokee turvallisimmaksi.

Äidin rakkaus ja kiintymys lapseen kehittyvät aikaa myöten yhdessäolon seurauksena. Ne eivät ole valmiina heti lapsen syntyessä. Saattaa olla, että äiti aluksi jopa pelkää lastaan ja sitä osaako hän tätä hoitaa. Olosuhteet, lähinnä ajanpuute, voivat häiritä kiintymyksen tunteen syntymistä, jopa kokonaan estää sen kehittymisen. Äidillä ei ole aikaa tutustua lapseensa ja niin tämä jää hänelle emotionaalisesti vieraaksi, eikä parasta mahdollista luonnon tarkoittamaa äiti–lapsi-suhdetta synny. (Keltikangas-Järvinen 2008, 163–164.)

Kiintymyssuhteessa on hyvin pitkälti kysymys lapsen perusturvallisuudesta ja sen ylläpitämisestä hyvin tai huonosti. Vauvan kasvaessa kiintymyssuhteiden määrä lisääntyy. Bowlby olettaa kiintymyskäyttäytymisen olevan geneettistä, mutta siihen vaikuttaa myös muuttuva ympäristö. Ympäristö puolestaan vaikuttaa lapsen kehittyvään persoonallisuuteen (Silvén & Kouvo 2010, 66–67). Vilén, Leppämäki ja Ekström (2008, 35–36) painottavat Bowlbyn ajatusta, jonka mukaan lapsi saa toistuvia kokemuksia vanhemmistaan ja itsestään suhteessa heihin. Tästä suhteesta käsin lapsi alkaa muodostaa syy-seuraussuhteita siitä, miten hänen pitäisi tuntea ja toimia eri tilanteissa

vanhempiansa kanssa. Näiden tilannesidonnaisten oletusten pohjalta syntyy erilaisia kiintymyssuhteita. Useat eri tutkijat (mm. Crittenden ja Ainsworth) ovat jatkaneet Bowlbyn kiintymyssuhdeteorian kehittelyä. (Salo 2003, 44–46; Tamminen 2005, 59–63; Vilén, Leppämäki ja Ekström 2008, 35–36.)

Psykologi ja theraplay-terapeutti Saara Salon (2003, 53–54) mukaan kiintymyssuhteeseen liittyy erilaisia kehityksellisiä tehtäviä. Ensinnäkin sen tulee tuottaa lapselle tunne perusturvallisuudesta. Toisena olennaisena tehtävänä on vauvan vireystilan ja tunnetilojen säätely, kuten hereillä olon ja nukkumisen rytmitys sekä tunteiden ulkopuolinen säätely. Kolmantena tehtävänä on inhimillisen kommunikaation alkeiden oppiminen vuorovaikutussuhteessa. Neljäs tehtävä takaa lapselle turvapesän avulla oppimisen ja ympäristön tutkimisen. (Salo 2003, 53–54.) Silvén ja Kouvo (2008, 102) toteavat, että toimiva vuorovaikutus edellyttää vastavuoroista mukautumista toiseen ihmiseen. Tällainen varhainen vuorovaikutus luo otollisen pohjan turvalliseen kiintymyssuhteelle.

4.1.1 Kiintymyssuhde ja vuorovaikutus

Kiintymyssuhteen luominen tulevaan lapseen alkaa jo raskausaikana vanhempien mielikuvien työstämisenä tulevasta lapsesta ja omasta vanhemmuudesta (Sinkkonen 2012a, 116–117). Jo raskausaikana oman äidin ja vauvana saadun hoivan merkitys korostuvat. Erityisesti synnytyksen jälkeen vertailu omaan lapsuuteen aktivoituu, jolloin vanhemman ja lapsen välisessä vuorovaikutussuhteessa on havaittavissa aiemman sukupolven välisen vuorovaikutuksen piirteitä. Nämä piirteet voivat ilmetä, esim. luonnollisena ja lämpimänä vuorovaikutuksena tai pelkona ja vaikeutena saada kontakti omaan lapseen. (Sarkkinen & Juutilainen 2011, 346.) Sama kiintymysmekanismi aktivoituu vanhemmassa lapsen eri kehitysvaiheissa ja näyttäytyy esimerkiksi siinä, miten vanhempi suhtautuu ja reagoi uhmaikäisen kiukutteluun (Sinkkonen 2004, 92–93; Ryselin 2006, 127–128.) Tällaiset kiintymysmekanismien aktivoivat tilanteet ovat äärimmäisen tunnepitoisia, jolloin aktivoituvat myös tiedostamattomat tunnereaktiot. Nämä tilanteet ja tunnereaktiot saavat ihmisen toistamaan samaa kaavaa jollei ihminen pysty tiedostamaan näiden ongelmien itsestään riippumatonta lähtökohtaa. (Isokorpi 2004, 178.)

Keskeistä kiintymyssuhteen muodostumisessa on vuorovaikutuksen laatu, joka näkyy lapsen reagoitavassa erilaisiin voimakkaasti tunnepitoisiin sosiaalisiin tapahtumiin ympäristössään. (Airola & Tarsalainen 2003, 22; Sinkkonen 2003, 11–12; Hautamäki ym. 2008, 435; Nummenmaa 2010, 182–183.) Kiintymyssuhdeteoriassa puhutaan aikuisen psykologisesta luokse päästävydestä, jolla viitataan aikuisen läsnäoloon ja sallivuuteen sekä lapsen rohkaisemisesta ottamaan kontaktia (Lyytinen, Korkiakangas & Lyytinen 1997, 61–63; Rusanen 2011, 60). Ensimmäisten kuukausien aikana on erittäin tärkeää vastata lapsen tarpeisiin viipymättä ja näin ollen auttaa häntä tunnesäätelyssä. Kiintymyssuhde luo tärkeän pohjan sisäisille työskentelymalleille ja käsitykselle vuorovaikutuksesta. Mitä enemmän pieni lapsi saa fyysistä kosketusta ja hoivaa, sitä paremmat sosiaaliset taidot, stressin sietokyky, älykkyys ja itsetunto hänelle kehittyvät (Cacciatore 2012).

4.1.2 Kiintymyssuhteen luokittelu

Kiintymyssuhteita on luokiteltu ja nimetty monella eri tapaa. Yhdysvaltalainen psykologi Mary Ainsworth kehitti tutkimusryhmänsä kanssa vierastilanne-menetelmän, jonka avulla voidaan tutkia lapsen käyttäytymistä ja toimintaa tilanteessa, jonka hän kokee uhkaavaksi. Vierastilanne järjestetään lapselle vieraassa paikassa ja sen tavoitteena on saada tietoa siitä, miten lapsi käyttää läheistä ihmissuhdetta turvallisuuden tunteensa ylläpitämiseen. (Hautamäki 2001, 14; Sinkkonen 2003, 95–99; Hautamäki 2011, 45; Rusanen 2011, 60–62;)

Ainsworthin mukaan vauvojen käyttäytyminen heijastaa kolmea erilaista kiintymystyyppiä; turvallisesti kiintynyt, välttelevästi kiintynyt ja vastustavasti kiintynyt. (Hautamäki 2001, 16; Silvén & Kouvo 2010, 75–77). Luokittelutavan laajuudesta huolimatta kiintymyssuhteet jaetaan turvalliseen ja turvattomiin kiintymyssuhdemalleihin. Opinnäytetyössämme käytämme jaottelua: turvallinen kiintymyssuhde sekä turvattomat kiintymyssuhteet. Turvattomat kiintymyssuhteet jaetaan vielä erikseen välttelevään, ristiriitaiseen ja jäsentymättömään kiintymyssuhteeseen. (Sinkkonen 2003, 95–96; Vilén, Leppämäki & Ekström 2008, 37–42; Keltikangas-Järvinen 2010, 153–154.)

Turvallinen kiintymys

Turvallisen kiintymyssuhteen kohdalla korostetaan sitä, että lapsi oppii luottamaan siihen, että hänen fyysisiin, psyykkisiin ja sosiaalisiin tarpeisiinsa vastataan. Vanhemmat toimivat sensitiivisesti, jolloin lapsen on helpompi oppia hallitsemaan omia tunnetilojaan turvallisessa ilmapiirissä ja näin ollen hän saa kokemuksen siitä, että elämä on hallittavissa. (Hautamäki 2001, 36; Keltikangas-Järvinen 2012, 131–132.) Lapsi kokee, että häntä ymmärretään, eikä häneltä vaadita tai odoteta liikaa.

Turvallinen kiintyminen vaati kahden olennaisen elementin toteutumisen. Ensimmäinen niistä on vanhemman reagoitavuus ja herkkyys. Toinen on vanhemman toiminnan ja käyttäytymisen ennustettavuus. Jotta ensimmäinen kohta voi toteutua, vanhemmalta vaaditaan kykyä tulkita vauvan tunteita. Tämä puolestaan vaatii, että vanhemmalla on sisäinen mielikuva lapsesta ja hän kykenee pohtimaan lapsen mielen ja käyttäytymisen välistä yhteyttä. (Kalland 2011.)

Turvallisessa kiintymyssuhteessa elänyt lapsi on aikuisena kykeneväinen antamaan ja vastaanottamaan rakkautta. Hän ilmaisee tunteensa avoimesti ja suoraan. Hän uskaltaa myös kohdata lapsensa tunteet ja tarpeet. (Salo 2003, 62; Vilén 2008, 37–38; Hautamäki 2011, 35.)

Turvattomat kiintymyssuhdemallit

Välittelevä kiintymyssuhde

Välittelevässä kiintymyssuhteessa lapsi joutuu opettelemaan tunteiden hallintaa ja tukahduttamista itsekseen. Lapsi sivuuttaa omat tarpeensa ja kieltää itseltään kielteisten tunteiden ilmaisun. Tämä johtuu siitä, että vanhemmat eivät ole saatavilla, eivätkä reagoi tai osaa reagoida lapsen sisäiseen hätään. Lapsi siis kokee, ettei tunteiden ilmaisusta ole hyötyä. Lapsi oppii siihen, että vaivaamalla vanhempaa mahdollisimman vähän, hän saavuttaa parhaiten aikuisen hyväksynnän. Tällaiset lapset voivat olla liioitellun kilttejä, reippaita ja ahkeria.

Lapsen kannalta turvattomasti välittelevä kiintymyssuhde käy rankaksi silloin, kun vanhempi ei reagoi edes ahkeraan ja onnistuneeseen suoritukseen ja käytökseen. Kaikki lapset eivät kuitenkaan jaksaa loputtomiin padota tunteitaan, vaan lapsi saattaa aikuisen silmissä muuttua kiltistä tuhmaksiksi tunteiden purkaututtua raivopuuskina,

itkukohtauksina ja uhmaamisena. Tällaisen kiintymysmallin omaksuneen lapsen voi aikuisena olla vaikeaa vastaanottaa tai antaa rakkautta. Hän haaveilee rakkaudesta, mutta pelkää rakastua. Hän odottaa usein muilta ihmisiltä vastaavaa itsenäisyyttä kuin häneltä on odotettu. (Sinkkonen 1998, 105; Hautamäki 2001, 36–37; Salo 2003, 62; Vilén 2008, 38–39; Hautamäki 2011, 35.)

Ristiriitainen kiintymyssuhde

Ristiriitaisessa kiintymyssuhteessa lapsi joutuu kohtaamaan vanhemman epäjohdonmukaisia reaktioita. Vanhempi saattaa reagoida samankaltaiseen tilanteeseen eri päivinä eri tavalla. Toisinaan hänen reaktionsa voi olla välinpitämättömyys lapsen toimintaa kohtaan, kun taas seuraavassa hetkessä vanhempi voi olla erittäin ankara tai aneleva. Lapsen on siis vaikeaa ennustaa kuinka vanhempi toimii tai vastaa hänen tarpeisiinsa.

Ristiriitaisessa kiintymyssuhteessa korostuvat tunteet; lapsi saattaa hakea vanhemman käytöksestä vastaavuutta tarpeilleen erittäin voimakkailla tunnereaktioilla toivoen, että vanhempi reagoi oikealla ja odotetulla tavalla. Ristiriitaisen oletusmallin omaksunut lapsi hakee aikuisenakin toisen hyväksyntää voimakkaasti ja kokee arvottomuutta ilman sitä.

Tällaisille aikuisille on tyypillistä sitoutua parisuhteisiin, joissa liioitellut tunteet ovat sallittuja. Ristiriitaisesti kiintynyt aikuinen saattaa jäädä riippuvuussuhteeseen toisen aikuisen kanssa, vaikka ymmärtää että järjellä ajatellen parisuhde ei voi toimia. Tunteet hallitsevat siis arkea enemmän kuin järki. Ristiriitaisesti kiintynyt saattaa hakea toiselta ihmiseltä hyvää oloa, mutta joutuu kuitenkin usein huomaamaan, että hänellä on paha olo. (Hautamäki 2001, 37; Salo 2003, 62; Vilén 2008, 41; Hautamäki 2011, 35–36.)

Jäsentymätön kiintymyssuhde

Jäsentymättömässä tai integroitumattomassa kiintymyssuhteessa kiintymyssuhde ei ole päässyt kunnolla syntymään. Syy tähän voi olla esimerkiksi se, että vanhemmat eivät ole jostakin syystä kyenneet vastaamaan lapsen perushoidollisiin tarpeisiin. Jäsentymätön kiintymyssuhde ei aina ole seuraus vanhempien kykenemättömyydestä vastata vauvan tarpeisiin, vaan syy voi olla myös esimerkiksi pitkä sairaalajakso varhaislapsuudessa, jolloin vauva joutuu olemaan erossa vanhemmistaan.

Mikäli jäsentymätön kiintymyssuhde on seurausta vanhemman toiminnasta, on lapsen elämä usein toistuvien traumojen varjostamaa. Tämä voi johtua esimerkiksi vanhemman alkoholin käytöstä, psyykkisestä sairaudesta tai osaamattomuudesta huolehtia lapsesta niin kuin pitäisi. Lapsi ei saa ikäkauteen sopivaa ravintoa silloin kun hän sitä tarvitsee ja hänen vaatuksensa voi olla puutteellista. Tällaisten toistuvien tilanteiden seurauksena lapselle ei synny käsitystä siitä, miten hänen tulisi kertoa tarpeistaan tai kommunikoida muiden kanssa. Hän oppii, että aikuisen toimintatapa erilaisissa tilanteissa ei tunnu hyvältä.

Lapsi voi joutua kokemaan toistuvasti psyykkistä ja fyysistä kärsimystä ja kipua. Tällaisissa tapauksissa olisi erittäin tärkeää saada lapsi sijoitettua mahdollisimman varhain kodin ulkopuoliseen hoitoon. Riskinä on kuitenkin lapsen jatkuva siirtyminen paikasta toiseen, jolloin pysyvää ja turvallista kiintymyssuhdetta ei pääse syntymään. Vaikka sijoitetun lapsen fyysisiin tarpeisiin vastattaisiin, niin usein kuitenkin psyykkinen hoiva ja korjaavat kokemukset jäävät puutteellisiksi. Jäsentymättömästi kiintyneen ihmisen tunnemaailma on kaoottinen ja hänen on erittäin vaikea muodostaa kuvaa itsestään yksilönä tai toisten kanssa. Aikuisuuteen kasvaminen on vaikeaa ja usein tasapainoisen elämän saavuttaminen vaatii terapeutista hoitosuhdetta. (Salo 2003, 62–63; Sinkkonen 2003, 96; Vilén 2008, 41–42.)

4.1.3 Kiintymyssuhteen vaikutukset lapsen kehitykseen

Kiintymyssuhteen laadulla on laaja-alaiset vaikutukset niin psyykkiseen kuin fyysiseen kehitykseen. Lapsi, joka on turvallisesti kiintynyt ottaa kontaktia vanhempiinsa ja hakee stressitilanteessa heiltä tukea. Turvallinen kiintymyssuhde vaatii hoitajalta tilannesensitiivisyyttä ja kykyä reagoida lapsen viesteihin. Sensitiivinen hoitaja oppii tunnistamaan lapsen kielelliset ja ei-kielelliset viestit esimerkiksi vauvan erilaiset itkut, ilmeet ja eleet, ja vastaamaan näihin lapsen tunnesäätelyä tukien. Tällaisen kiintymyssuhteen omaavilla lapsilla on paremmat edellytykset emotionaaliseen ilmaisuun, hyvään sosiaaliseen kehitykseen, laajempaan tunneskaalan sekä halua ja kykyä oppia erilaisia asioita. Ennen kaikkea turvallinen kiintymyssuhde on nähtävä kielteiseltä kehitykseltä suojaavana tekijänä. (Lyytinen ym. 1997, 63–65; Nummenmaa 2010, 185; Rusanen 2011, 63–65.)

Kaikille turvattomille kiintymyssuhdemalleille on yhteistä jonkinasteinen kiintymys- ja läheisyydensäätelyjärjestelmän häiriintynyt toiminta. Tämä on seurausta hoitajan epäjohtonmukaisesta lapsen tunteisiin vastaamisesta, vähäisestä fyysisestä läheisyydestä ja läsnäolosta. Turvattomat lapset joutuvat kehittämään turvallista aikuista kompensoivan itsesäätelysystemin ja oppivat ratkaisemaan itse stressiä aiheuttavat tilanteet ja vastaamaan ympäristön odotuksiin esimerkiksi välttämällä itkua ja kiukuttelua. Tällaiset lapset eivät turvaudu vanhempiinsa, konfliktitilanteissa he voivat toimia passiivisesti, tunteiden ilmaisu on vähäistä ja vuorovaikutus rajoittunutta. (Rusanen 2011, 65–66.)

Ristiriitainen kiintymystyyppi on yksi turvattoman kiintymyssuhteen muodoista ja jo nimenä se on hyvin kuvaava. Tällaiset lapset voivat osoittaa vanhempiaan kohtaan suurta halua olla lähellä, mutta silti ovat hämmentyneitä ja pelokkaita vanhempiaan kohtaan. Heikoiksi jääneet vuorovaikutustaidot ja turvattomuus pakottavat lapset kehittämään yliaktiiviset ja äärimmäiset kommunikointistrategiat hätätilanteissa. Nämä eivät kuitenkaan ole toimia keinoja kodin ulkopuolella. Nämä lapset ovat äärimmäisen haavoittuvia ja heidän on vaikea itsenäistyä. Pelko hoivaavia aikuisia kohtaan voi häiritä sekä kognitiivista että emotionaalista kapasiteettia myös myöhäisemmässä kehityksessä ja aikuisuudessa (Rusanen 2011, 67–69).

4.1.4 Kiintymyssuhteen merkitys aikuisuudessa

Aikuisten kiintymyssuhdetta voidaan tutkia AAI-haastattelun (adult attachment interview) avulla (Sinkkonen 1998, 108). Aikuisen kiintymyssuhdetta voidaan tarkastella kolmesta näkökulmasta. Ihmissuhteiden näkökulmasta tarkastellaan suhdetta omiin vanhempiin, kumppaniin tai omaan lapseen. Tiedonkäsittelyn näkökulmasta tarkastelun alla on yksilön kyky käsitellä aivojen samaa informaatiota sekä se, millaisia henkilökohtaisia merkityksiä hän tälle informaatiolle antaa. Turvallisuuden näkökulmasta tarkastellaan sitä käytöstä, jolla suojataan omaa ja tarvittaessa lapsen turvallisuudentunnetta. Aikuinen käsittelee näihin näkökulmiin liittyvää käyttäytymistä ja niihin liittyviä tulkintoja osin tiedostetusti, osin tiedostamattomasti.

Varhainen emotionaalisen kiintymyssuhde ei ole tietoisesti hallittavissa, mutta tietoisella terapeutisella työskentelyllä siihen voidaan vaikuttaa. Lapsen suhteessa

vanhempaan se ilmenee kiintymyksenä, aikuisen suhteessa lapseen tämä fokuoitetuu hoivaan. (Salo 2003, 46; Ojanen 2007, 203; Crittenden 2008, 8–14, 88, 120; Crittenden & Landini 2011, 10–12.) Salo mukaan (2003, 75) monet tekijät elämän varrella vaikuttavat kiintymyssuhdemalleihin ja voivat samalla muuttaa niitä. Esimerkiksi turvattomasti kiintynyt lapsi voi myöhemmässä elämässään käsitellä lapsuuden kokemuksiaan ja tätä kautta hän voi kyetä luomaan ainakin yhden turvallisen aikuisiän kiintymyssuhteen. Näin ollen kiintymyssuhdemallit voivat muokkautua turvallisempaan suuntaan (Sinkkonen 1998, 109; Hautamäki 2012).

Kiintymyskokemuksiin liittyvä kehitys jatkuu koko elämän ja jokainen uusi kokemus tulkitaan edellisten pohjalta. Tarkasteltaessa aikuisen riskikäyttäytymistä näistä näkökulmista, voidaan todeta, että monet vanhemmat kokevat oman olonsa turvattomaksi ja epämuukavaksi. Heidän epävarma, ilkeä tai väkivaltainen käytöksensä lasta kohtaan voi johtua heidän omasta turvattomuuden tunteestaan, sellaisista selviytymisstrategioista, jotka he ovat oppineet jo varhaislapsuudessaan ja nuoruudessaan. (Crittenden 2008, 8–14, 88, 120; Crittenden & Landini 2011, 10–12.)

Salo (2003, 72) korostaa aikuisiän kiintymyssuhdemallien vaikuttavan laaja-alaisesti elämän eri alueilla. Ne ohjailevat mm. turvan hakemista läheisiltä ihmisiltä uhkaavissa tilanteissa sekä intiimiyden ja seksuaalisen läheisyyden tarpeiden ilmaisemista. Näin ollen läheisimmät ystävät ja parisuhdekumppani muodostuvat kiintymyshahmoiksi, joiden merkitys on vastaava kuin lapsen kiinnittyessä vauvana vanhempansa.

Autonominen kiintymyssuhdemalli

Lapsuusiässä turvallisesti kiintyneet aikuiset tunnistavat omat tunteensa, osaavat tulkita toisten tunneilmaisua sekä pystyvät pohtimaan tunneperäisiä asioita mielessään. He kykenevät toimimaan ihmissuhteissaan jäsenyneeeti eli autonomisesti. Heillä on usein myönteinen käsitys itsestään ja he kokevat voivansa psyykkisesti hyvin (Nurmi ym. 2007, 184–185). Autonomisille yksilöille tyypillistä on kyky puhua omaan elämäänsä liittyvistä vaikeista ja mieluisista asioista johdonmukaisesti ja uskottavasti. Autonomiset aikuiset valitsevat usein puolisoikseen samankaltaisen ihmisen. (Salo 2003, 72–74; Hughes 2011, 74–75.) William ja Martha Sears (2008, 26) korostavat turvallisesti kiintyneiden lasten vastuuntuntoisuutta aikuisina omasta perheestään sekä yhteiskunnasta.

Ei-autonominen kiintymyssuhdemalli

Lapsuusiän turvattomat kiintymyssuhteet näyttäytyvät usein aikuisuudessa ei-autonomisina kiintymyssuhdemalleina. Ei-autonomiset kiintymysmallit voidaan jakaa vielä kahteen kategoriaan: etäännyttävästi ja ristiriitaisesti kiinnittyneisiin. Lapsuusiän turvattomat kiintymyssuhteet luovat sellaisia sisäisiä rakenteita, jotka suojaavat aikuisuudessa ahdistavilta lapsuusmuistoilta. Tällaiset muistot näkyvät usein tietynlaisessa vuorovaikutuksessa vahvoina reaktio- ja toimintatapoina. Etäännyttävästi kiintyneet ovat usein lapsuudessa olleet välttelevästi kiintyneitä. Aikuisuudessa heille tyypillistä on tunnepitoisen informaation välttäminen ja kielteisten tunteiden käsittelyn vaikeus. He eivät välttämättä edes kaipaa emotionaalisesti läheisiä ihmissuhteita vaan he voivat turvautua pelkästään fyysisen läheisyyden hakemiseen. (Salo 2003, 74.)

Ristiriitaisesti kiintyneet aikuiset ovat lapsuudessaan saaneet epäjohtonmukaisen vanhemman huomion korostuneilla tunnereaktioilla, kuten suuttumuksena ja itkukohtauksina. Tästä johtuen heidän voi olla vaikeaa hallita herkästi viriäviä negatiivisia tunteita. Aikuisuudessa heidän on usein hankalaa erottaa lapsuusiän tapahtumat ja tämänhetkinen tilanne suhteessa omiin vanhempiin sekä havaita ja ymmärtää oman toiminnan ja sen seurausten välisiä yhteyksiä. Ihmissuhteissaan ristiriitaisesti kiintyneet aikuiset ovat usein takertuvia ja toisen huomioita vaativia. He voivat leimata toiset ihmiset itselleen riittämättömiksi ja samaan aikaan he voivat epäröidä sitä, hyväksyvätkö muut heidät itsensä. (Salo 2003, 74.) Salon (2003, 74) mukaan ei-autonomisesti kiintyneille aikuisille on tyypillistä valikoida kumppanikseen itseään täydentävä pari. Tämä voi toteutua joko samankaltaisuutena tai toisiaan täydentävyyden periaatteilla.

4.1.5 Kiintymyssuhteen siirtyminen sukupolvelta toiselle

Sosiaalipsykologian ja psykologian professori Airi Hautamäen kiintymyssuhteiden siirtymiseen sukupolvelta toiselle fokuoitunut tutkimusprojekti antoi opinnäytetyömme kannalta merkityksellistä tietoa (Hautamäki 2011, 57–64). Myös Silvén ja Kouvo (2008, 107) sekä Rönkkö ja Rytönen (2010, 124) korostavat nykyään tiedettävän, että kiintymyssuhde kulkee sukupolvien ketjussa. Tässä ketjussa lapsuuden kiintymyskokemuksiaan arvostavilla vanhemmilla näyttäisi olevan muita

todennäköisemmin turvallisesti kiintynyt lapsi. Läheinen suhde vanhempaan on todennäköisempää perheissä, joissa vanhemmat voivat psyykkisesti hyvin, joissa ristiriidat parisuhteessa ovat vähäisiä ja joissa äidit kokevat vähän stressiä.

Vanhempien hyvinvointi, taloudellisen turvan lisäksi, voidaan nähdä lapsen kasvua suojaavana tekijänä. Ihmisen luontainen kyky kiintymyssuhteeseen luo perustan ystävyysuhteille, sosiaalisille taidoille ja sopeutuvuudelle. Näillä kaikilla edellä mainituilla asioilla on erityinen merkitys psyykkiselle hyvinvoinnille, jaksamiselle sekä elämään sisältyvien muutosten käsittelylle (Nurmi ym. 2006, 185). Puhuttaessa kiintymyssuhteiden siirtymisestä sukupolvelta toiselle, on myös muistettava, että lapsen tavoissa kiintyä vanhempiinsa voi esiintyä vaihtelua, jopa saman perheen sisällä (Silvén & Kouvo 2008, 106).

Saara Salo (2003, 72) kertoo lapsuudenkokemusten ja aikuisena vallitsevien kiintymyssuhdemallien jatkuvuuden olevan melko vahva. Tutkimuksessa noin 60–80% tutkituista arvioi kiintymyssuhteen jatkuneen samanlaisena. Myös (suomalaisesta) kulttuurisesta näkökulmasta tarkasteltuna kiintymyssuhdeteoriassa on mielenkiintoisia piirteitä turvattomasti kiintyneen näkökulmasta. Tähän liittyvät synkkyys, passiivisuus, masennustaipumus, vähäsanaisuus ja aggressiivisuus, jotka liitetään myös suomalaiseen perusluonteeseen. Taustalla näkyy selkeitä viitteitä lähiajan kasvatushistoriasta, johon on kuulunut lapsen fyysinen kurittaminen ja peloille nauraminen. Suomalaisyhteiskunnalle on myös tyypillistä lasten varhainen itsenäistyminen, joka näkyy mm. järjestetyssä päivähoidossa. Yhteiskuntamme toimintatapa ei varsinaisesti tue varhaista kiintymyssuhdetta, vaan tuo siihen haasteita, joihin mm. päiväkodit pyrkivät osaltaan vastaamaan (Rusanen 2011, 69–70; Kalland 2011, 153–158).

4.1.6 Työntekijän kiintymyssuhteen merkityksestä

Työntekijän kiintymyssuhteen vaikutusta asiakaslähtöisessä ja vuorovaikutuksellisessa työmuodossa ei tule unohtaa, sillä se vaikuttaa siihen kuinka työntekijä osaa vastaanottaa ja jakaa toisen ihmisen tunteita sekä käsitellä näitä. Kiintymyssuhdeteorian tunteminen ja oman kiintymyssuhdemallin ymmärtäminen voivat auttaa vuorovaikutustyössä. Ne voivat antaa uuden näkökulman työhön sekä auttaa näkemään itsensä ja vuorovaikutustaitonsa uudella tavalla. Myös asiakkaan kiintymyssuhdemallin

ymmärtäminen auttaa työntekijää hahmottamaan asiakkaan kanssa tapahtuvia vuorovaikutuksellisia tilanteita. (Vilén ym. 2008, 35.)

Asiakastilanteessa kohtaavat siis erilaiset kiintymyssuhdemallit. Työntekijän on ensisijaisesti tunnistettava omat taustatekijänsä ja kehitettävä itseään asiakkaan näkökulmasta psyykkisesti turvallisemmaksi. Vuorovaikutustaitojen kehittämisen lähtökohtana ei siis ole vain syvällisemmän ymmärryksen saavuttaminen asiakkaan tilanteesta vaan myös työntekijän ymmärrys omaa toimintaansa kohtaan. Emotionaalinen vuorovaikutus kuuluu olennaisena osana kaikkiin ihmissuhdeammatteihin, vaikka sitä ei aiemmin ole tiedostettu tai tunnustettu työksi. Myös sosiaalialan työkentillä on korostettu rationaalisuuden merkitystä suhteessa emotionaaliseen työhön (Tuomi 1992, 3).

Turvallisesti kiintynyt työntekijä

Työntekijä, jolla itsellään on turvallinen kiintymyssuhde osaa vastaanottaa luontevasti asiakkaan erilaisia tunteita sekä käsitellä niitä ja omia tunteitaan rakentavasti. Turvallisesti kiintyneelle työntekijälle saattaa olla helpompaa päästä lähelle asiakasta ja saavuttaa nopeammin luottamuksellinen ja dialoginen suhde. (Vilén ym. 2008, 45.) Dialogisuuden näkökulmasta katsottuna luottamus on ymmärtämisen ja vastavuoroisen vuorovaikutuksen edellytys (Øvretveit 1995, 241).

Välttelevästi kiintynyt työntekijä

Välttelevää kiintymyssuhdetta edustava työntekijä saattaa epähuomiossa toimia niin, että asiakas kokee jäävänsä tunteidensa kanssa yksin. Työntekijä voi olla etäinen ja hän voi jopa turhautua esimerkiksi asiakkaan itkiessä vuorovaikutustilanteessa. Työntekijä ei salli itselleen tai asiakkaalleen voimakkaita tunteita, joka saattaa helposti johtaa asiakkaan leimaamiseen ”hankalaksi” asiakkaaksi tai työntekijän uupumiseen. (Vilén ym. 2008, 45.)

Ristiriitaisesti kiintynyt työntekijä

Ristiriitaisesti kiintynyt työntekijä saattaa toimia epäjohdonmukaisesti ja ristiriitaisesti. Tällainen toiminta saattaa asiakkaan näkökulmasta olla uhkaavaa tai pelottavaa. Ristiriitaisesti kiintyneen työntekijän omat tunteet täyttävät usein tilan siten, että asiakkaan tunteet ja tarpeet eivät tule huomatuksi. (Vilén ym. 2008, 45.)

Työntekijä kiintymiskohteena

Työntekijän ja asiakkaan kiintymyssuhdemallit kohtaavat jokaisessa lyhyessäkin vuorovaikutustilanteessa. Erityisesti ne korostuvat silloin, kun on kyse tunteista ja henkilökohtaisista asioista. ”Sosiaali- ja terveystalalla asiakkaan ja työntekijän välille voi syntyä turvattomuutta korjaava tai turvallisuutta tuhoava kiintymyssuhde.” (Vilén ym. 2008, 45) Myös työntekijän on kiinnytävä jollakin tapaa perheenjäseniin. Mikäli kiinnittymistä ei tapahdu, ei tapahdu myöskään inhimillistä kohtaamista, joka on perheen tarpeissa ilmenevien muutosten edellytys.

Aikuisetkin tarvitsevat kohtaamisissaan tietynlaista vastavuoroisuutta. Aikuisten välisessä vuorovaikutuksessa toimii se, että tuntee toisten yrittävän päästä samalle aaltopituudelle eli ymmärtämään henkilökohtaisia tunteita ja niiden merkitystä, auttamaan niiden ilmaisussa ja pohtimaan ratkaisuja yhdessä. Tunnesäätelyn ja kiintymyskäyttäytymisen olemuksena voidaan pitää sitä, että joku vastaa siihen, mitä tapahtuu juuri sillä hetkellä ja työstää tunteita yksilön kanssa. (Gerhardt 2007, 221–222.)

Työntekijän tulisi siis kiinnittää erityistä huomiota omaan ulosantiinsa eli sanalliseen ja sanattomaan viestintään, käyttäytymisen ennustettavuuteen, tilanteen hallintaan ja luottamuksellisuuteen. Työntekijän tuli olla esimerkillinen turvallinen kiintymyskohde. Hänen tulee sietää se, ettei vuorovaikutuksen havainnointiin ja johtopäätösten tekemiseen ole yhtä oikeaa tapaa. Työntekijän pitää mennä perheeseen luomaan turvallisuuden ja luottamuksen ilmapiiriä. Paras mahdollinen (good enough) vanhempi tai työntekijä reflektoi ja ymmärtää. (Sinkkonen 2012b.) Yhteisen ymmärryksen rakentamiseen ei riitä pelkkä välittäminen, vaan tarvitaan myös kasvatusosaamista, sillä lapsi kasvaa kehitysyhteisöissä. Hyvinvointiosaamisen yksi tärkeimmistä elementeistä on sosiaalinen osaaminen, keskustelut ja vuorovaikutus. (Rimpelä 2013a.)

Kriittisiä tilanteita ihmissuhdeammattilaisen työssä ovat oman työn kriisivaiheet tai se että asiakas koettelee ammattilaisen osaamista testaamalla tämän selviytymiskykyä hankalissa tilanteissa. Myös epävarmuuden tunteita synnyttävät tilanteet ovat kriittisiä. Ihmissuhdeammattilaisen on tuettava asiakkaan pyrkimystä objektiiviseen havainnointiin. (Isokorpi 2006, 248.)

4.2. Tunnetyöskentely

Käytämme tässä opinnäytetyössä sanaa tunnetyöskentely. Kuvaamme tunteiden syntymekanismeja, merkitystä sekä niiden suhdetta kiintymyssuhteeseen ja tunnetyöskentelytaitojen kehittymiseen. Lyhyesti ja yksinkertaistaen voidaan sanoa, että tunnetyöskentelyyn kuuluvat tunnesäätely, tunteiden tunnistaminen ja hallinta. Vuorovaikutukselliset tunteet eli sosioemotionaaliset kokemukset ovat vahvasti sidoksissa yksilön kykyyn säädellä tunteitaan tilannekohtaisesti ja vastata sosiaalisessa vuorovaikutuksessa erilaisiin tunnekokemuksiin.

4.2.1 Tunteiden neurobiologinen tausta

Tunteiden neurobiologiaa tarkastelemalla voidaan osoittaa, että sillä on suuri rooli ihmisen tunnetyöskentelyn, kiintymyssuhteen ja ihmisten välisen vuorovaikutuksen näkökulmasta. Käyttäessämme tunne-käsitettä, tarkoitamme kokemusta ja emootiolla puolestaan tunnekokemuksen fysiologista vastetta (Isokorpi 2003, 51). Varhainen kiintymyssuhde ja vuorovaikutuskokemukset vaikuttavat sosiaalisten aivojen kehitykseen, jolla taas on kauaskantoisia merkityksiä ihmisen elämän eri osa-alueilla. Yhtäältä sosiaaliin ja tunteita sääteleviin aivoihin on piirtynyt tunnemalleja, jotka ovat suhteellisen pysyviä, mutta toisaalta aivot kehittyvät ja muokkaantuvat koko ihmisen eliniän. Ottamalla huomioon neurobiologisen kehityksen osuuden tärkeyden meidän on mahdollista tarkastella kiintymyssuhdetta ja tunnetyöskentelyä mahdollisimman monipuolisesti.

Tunteiden syntymekanismit

Ihmisen sosiaalista kehitystä ja tunnetyöskentelyyn vaikuttavaa tunnesäätelyä ei juuri voida käsitellä ottamatta huomioon ihmisen neurobiologista kehitystä. Tutkimukset osoittavat sosiaalisen kanssakäymisen ja vuorovaikutuskokemusten muuntelevan neurobiologiaa sekä neurobiologisten reaktioiden vaikuttavan ihmisten väliseen vuorovaikutukseen ja psykososiaaliseen kehitykseen läpi elämän. (Eagleman 2012, 241.) Psykologi Liisa Keltikangas-Järvinen (2008, 162) korostaa, että myös monet kiintymykseen ja toisen hoivaamiseen liittyvät tunteet ovat biologispohjaisia.

Ihmisen persoonallisuuden voidaan sanoa olevan piirytynä jokaiseen kehomme soluun. Aivotutkimukset ja sosiaalinen neurotiede osoittavat sosiaalisten elämäkokemusten ja varhaisen vuorovaikutuksen merkityksen lapsen aivojen muokkautumisessa. Erityisesti ihmisen ensimmäisillä tärkeimmillä ihmissuhteilla ja niiden tunneilmapiirillä on suuri vaikutus tähän aivojen sosiaalisten alueiden kehitykseen. Aivot muokkautuvat ihmissuhteissa läpi koko elämän: aivosolutuotanto on suurimmillaan lapsuudessa, mutta jatkuu vanhuusikään asti. (Goleman 2007, 48, 89, 167; Iacoboni, 2008, 88; Ogden & Minton 2009, 5; Nummenmaa 2010, 45–46; Kanninen & Sigfrids 2012, 27; Tahkokallio 2013.)

Tunteet ja kiintymys aivojen rakenteellisen kehityksen näkökulmasta

Aivojen tärkeimpiä tunnealueita ovat aivorunko, amygdala ja limbinen järjestelmä, jotka puolestaan ovat perustana uudemmille, kognitioita käsitteleville aivoalueille. Tuntevat aivot kehittyvät aiemmin kuin ajattelevat aivot. Aivojen korkeampien tasojen paras mahdollinen toiminta riippuu osittain alempien tasojen tasapainoisesta ja tarkoituksenmukaisesta toiminnasta. Aivojen otsalohkossa sijaitseva korkeampi aivoalue eli prefrontaalikorteksi vaatii kehittyäkseen vuorovaikutusta. Varhaisessa vuorovaikutuksessa olennaisessa asemassa on vauvan ja vanhemman välinen kiintymyssuhde. Vuorovaikutuksen laiminlyönnit voivat johtaa jopa otsalohkoalueen kehittymättömyyteen ja rakenteelliseen aivovaurioon. (Kuikka, Pulliainen & Hänninen 1992, 23; Goleman 1997, 28, 30; Ogden & Minton 2009, 25; Sinkkonen 2012b.)

Tunteet kiintymysmallien taustalla

Tunteita voidaan pitää keskeisenä hyvinvointiamme edistävänä neurofysiologisena järjestelmänä, joka suuntaa toimintaamme. Vauva alkaa kehittyä neuropsykologisesti vuorovaikutustaidoissaan heti syntymän jälkeen ja ensisijainen hoivaaja ja kiintymyksen kohde on tämän kehityksen kannalta olennaisessa asemassa. Vauvan sosioemotionaalinen eli tunne-elämän ja sosiaalisten taitojen kehitys tapahtuu vastavuoroisessa suhteessa hoivaajansa kanssa, jossa hän saa informaatiota sekä affektiivisesti että kognitiivisesti. Affektiivisuudella tässä yhteydessä tarkoitetaan tunnetasolla saatavia viestejä ja kognitiivisuudella ikäkautta vastaavasti annettua sanallista tai mallinnettua tietoa. (Sinkkonen 1999, 21; Goleman 2007, 168; Nummenmaa 2010, 17, 19; Haarakangas 2011, 29; Hughes & Baylin 2012, 3.)

Mitä useammin jokin tietty vuorovaikutustilanne toistuu, sitä syvemmin se tallentuu hermoverkkoon, vaikuttaa hänen kykyynsä ennakoida tulevaa ja kulkee kehityksessä mukana aikuisikään asti. Turvallisen kiintymyssuhteen ja tasapainoisen tunne-elämän kehittymisen kannalta hoivattavan tarpeisiin virittäytynyt, riittävän johdonmukainen ja ennakoitava hoiva on tärkeää. Vanhemman on tärkeää tarjota lapsen kehittyville aivoille sopivassa suhteessa sekä turvaa että stimulaatiota, jotta hän pystyy neuropsykologisesti mahdollistamaan lapsen aivojen terveen kehityksen. (Sinkkonen 1999, 21; Goleman 2007, 168; Nummenmaa 2010, 17, 19; Haarakangas 2011, 29; Hughes & Baylin 2012, 3.)

Neurobiologisen tunnemuistin merkitys

Muisti rakentuu aivoissa solujen kytketymisestä toisiinsa aktivoitumisen eli solujen yhteisen virittäytymisen tapahtuessa. Kahden solun yhtäaikainen aktivoituminen lisää todennäköisyyttä sille, että ne aktivoituvat uudestaan yhdessä. Esimerkkinä tällaisesta tilanteesta voi olla aiemmin kipua tai pelkoa synnyttänyt tilanne, johon liittyy näköhavainto tietystä vanhemman ilmeestä. Tämä saattaa johtaa siihen, että jatkossa pelkän ilmeen näkeminen saa lapsen valmistautumaan johonkin pelottavaan. Varhaiset hoivakokemukset tuottavat tiedostamatonta, implisiittistä muistiainesta. Implisiittisellä muistilla tarkoitetaan asioita ja tapahtumia, joita emme pysty tietoisesti palauttamaan mieleen, mutta jotka kuitenkin vaikuttavat tiedostamattomalla tasolla yksilön käyttäytymiseen. (Goleman 1997, 33, 39–41; Iacoboni, 2008, 88; Nummenmaa 2010, 67, 110; Sinkkonen 2010, 205; Sinkkonen 2012b.)

Aivorakenteiden tuottamat vaikutukset tunnetyöskentelyyn ovat suhteellisen kestäviä ja saattavat saada aikaan assosiatiivisia tunteensiirtoja. Myöhemmät kohtaamiset varhaisia vuorovaikutuskumppaneita muistuttavien ihmisten kanssa voivat aktivoida aiemmin koettuja tunteita ja tuottaa osittain tiedostamattomia reaktioita. Esimerkiksi vanhemmat, joilla on omia selvittämättömiä, stressiä tuottavia muistoja omasta lapsuudestaan ja omista vanhemmistaan, tuottavat suuremmalla todennäköisyydellä negatiivista vuorovaikutusta oman lapsensa tai kohtaamansa työntekijän kanssa. Nämä kokemukset luovat pohjaa myös empatiakyvyn rakentumiselle: kun pystymme tuntemaan toisten tunteet, pystymme myös reagoimaan myötätuntoisesti heidän tunnetiloihinsa. (Tamminen 2005, 61; Gerhardt 2007, 26; Goleman 2007, 19–20; Kerola ym. 2007, 3; Ojanen 2011, 137; Nummenmaa 2010, 52–55; Hughes & Bailey 2012, 41.)

Stressitilanteet altistavat niin vanhemmat kuin perhetyöntekijät heikommin kontrolloitavien aivotoimintojen aktivoitumiselle. Näissä haastavissa tilanteissa aivot aktivoituvat niin, että reagoimme koettuun vastustukseen, hylkäämiseen tai toimintamme vähättelyyn yksilöllisten tunnemuistojen kautta henkilökohtaisesti. Vanhemmat saattavat reagoida lapsen kiukutteluun hermostumalla ja vastaavasti työntekijä asiakkaan hermostumiseen esimerkiksi loukkaantumalla. (Mäkelä 2003, 19; Hughes & Baylin 2012, 7, 97.)

4.2.2 Perustunteista sosiaalisiin tunteisiin

Perustunteina voidaan pitää mielihyvää, pelkoa, surua, hämmästyä ja vihaa. Ne perustuvat pääasiallisesti neurofysiologiaan. (Siira & Saarinen 2011, 22). Perustunteiden alkuperäisenä tehtävänä on pitää yksilö hengissä, huolehtia etäisyydestä tai läheisyydestä ja suunnata toiminta selviytymisen kannalta olennaisiin toimintoihin antamalla signaaleja kulloisestakin tilasta. Tunnekokemuksia voidaan pitää mielen reaktioina erilaisiin tapahtumiin. Vauva käyttää tunnekäyttäytymistään viestinä, jolla hän pyrkii varmistamaan toisen yksilön toiminnan ja tarpeellisten ihmissuhteiden säilymistä (Gerhardt 2007, 42). Ensimmäiset psyykkiset toiminnot käsittelevät aistimuksia, tuntemuksia ja symboloimattomia affekteja (Järventie 2001, 110).

Sosiaalinen tunneyhteys

Tunne-elämän kehittymisen kannalta olennaista on osallistuminen, ennakoiminen ja yhteensovittaminen toisten mielentiloihin. Tämä tapahtuu ikätasoisesti hoitajalta saadun palautteen kautta ja toisten ihmisten tunnereaktioita seuraamalla. Myötätuntoisen eläytymisen kautta jaamme toisen ihmisen kanssa tunteet, kokemukset, tarpeet ja tavoitteet (Dunderfelt 2001, 65; Airas 2005, 13; Iacoboni 2008, 87, 89).

Sosiaalisiksi tunteiksi kutsuttuja tunnekokemuksia ovat esimerkiksi häpeä, kateus, ujostuminen ja ylpeys. Gerhardt (2007, 51) korostaa, että vauvan sosiaaliset kyvyt eivät ole toiminnassa heti syntymän hetkellä, mutta aivoissa on olemassa niiden toiminnalle potentiaalinen mahdollisuus. Pienen vauvan kohdalla tällainen vuorovaikutus on lempeää sylittelyä, ihailevia katseita ja konkreettisiin tarpeisiin vastaamista. Elämän ensimmäisinä kuukausina tunneviestintä vuorovaikutuksen osapuolten kesken tapahtuu pääasiallisesti tunto-, haju-, maku-, näkö-, ja kuuloaistiin pohjautuen. Turvallisen

tunneyhteyden merkitystä sosiaalisessa kanssakäymisessä ei voi vähätellä, oli kysymys sitten pienestä vauvan yhteydestä vanhempiinsa tai aikuisen suhteesta lähipiiriinsä (Järventie & Sauli 2001, 14; Siira & Saarinen 2011, 27.)

Oma kokemushistoriamme ja omat tulkintamme tunteita synnyttäneistä tilanteista vaikuttavat tunnekokemuksiimme, kohtaamiimme elämyksiin ja tunne-elämämme sisältöihin. Ihminen samaistuu huomaamattaan jo varhaisessa ikävaiheessa, ei vain ympärillä olevien ihmisten mielipiteisiin ja käyttäytymiseen vaan nimenomaan heidän tapoihinsa toimia tunteilla. Varhaiset, näihin aisteihin perustuvat tunnekokemukset säilyvät voimakkaasti tunnemuistissa ja esimerkiksi näköaistia käytetään edelleen aikuisiällä kielellisen kommunikoinnin ohessa sosiaalisessa viestinnässä. (Dunderfelt 2001, 65, 89; Gerhardt 2007, 40, 44; Nummenmaa 2010, 33–37, 47.)

4.2.3 Tunnesäätely

Tunteiden tehtävänä voidaan pitää tulevien aistihavaintojen luokittelua ryhmiin sen mukaan kuinka intensiivisesti niihin on reagoitava. Tunteet ovat sarja joustavia vasteita ja reaktioita, jotka helpottavat tilanteiden arviointia (Sinkkonen 2008, 88).

Alkukantaisesta ja lajikehityksellisestä näkökulmasta katsottuna tunteiden yksi tärkein tehtävä on puolustaa hengissä selviytymistä. Vauvan kohdalla tämä tarkoittaa perustunteiden ilmaisua kuten väsymys ja nälkä, aikuisen kohdalla tämä puolestaan voi olla ns. sisäisten varoituskellojen soitto, joka pelastaa meidät läheltäpiti-tilanteissa esim. väistäessä autolla hirveä. (Kokkonen 2010, 11–17; Mäkelä 2003, 114.)

Tunteiden säätelyn kehittyminen alkaa jo kohdussa. Äidin ja vauvan väliset yhteiset tunnetilat löytyvät jo kohtuaikana. Äidin ja vauvan raskauden aikaisten tunteiden yhteys näkyy mm. siinä, että äidin lämmin ääni saa aikaan sikiövauvassa mielihyvän liikkeitä, kun taas kova ääni pelästyttää sikiövauvan. Samoin äidin stressi ja masennus heijastuvat vauvaan. Vauva alkaa kehittyessään siirtyä pikkuhiljaa jaettujen tunteiden maailmaan, joka on sidoksissa sosiaaliseen vuorovaikutukseen. (Mäkelä 2003, 114; Siltala 2003, 22; Gerhard 2007, 52.)

Tunteiden ja ylläkehallinnan kehittymisen osalta olennaista on hoivaajan kyky ymmärtää ja hallita omia ja vauvan affekteja. Tunnesäätely kehittyy vuorovaikutustilanteissa saamamme palautteen perusteella ja sillä on olennainen merkitys toisten reaktioiden ja toiminnan ennakoinnissa. Jotta voimme vaikuttaa tunnereaktioon ja tunnekokemukseen, täytyy meidän pystyä tunnistamaan ja jopa ennakoimaan tunnereaktiot ja tapahtumat, jotka tunteita aiheuttavat. Tietoisuus omista ja toisen tunnekokemuksista on ratkaisevassa asemassa automaattisten tunnereaktioiden ja niiden säätelyn välillä. Tarkoituksenmukaisen itsesäätelyn kehittyminen vaatii sekä hermostollista yhdistymistä että myötätuntoisia varhaisia vuorovaikutussuhteita. (Schulman 2002, 162; Gerhardt, 2007, 36, 43–46; Siegel, 2009, xvi; Nummenmaa 2010, 80, 149, 164; Rusanen 2011, 81.)

Tunnesäätelyn kehittyminen vaatii ulkopuolista apua. Vauvan ja hoivaajan välistä kiintymyssuhdetta voidaan pitää sisäisenä, tunteisiin perustuvana säätelyjärjestelmänä, jossa vaikuttavat myönteiset ja kielteiset tunneilmaisut. Ulkopuoliset rauhoittamisen perusmekanismit turvaavat lapsen psyykkiset tarpeet ja tunnekokemusten hallinnan. Ulkopuolinen rauhoittava tekijä on välttämätön, sillä lapsen keskushermosto ei ole vielä kehittynyt tarpeeksi pystyäkseen huolehtimaan tunnereaktion säätelystä. Ihmisen tunne-elämä muotoutuu ja kehittyy toisten kanssa koettujen tunneperäisten kokemusten kautta. Näitä kokemuksia yksilö kerää varhaisesta vauva-ajasta lähtien. (Mäkelä 2003, 22; Gerhardt 2007, 28; Nummenmaa 2010, 180.)

4.2.4 Tunteet ja järki

Aivojen toiminta perustuu osittain automaattisille ja tiedostamattomille tunnemekanismeille. Tunnejärjestelmä ei aina kykene huomioimaan tilannekohtaista vaihtelua ja omia tavoitteitamme vaan se saattaa reagoida automaattisesti. Tämä saattaa johtaa siihen, että koemme tunteita, jotka vaikuttavat käyttäytymiseemme ja toimintakykyymme vuorovaikutuksen näkökulmasta haitallisesti. Aktiivinen tunnetilojen tarkkailu, tunnetyöskentely ja oman tunnekäyttäytymisen havainnointi edesauttavat fyysisen ja psyykkisen toimintakyvyn ylläpitoa. Kognitiivisten prosessien avulla voidaan tunnereaktioita hienosäätää vastaamaan paremmin kutakin tilannetta. Kehittynyt tunteiden säätelykyky mahdollistaa sen, että voimme säädellä syntyneiden

tunnereaktioiden kestoja ja voimakkuutta. (Goleman 1995, 213; Nummenmaa 2010, 50, 55, 113, 148.)

Voimme valita, miten suhtaudumme syntyneeseen tunteeseen ja miten suhtaudumme eteen tuleviin tilanteisiin. Tunteiden osalta on tärkeää tiedostaa sekä syntynyt tunnetila että se, mitä ajatuksia koettu tunne herättää (Goleman 1995, 47). Tapio Puolimatka korostaa (2011, 121) ihmisen kykyä muuttaa omia tunteitaan arvioimalla niitä. Hänen mukaansa olennaista on se, ettei kielteisiä tunteita tarvitse torjua, sillä niiden valtaa voidaan heikentää tietoisien pohdinnan avulla.

Aivojen joustavuus, muotoutuvuus ja kehityskyky takaavat sen, että tietoisien reflektiivisen ajattelun avulla on mahdollista työstää jo olemassa olevia ajattelun ja tunnekokemuksen malleja. Jos syntyvään tunteeseen pystytään reagoimaan ajoissa ja relevantisti, yksilö voi vaikuttaa olennaisesti stressaaviin ja kuormittaviin tekijöihin positiivisesti. Tunteiden tietoisesta työstämisestä puhuttaessa esille on nostettava tunneäly-käsite. Tunneäly koostuu erilaisista kognitiivisista kyvyistä kuten esimerkiksi tunteiden tunnistaminen ja hallinta, tunteiden käyttö ajattelun apuna, tunnepitoisen tiedon analysointi sekä omien ja muiden tunteiden säätely. Kognitiivisella eli tietoisella tasolla tunteita voi säädellä vaikkapa ajattelemalla myönteisiä asioita, tukahduttamalla tai tietoisesti ylläpitämällä. Tällä voidaan tarkoittaa ns. tilanteen haltuun ottamista, jolloin vanhempi rauhoittaa raivostuneen lapsen tai työntekijä luo toivoa epätoivoiseen asiakkaaseen. (Nurmi ym. 2006, 186.)

On tärkeää osata säädellä tunteita tilannesensitiivisesti, jotta vuorovaikutus ja kommunikaatio ovat mahdollisimman tuloksellisia. Parhaimmat vuorovaikutustaidot saavutetaan kun sekä tunteet että järki ovat yhteistoiminnallisessa suhteessa keskenään. Tämän kautta voi oivaltaa näkyvän käyttäytymisen takana vaikuttavat tekijät sekä tunnistaa itsessään ja muissa tunteiden kautta syntyvät reaktiot. On tärkeää luoda molemminpuolinen vuorovaikutussuhde, jossa läheinen yhteys ja molemminpuolinen ymmärrys ovat olennaisessa asemassa. (Gerhardt 2007, 26; Nummenmaa 2010, 52–55; 104–106; Ojanen 2011, 137; Siira & Saarinen 2011, 30; Hughes & Baylin 2012, 8-9, 41.)

5 AINEISTO JA SEN ANALYSOINTI

Opinnäytetyömme tutkimusta varten kerättyä aineistoa kertyi erittäin paljon. Opinnäytetyön alkuosassa kerroimme, että aineistoa kerättiin osallistumalla kahteen intensiivisen vauvaperhetyön työntekijöiden teemakokoukseen, haastatteleamalla Tampereen kaupungin perhetyön suunnittelijaa ja kolmea merkittävää asiantuntijaa sekä havainnoimalla kenttätöitä kahden viikon ajan. Tutkimusaineistoaineisto koostui nauhoitetuista haastatteluista ja muistiinpanoista. Haastatteluista litteroitiin opinnäytetyön kannalta merkityksellisimmät osuudet ja muistiinpanot puhtaaksikirjoitettiin. Lopuksi aineistot yhdistettiin ja analysoitiin.

Haastatteluista kertyi nauhoitettua materiaalia yhteensä kuusi tuntia. Intensiivisen vauvaperhetyön työntekijöiden kokouksista kertyi puhtaaksikirjoitettuna tekstiä yhteensä kahdeksan sivua. Lisäksi havainnointijakson tilanteista kertyi muistiinpanoja ja tilannekuvauksia yhteensä viisitoista sivua. Niinpä analysointiin päätyvää aineistoa oli rajattava tutkimustehtävään ja tutkimuskysymyksiin pohjaten. Tuomi ja Sarajärvi (2011, 92) korostavat, että laadullisen tutkimuksen aineistosta löytyy aina useita kiinnostavia asioita, joita ei ehkä etukäteen ole osannut ajatella. Näin kävi myös meille, kun aloimme tarkastella kerättyä aineistoa.

Opinnäytetyömme päätarkoitus oli tutkia Tampereen kaupungin intensiivisen vauvaperhetyön työntekijöiden näkemyksiä ja tarpeita uuden työorientaation omaksumisessa sekä kehittää kenttätöihin monipuolisesti käytettävää materiaalia, joka tukee heidän työorientaatiotaan. Lähtökohtaisesti halusimme opinnäytetyössämme tutkia lapsen kiintymyssuhteen kannalta haasteellisia tilanteita ja työntekijän puheeksi ottamisen tapoja, mutta niin kuin tutkimuksen luonteeseen kuuluu, tilanteet muuttuvat. Kenttätöiden havainnointijakso oli suunniteltu toteutuvan intensiivisen vauvaperhetyön asiakasperheissä, joissa otetaan asioita puheeksi ja keskustellaan, mutta suunnitelmista poiketen havainnoitavat perheet olivat yhtä lukuun ottamatta perhetyön asiakasperheitä.

Kenttätöiden havainnointi antoi näkökulmaa siihen, kuinka työntekijä voi tukea vanhemmuutta ja jakaa ammatillista tietotaitoaan heille. Havainnointijakson alkaessa perhetyön suunnittelija ilmoitti, ettei havainnoitavana ole intensiivisen vauvaperhetyön asiakasperheitä, sillä voimassaolevia asiakkuuksia ei kyseisenä ajankohtana juurikaan

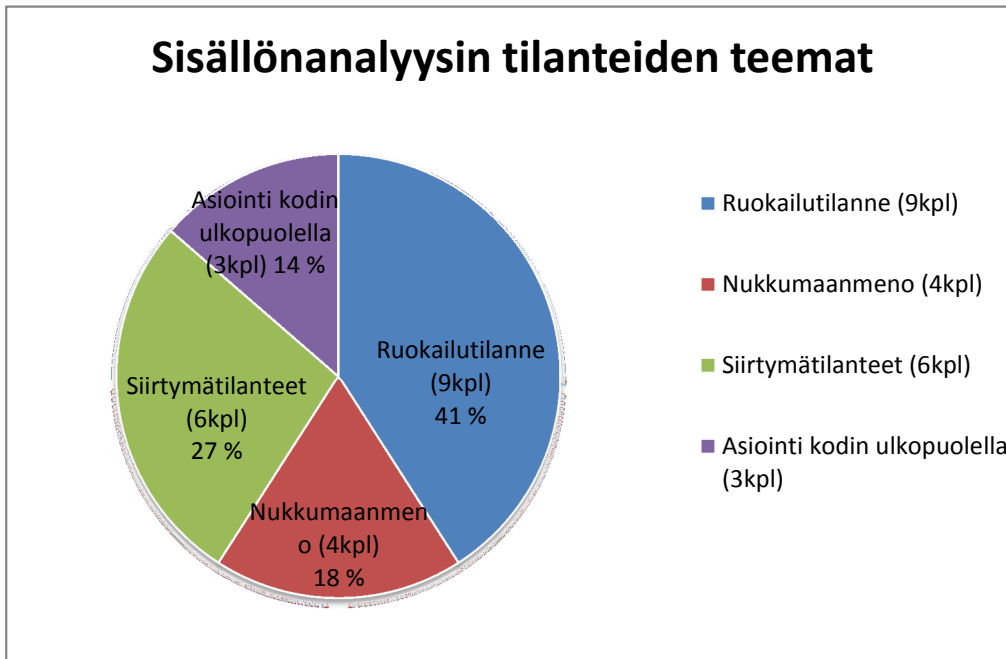
ollut. Tämä toi aineistonkeruuseen hetkellisen epävarmuuden, sillä käytännössä tämä tarkoitti sitä, että suunnittelemamme havainnointirunko ei tulisi toimimaan. Havainnointirunko oli suunniteltu vanhemmuuden tukemiseen ja puheeksi ottamisen havainnointiin. Nyt havainnoinnin fokus muuttui keskusteluista toiminnan havainnoinniksi. Niinpä suunnitellusta havainnointirungosta luovuttiin ja tilanteet pyrittiin kirjoittamaan muistiin ja kuvaamaan mahdollisimman tarkkaan sellaisina kuin ne tapahtuivat.

Työntekijöiden kokouksiin osallistuminen antoi meille tärkeää tietoa työntekijöiden tavasta puhua ja käsitellä teoreettista tietoa. Asiantuntijoiden haastattelut puolestaan antoivat meille erinomaisen mahdollisuuden saada juuri meidän tutkimuksemme kannalta merkityksellistä tietoa arvostettujen ja merkittävässä asemassa olevien asiantuntijoiden näkemyksistä käsiteltävään aiheeseen.

5.1. ”Niitä tilanteita näkee joka perheessä.”

Ensimmäisessä tutkimuskysymyksessämme lähdimme selvittämään: *Millaiset arkiset tilanteet ovat haasteellisia lapsen kiintymyssuhteen ja perheen sisäisen vuorovaikutuksen kannalta?*

Monet työntekijät kertoivat, että vanhemmat eivät osaa asettaa rajoja ja yhteisesti sovituista säännöistä ei pidetä kiinni. Heidän kuvaamissaan tilanteissa lapset olivat usein jo vauvaiän ylittäneitä, mutta taaperon tai leikki-ikäisen lapsen lisäksi perheessä saattoi olla myös vauva. Työntekijöiden tilannekuvaukset heijastivat siis kokemustasolla myös intensiivisen vauvaperhetyön tuoreutta: kaikilla työntekijöillä ei ollut kokemusta intensiivisen vauvaperhetyön asiakasperheistä vaan he olivat tehneet vain perhetyötä. Heidän kuvaamansa tilanteet kulkivat kuitenkin käsi kädessä havainnointijakson tilanteiden kanssa. Havainnoitavista perheistä vain kolme oli esikoisperheitä. Perheiden lapsiluku vaihteli 1–7 lapseen ja havainnoitavien ikähaarukka oli vastasyntyneestä 6-vuotiaaseen.

KUVIO 2. Sisällönanalyysin tilanteiden teemat.

Yllä olevassa ympyräkaaviossa (kuvio 2) on jaoteltu lukumääräisesti ja prosentuaalisesti kuinka sisällönanalyysiin päätyneet tilanteet jakautuivat teemoittain. Kaikkia teemoja havainnoidessa vanhemman ja lapsen välisestä vuorovaikutuksesta oli nähtävissä epävarmuutta. Vanhempi ei oikein tiennyt miten tilanne ratkaistaan ja saattoi käyttäytyä arvaamattomasti. Lapsen kehonkielestä huomasi, että lapsi pelkäsi tilanteissa tai säikähti äkillisesti vanhemman arvaamatonta toimintaa, esim. tuttipullon paiskaamista pöydälle, kun lapsi lopetti vasten vanhemman odotusta syömisen.

Keskusteltaessa työntekijöiden kanssa konkreettisista tilanteista useammat korostivat ruokailuun liittyviä haasteita. Tämän luvun otsikko on työntekijän kommentti liittyen ruokailutilanteiden haasteisiin:

Niitä tilanteita näkee joka perheessä.

Työntekijät kertoivat, että lapset syövät yksin, lapsille tarjottava ruoka ei ole ikätasoon sopivaa ravintoa. He kertoivat myös esimerkkejä siitä, kuinka alle viisivuotiaat osaavat itse lämmittää mikrossa hampurilaisia. Heidän mukaansa useassa perheessä lapset päättävät itse mitä syövät. Ruokailutilanteita he kuvasivat kaoottisina ja rauhattomina hetkinä.

Toisena erityisen haasteellisenä tilanteena työntekijät nostivat esiin siirtymätilanteet, esim. uloslähtö, kauppaan lähtö, lelujen siivoaminen tai siirtyminen päiväunille. Työntekijät kertoivat, että näissä tilanteissa tyypillistä on vanhemmalta puuttuva päättäväisyys ja vastuunkantaminen. Siirtymätilanteet kestävät kauan, niihin liittyy itkua ja kiukuttelua sekä vanhemman turhautumista ja hermojen menetyksiä.

Näiden tilanteiden jälkeen työntekijät kertoivat nukkumiseen liittyvien asioiden olevan perheille haasteellisia. He kertoivat, että monilla lapsilla ja kotona olevilla vanhemmilla päivärytmi on sekaisin ja nukkumisesta ”tehdään ongelma”. Nukuttamisen ongelmaan liittyen yksi työntekijöistä kuvasi erään perheen nukuttamiskäytäntöä:

Vanhemmat kokeilevat vaikka millaisia keinoja. Ensin ne hyssyttävät sitä vauvaa sylissä, sitten ne heiluttelevat sitä siinä vaunujen kantokopassa ja lopuksi ne tärisevät sitä sitterissä tai vaunuissa, kunnes se vauva sitten nukahtaa.

Työntekijät kertoivat, että useassa perheessä, jossa vanhemmat eivät käy töissä, päivärytmi on sekaisin. Pienetkin lapset saattavat valvoa puoleenyöhön saakka ja seuraavana päivänä perhe on yöpuvuissa vielä puolenpäivän jälkeen.

Jotkut työntekijöistä kertoivat, että heidän on vaikea suhtautua vauvan kanssa toimiviin isiin. Isät heiluttavat, heittelevät ja kutittelevat vauvaa niin miehekkäin ottein, että välillä työntekijöitä hirvittää. Isän toimintaan liittyen ei löytynyt erityisiä tilanteita aiemmin kuvattujen lisäksi, mutta isän kanssa tilanteista puhuminen ja puheeksi ottaminen koettiin äitien kanssa keskustelua vaikeammaksi.

Puheeksi ottaminen nousi vahvasti esille keskusteltaessa haastavista tilanteista. Työntekijät kertoivat, että puheeksi ottaminen koetaan usein loukkaavana ja tilanteen jälkeen suhde asiakkaan ja työntekijän välillä ”viilenee”. Puheeksi ottamiseen kaivattiin valmiita esimerkkejä ja...

Jotain mikä helpottaa puhumista ja ei tee tilanteesta niin kiusallista.

Palauttaessamme keskustelun jälleen haastaviin tilanteisiin, työntekijät kertoivat asiakasperheiden parisuhdetilanteiden olevan haasteellisia ja toisinaan nopeasti

muuttuvia. Monissa perheissä uudet roolit, vastuu perheestä, vapaa-ajan puute ja arkirytmien muuttuminen olivat herättäneet hämmennystä ja kireää tunneilmapiiriä. Työntekijät kokivat, että näistä asioista pitäisi keskustella vanhempien kanssa enemmän, mutta parisuhdeasioiden puheeksi ottaminen on hankalaa. Yksi työntekijä kiteytti ajatuksen hyvin:

Kyllähän sitä pitäis puhua enemmän varsinkin miesten kanssa siitä, että se nainen on edelleen vaimo, vaikka siitä on tullut äiti. Ne jotenkin siis ne miehet pelkää keskustella asioista, kun äideillä on tietysti niin usein vaan vauva mielessä.

Vauvan syntymä muuttaa arkea ja tuo tietynlaisia haasteita totuttuihin tapoihin. Monet työntekijät olivat huolestuneita siitä, että varsinkin vauvan kanssa kotiin jäävät äidit jäävät konkreettisesti kotiin. He eivät välttämättä käy moneen päivään ulkona, sillä kokevat vauvan kanssa liikkumisen hankalaksi, pelottavaksi tai ovat vain liian väsyneitä lähtemään kotoa ulkomaailmaan.

Parisuhteeseen, vauvan syntymään ja isompien lasten mustasukkaisuuteen liittyen työntekijät kertoivat asiakasperheiden tarvitsevan erittäin usein tukea ja vinkkejä perheen yhteisen ajan viettämiseen. Perheet kokevat haasteellisena keksiä sellaista tekemistä, jossa vanhemmat lapset saisivat enemmän huomiota vauva-arjen keskellä. Työntekijöiden mukaan monet vanhemmista ovat niin haltioissaan vauvasta, että eivät ymmärrä vanhemman lapsen kiukuttelun johtuvan mustasukkaisuudesta tai toisinaan puoliset eivät ymmärrä toistensa tarpeita muuttuneessa arjessa.

Työntekijöiden palaverissa esiin nousseista tilanteista lapsen kiintymyssuhteen kannalta haastavimmiksi koettiin ruokailutilanteet, siirtymät ja nukkumistilanteet. Perheen sisäisen vuorovaikutuksen kannalta haastavimpina tilanteina nähtiin erityisesti puheeksi ottamisen näkökulmasta vanhempien parisuhdeongelmien tai ristiriitojen käsittely. Arkisena perheen hyvinvoinnin haasteena koettiin perheen yhteiseen tekemiseen tukeminen. Työntekijät kertoivat, että heiltä meinaa toisinaan loppua mielikuvitus, kun he yrittävät miettiä perheille yhteistä tekemistä, joka tukisi perheenjäsenten välistä kiintymystä ja vuorovaikutusta. Lisäksi he kertoivat, että monille perheille yhteistä on kotoa poistumisen ongelma. Vauvan kanssa kotona olevat äidit saattavat jäädä kotiin, ellei heitä tueta lähtemään liikkeelle. Näitä tilanteita

lähdemme nyt analysoimaan tarkemmin seuraavassa luvussa laadullisen sisällönanalyysin ja jäsenkategoria-analyysin perusteella.

Edellä analysoiduissa tilanteissa nostimme kenttätyöntekijöiden näkemykset tutkimuksen ”yttimeen”. Rakentamamme vastavuoroinen ja kunnioittava suhde työntekijöiden kanssa antoi meille tietoa heidän subjektiivisista, pitkällä aikavälillä syntyneistä kokemuksistaan, joita ei välttämättä olisi päästy kahden viikon aikana havainnoinnin keinoin löytämään. Työntekijöiden tuottamana tieto näyttäytyi myös kenttätyön havainnoinnissa. Tämän tiedon avulla pyrimme löytämään ratkaisuja arkityön haasteisiin.

Kirjallisuudesta ja asiantuntijoiden haastatteluista esiin nousivat lapsen kiintymyssuhteen kannalta haasteellisina sellaiset tilanteet, jossa vauvan tai lapsen perusturvallisuuden tunne on uhattuna tai vauva kokee, ettei vanhempi vastaa hänen tarpeisiinsa. Tällaiset tilanteet ovat arkisia ja ne toistuvat useita kertoja päivän aikana. Näissä tilanteissa on usein merkittävää vanhemman sensitiivisyys eli riittävän oikea-aikainen ja tarkoituksenmukainen lapsen tarpeeseen vastaaminen. Yksittäisinä havainnollistavina esimerkkeinä voidaan mainita esim. vauvan jääminen yksin eri huoneeseen eli erotilanne tai vanhemman kyky tulkita lapsen itkua ja vastata siihen. Sensitiivinen vanhempi oppii tunnistamaan johtuuko itku nälästä vai märestä vaipasta. Tunnistettuaan tilanteen vanhempi vastaa tarpeeseen välittömästi. (Hautamäki 2012, Kalland 2012, Sinkkonen 2012b.)

5.2. ”Se yrittää vaan ärsyttää mua!”

Toisena tutkimuskysymyksenämme oli *Mistä tällaiset tilanteet voivat johtua ja mihin eri toimijat niissä kiinnittävät huomiota?* Toisen tutkimuskysymyksen vastausta lähdimme avaamaan sisällönanalyysin sekä jäsenkategoria-analyysin kautta. Pyrimme havainnollistamaan tilanteita käyttämällä suoria lainauksia vanhempien ja työntekijöiden puheenvuoroista.

Analysoitavat tilanteet tapahtuivat pääosin kenttätyötä havainnoidessa. Havainnointiin vaikuttivat varmasti monet seikat, mutta dokumentoinnissa pyrimme mahdollisimman objektiiviseen ja todenmukaiseen dokumentointiin. Perheen ympärillä olevien tiiviiden kulissien ns. onnellisuusmuurien vuoksi perhe-elämän arkeen on vaikea päästä sisälle

vaikuttamatta perhedynamiikkaan. Tämän lisäksi on myös muistettava, että perhetutkimuksessa tutkijan omat aiemmat kokemukset vaikuttavat käsitykseen hyvästä perhe-elämästä. (Rantala 2002, 16–18; Rönkä & Kinnunen 2002, 7; Hautamäki 2004, 19–20.) Tutkijan oma kiintymystausta, perhesuhteet ja aiemmat kokemukset vaikuttavat siihen mitä tutkija tilanteessa näkee ja havainnoi, mutta kun tämän tiedostaa havainnoidessaan, niin tutkija voi tietoisesti pyrkiä katsomaan tilannetta mahdollisimman objektiivisesta ja kokonaisvaltaisesta näkökulmasta.

Sisällönanalyysin päätyneet tilanteet rajattiin ensimmäisen tutkimuskysymyksen vastauksen mukaisesti. Kyseiset tilanteet toistuivat useissa perheissä ja niihin liittyi usein samantyyppistä tunneilmaisua.

Ruokailutilanteet

Ruokailutilanteet heijastavat usein ruuan kulttuurillista merkitystä. Suomalainen ruokakulttuuri on huomattavasti kankeampi kuin esimerkiksi Keski-Euroopassa, jossa ruokailu on vahvasti sosiaalinen tapahtuma. Monet meistä suomalaisista olemme kuulleet varsinkin vanhempien sukupolvien sanomana, ettei ruualla saa leikkiä. Toinen usein kuultu lausahdus on, ettei lapsi saa jälkiruokaa ennen kuin lautanen on syöty tyhjäksi.

Ruoka liittyy myös vahvasti tunteisiin: pienen vauvan lohduton itku voi johtua nälästä, ja vauva rauhoittuu saatuaan maitopullon suuhunsa. Pieni lapsi saattaa kiukutella aamuisin aamupuuron ääressä, koska haluaisi mieluummin syödä muroja. Aikuinen saattaa käyttää ruokaa tunteiden tasapainottamiseen, esim. ollessaan surullinen hän saattaa hakea mielihyvää syömällä herkkuja. (Kuivalainen 2012)

Sisällönanalyysissä ruokailutilanteiden kohdalla merkitykselliseksi nousi vanhemman ja lapsen välisen vuorovaikutuksen merkitys. Ruokailutilanteisiin liittyi vahvasti vanhemman vallankäyttöä, lapsen tarpeiden ja tunteiden tunnistamattomuutta sekä lapsen jättämistä yksin tilanteeseen. Toisaalta ruokaa käytettiin myös palkkiona.

Siivottuasi lelut laatikoihin, saat ottaa pöydältä keksin.

Vallankäyttö ilmeni usein sanallisena kiristämisenä ja uhkailuna.

Jos nyt et syö aamupalaa, niin sitten et pääse poistoon leikkimään.

Kiristämässä tyypillistä olisi se, että ruuan syöminen oli ehto jollekin lapsen mielestä mielekkäälle tekemiselle. Uhkailutilanteisiin liittyi usein lapsen tottelemattomuuteen puuttumista uhkailun keinoin.

Jos nyt et laita autoa pois ruokapöydästä, niin kerään kaikki autosi roskapussiin ja heitän pois.

Pienten lasten ja vauvojen kohdalla korostui ”ruuan tuputtaminen”. Ruokailutilanne saattoi sujua varsin leppoisasti hymyillen ja leperellen, mutta lapsen tultua kylläiseksi vanhempi halusi jatkaa syöttämistä. Lapsi käänsi päätään pois kohti tulevasta lusikasta tai sylki pullon suustaan, mutta vanhempi jatkoi yrittämistä. Lusikka saattoi ”muuttua” lentokoneeksi tai päriseväksi autoksi, vanhempi käytti kaikki mahdolliset keinot, jolla sai lapsen syömään vielä viimeiset lusikalliset. Vauva puolestaan saattoi juoda väkisin suuhun työnnetyn tuttipullon loppuun, mutta ruokailutilanne päättyi palautukseen.

Tällaiset tilanteet ovat erittäin merkityksellisiä lapsen ja vanhemman vuorovaikutuksen kannalta. Lapsi kokee, ettei pysty vaikuttamaan tilanteeseen ja aikuinen puolestaan kokee onnistuneensa, kun sai syötettyä ruuan loppuun. Varhaiset ruokailutilanteet ovat vauvan kannalta merkityksellisimpiä hoivakokemuksia, niinpä olisi kiintymyssuhteen kannalta erittäin tärkeää, että vanhempi osaa lukea lastaan ja vastata tämän tarpeisiin. (Kuivalainen 2012.)

Työntekijät kertoivat kokouksissa tilanteista, joissa vanhemmat jättivät vauvan yksin syömään. Työntekijät kertoivat esimerkkejä, joissa vauvalle oli asetettu sitteriin tai sohvan kulmaan niin, että tuttipullo tuettiin suuta vasten sideharson avulla. Tällaisia tilanteista ei havainnointijakson aikana ollut, mutta vastaavanlaista yksin jättämistä tai vuorovaikutuksettomia ruokailutilanteita oli useita. Vanhemmat saattoivat laittaa lapselle ruuan pöytään, nostaa lapsen omalle paikalleen ja lähteä itse jatkaa omia touhujaan eri huoneeseen.

Siirtymätilanteet

Siirtymätilanteet ovat tilanteita, jossa siirrytään toiminnasta, tilanteesta tai tilasta toiseen. Tutkimuksessamme siirtymätilanteita yhdistävä ja kuvaava tekijä oli tilanteen kaoottisuus. Tilanteet olivat nopeatempoisia ja niissä esiintyi vahvoja tunteita, jotka

olivat lähes poikkeuksetta negatiivisia. Tilanteissa lapsilta odotettiin ja vaadittiin nopeaa toimintaa, sopeutumiskykyä ja tunteidenhallintaa.

Taaperoikäisten kanssa analysoitavat siirtymätilanteet liittyivät leikin lopettamiseen ja toiseen tilanteeseen siirtymiseen tai uloslähtöön. Vanhempi antoi usein napakat ja monivaiheiset ohjeet.

No niin, nyt loppuu leikkiminen. Kerää lelut, käy pissalla ja mene pukemaan ulkovaatteet.

Lapsen leikki loppui usein kesken ja kun lapsi ei ollutkaan valmis lopettamaan heti leikkiä, vanhempi hermostui. Näissä tilanteissa lapsi jäi usein yksin tunteidensa kanssa, vanhempi ei ollut saatavilla.

Sitten kun olet rauhoittunut, kerää loput lelut ja tule eteiseen.

Vauvojen ja pienten lasten kohdalla siirtymätilanteet olivat pääosin erotilanteita, jossa vanhempi poistui huoneesta tai kotoa. Tällaiset tilanteet ovat jokapäiväisiä ja tavallisia tilanteita. Vauvan kiintymyssuhteen kannalta ne ovat haasteellisia, sillä liian pitkä varhaisessa vaiheessa tapahtuva ero vanhemmasta saattaa estää kiintymyssuhteen muodostumisen, esim. vauvan sairaalahoito.

Nukkuminen

Havainnointi tapahtui pääosin virka-aikaan klo 8-17 välillä, joten nukkumiseen liittyvät havainnoinnit liittyvät päiväunille menoon ja heräämiseen. Monessa perheessä kerrottiin yöheräilyn rasittavan koko perhettä.

No kyllä se on rasittavaa, kun koko perhe herää keskellä yötä ja aamuisin väsyttää niin paljon, ettei me sitten aina viedä noita vanhempiakaan lapsia päiväkotiin.

Keskusteltaessa keinoista yöheräilyn suhteen, vanhemmat ymmärsivät, että yöheräilyt ovat vauvaperheen arkea, mutta toiset kokivat keinonsa riittämättömiksi.

Välillä me ollaan käytetty vauva yöllä kylvyssä, syötetty, keinutettu ja tehty kaikki mahdollinen, mutta silti se vaan valvoo ja on itkuinen.

Vanhemmat kertoivat turhautuvansa siihen, kun eivät tiedä mikä vauvalla on, miksi vauva itkee? Yksi äiti kertoi, että on huomannut oman levottomuutensa vaikuttavan vauvaan.

Meillä tehdään nykyään niin, että minä vaan imetän ja annan vauvan isälle, koska hermostun niin helposti vauvan itkuun, että vauva nukahtaa paremmin isän syliin.

Nukahtaminen voi olla vauvan tai pienen lapsen näkökulmasta katsottuna stressaavaa tai pelottavaa, sillä sekin on erotilanne vanhemmasta. Muutamassa perheessä vanhemmat kertoivat, että heillä lapset laitetaan päiväunille siten, että heidät kannettiin sänkyyn ja tuttipullo tuetaan suuhun tai annetaan käteen, jos lapsi osasi pitää sitä itse. Tämän jälkeen ovi suljetaan ja lapsen annetaan itse nukahtaa. Vauvan itkuun ei reagoida, vaan vanhempi odottaa että vauva nukahtaa.

Kotoa poistuminen ja asiointi

Työntekijöiden kokouksessa monet työntekijät kertoivat olevansa huolissaan siitä, etteivät äidit poistu kotoa pienen vauvan kanssa, koska kokevat sen liian hankalaksi. Kotoa poistumiseen liittyy ennakointia, suunnittelua, aikatauluttamista ja muuttuvia tekijöitä. Taaperoikäisen kanssa nämä tilanteet herättivät vanhemmissa paljon tunteita ja ärtymystä, koska asiat eivät sujuneet aina suunnitelmien mukaan. Usein vauva saatiin puettua vaunuihin sujuvasti, mutta taaperon omaehtoisuus koettiin tottelemattomuutena. Yhdessä perheessä vauva oli valmiina vaunuissa odottamassa uloslähtöä, 2-vuotias oli puettuna eteisen tuolilla ja äiti lähti käymään vessassa. Tällä aikaa 2-vuotias riisui itsensä. Äiti hermostui tilanteesta ja kertoi lapsen toimivan usein juuri vastaavalla tavalla.

Se yrittää vaan ärsyttää mua!

Aina kun saan jotain siivottua tai laitettua valmiiks, niin se sotkee sen!

Kotoa poistumisen tilanteissa kaikkia havainnoituja perheitä yhdistävä tekijä oli vanhemman turhautuminen lapsen tarvitsevuuteen. Lähtemiset eivät sujuneen

suunnitelman mukaan, vaan vauva alkoi juuri viime hetkellä itkeä tai vanhemmalle lapselle tuli jano, pissahätä, kuuma tms. Yksi äiti kiteytti lapsen tarvitsevuuden näin:

Se on raivostuttavaa, kun just on kaikki kunnossa ja ollaan lähdössä, niin sitten sama rumba alkaa alusta.

Parisuhteeseen liittyvät tilanteet

Kaikista seitsemästätoista havainnointikerrasta viisi oli sellaisia, jossa oli kaksi vanhempaa samaan aikaan kotona. Tämä saattaa liittyä siihen, ettei havainnoitavana ollut intensiivisen vauvaperhetyön asiakasperheitä. Varsinaisia parisuhteeseen liittyviä tilanteita havainnointijakson aikana ei esiintynyt, mutta intensiivisen vauvaperhetyön työntekijät nostivat parisuhdeasiat esille kokouksessa, jossa käsiteltiin tunnetyöskentelyä. Työskennellessään intensiivisen vauvaperhetyön asiakasperheissä työntekijät keskustelevat vanhempien kanssa myös parisuhteeseen liittyvistä tilanteista ja asioista. Työntekijät kertoivat kokeneensa parisuhteesta puhumisen vaikeana aiheena. He kertoivat kohtaavansa työssään vanhempia, joiden keskinäinen suhde on ”kireä”. Tämän he ovat huomanneet heijastuvan myös lasten käytökseen ja koko kodin tunnelmapiiriin. Tämän vuoksi koimme tärkeäksi nostaa parisuhteeseen liittyvät tilanteet tutkimustilanteiksemme.

Lapsen syntyessä vanhempien omat varhaiset hoivakokemukset aktivoituvat. Tällä on erittäin olennainen merkitys lapsen ja vanhemman välisen kiintymyssuhteen rakentumisessa. Kiintymyssuhde vaikuttaa myös aikuisten väliseen vuorovaikutukseen, toimintamalleihin ja sitoutumiseen. Vanhempien puheissa parisuhdetta ja vanhemmuutta sivuttiin useasti puhuttaessa siitä, ettei vanhemmilla ole yhteistä aikaa. Riitojen he kertoivat johtuvan usein kotona olevan vanhemman kuormittumisesta. Useissa perheissä arkisen työnjaon ja kotitöiden kerrottiin jakautuvan epätasaisesti.

Perheen yhteiseen aikaan liittyvät tilanteet

Perheen yhteinen aika nousi esille vanhempien puheista. Monet kertoivat, ettei heillä ole aikaa olla yhdessä. Monesti arkiset puuhut kuten kauppareissut, harrastukset ja peseytyminen toteutettiin vain muutaman perheenjäsenen voimin. Perheet kokivat helpommaksi käydä kaupassa pienellä porukalla tai saunassa vain yhden lapsen kanssa.

Tällaiset tilanteet saattavat johtaa lasten epätasa-arvoiseen kohteluun. Mukaan pääsee usein se kiltti lapsi ja muut jäävät kotiin. Toisaalta epätasa-arvoista kohtelua oli havaittavissa myös kaksoslasten perheissä. Vanhemmat eivät välttämättä itse edes tiedostaneet sitä, koska he pyrkivät toimimaan siten, että arki olisi mahdollisimman sujuvaa. Epätasa-arvoisuus näkyi mm. siinä, että ”helpompaa lasta” imetettiin, ”hankalampaa” syötettiin pullolla.

Perheen yhteinen aika tukee perhedynamiikkaa, parantaa vuorovaikutusta ja tuo perheeseen positiivisia voimavaroja, mikäli perhe osaa rentoutua ja nauttia yhdessäolosta.

Eri toimijoiden näkemykset tilanteista

Eri toimijoilla tarkoitamme vanhempia, ammattilaisia eli perhetyöntekijöitä ja asiantuntijoita eli haastattelemiamme henkilöitä. Tutkimme mihin eri toimijat kiinnittävät tilanteissa huomiota. Analysoimme heidän kokemuksiaan tilanteiden tapahtumista ja ajatuksiaan tilanteiden syistä ja kulusta. Halusimme nostaa eri toimijoiden näkökulmaerot esiin tutkimuksessamme ilmenneiden ajattelutapojen erojen johdosta. Nämä näkökulmat antavat tärkeää tietoa siitä kuinka asioista puhutaan ja kuinka teoreettinen tieto voidaan liittää arkitilanteiden tulkintaan.

Tutkimme ajattelutapojen eroja jäsenkategoria-analyysin avulla. Tutkimusmenetelmät kappaleessa on esimerkki kategorioiden vertailusta, jota tässä kohtaa avaamme enemmän. Kategorioimme toimijat roolinsa mukaisesti: vanhemmat, ammattilaiset ja asiantuntijat. Jäsenkategoria-analyysissä voidaan etsiä myös mm. kategoriapareja, kategorioita ja kategoriasidonnaisia toimintoja, mutta tämän laajuudessa tutkimuksessa syvennymme vain eri toimijoiden näkemysten vertailuun (Juhila, Jokinen & Suoninen 2012, 27).

Analysoidessamme keräämäämme aineistoa kiinnitimme huomioita siihen, kuinka eri toimijat puhuvat samasta asiasta tai tilanteesta. Vanhemmille tyypillistä oli syyn etsiminen vauvasta tai lapsesta. Vauvan itkun uskottiin johtuvan vauvasta, ympäristötekijöihin vanhemmat eivät juurikaan kiinnittäneen huomiota (esim. kovalla soivaan musiikkiin). Erilaisissa arkitilanteissa, kuten siirtymät ja ruokailu olivat myös sellaisia, joissa vanhemmat kohdistivat puheen lapseen.

Se vaan sotkee ruualla.

Se kiukuttelee aina uloslähdössä ilman mitään syytä.

Ammattilaiset puolestaan kohdensivat näkemyksensä jo aiemmin mainituissa arkisissa tilanteissa usein vanhempien toimintaan.

Ne ei pidä sovituista rajoista kiinni, vaikka olemme sopineet, että ruokapöytään ei kanneta leluja.

Ne antaa niiden lasten tehdä ihan mitä vaan ja sitten ne ihmettelee miksi aina on kaaos päällä.

Asiantuntijat puolestaan lähtivät pohtimaan tilanteiden syy–seuraus-suhteita kaikkien toimijoiden kohdalla. He korostivat sitä, että on ymmärrettävä tilanteen merkitys eri toimijoiden näkökulmasta. Miksi vanhempi toimii juuri kyseisellä tavalla? Onko toimintamalli opittu? Onko hän tietoinen toiminnastaan? Mikä uloslähdön merkitys on lapselle? Pelkääkö hän ulkona isompia leikkikavereita? Onko hänellä ulkona kylmä?

Jäsenkategoria-analyysi osoitti, että vanhemmat eivät usein ymmärrä, että lapsen käyttäytymisellä on merkitys: vauva ei itke tai ilman syytä, eikä pieni lapsi kiukuttele ilman merkitystä. Tilanteilla on siis jokin merkitys, joka täytyisi ymmärtää, jotta tilanne saadaan ratkaistua. Ammattilaiset korostivat näkemyksissään, ettei lasta saa syyttää tilanteiden kaoottisuudesta, vaan vastuu on vanhemmalla. Ammattilaiset korostivat vanhemman toiminnan vastuuta tilanteissa:

Sen olis vaan oltava jäməkämpä, niin se arki sujuisi paremmin.

Ammattilaiset fokusoivat vanhemmuuteen kohdistuvan kritiikin vanhemman tämänhetkiseen toimintaan ajattelematta toiminnan taustalla olevia syitä. Asiantuntijat puolestaan lähtivät etsimään merkityksiä menneisyydestä. Heidän mukaansa tämänhetkiseen toimintaan vaikuttavat enemmänkin taustalla olevat tekijät kuin esim. viime yön vähäinen unimäärä. Olennaisimmat erot eri kategorioiden välillä kohdistuivat tilanteessa olevien toimijoiden yhteisen ymmärryksen merkityksen puuttumiseen.

Vanhemmat eivät ymmärtäneet oman toimintansa merkitystä suhteessa lapseen ja ammattilaiset eivät ymmärtäneet vanhemman taustatekijöiden vaikutusta nykyhetkeen.

Asiantuntijoiden ja ammattilaisten välillä oli myös teoreettinen kuilu. He puhuivat samoista asioista, mutta toisinaan heidän yhteinen ymmärrys ei kohdannut. Tästä esimerkkinä yksinkertainen tilanne, jossa ammattilaisten piti ottaa kantaa auktoritatiiviseen kasvatukseen. He ilmaisivat vahvasti, etteivät halua tukea kasvatusta, jossa vanhemman auktoriteetti korostuu. He haluavat tukea ”rajoja ja rakkautta”. Asiantuntijat käyttävät teoreettisia termejä, jotka eivät välttämättä ”aukea” arjen tasolla työskenteleville ammattilaisille. Tässäkin tilanteessa puhuttiin samasta asiasta, mutta eri sanoin. Yhteisen ymmärryksen merkitys on olennainen niin perheissä kuin sosiaalialan sisällä.

5.3. ”Onhan täällä kaikenlaista materiaalia, mutta ei niistä vaan tiedä miten niitä vois käyttää”

Viimeinen tutkimuskysymyksemme oli *Millaisin keinoin Tampereen kaupungin intensiivisen vauvaperhetyön työntekijät voivat tukea vanhempia näissä tilanteissa?* Tähän kysymykseen lähdimme etsimään konkreettista vastausta teoriatietoon pohjautuen, työntekijöiden ja perhetyön suunnittelijan esille nostamiin haasteisiin vastaten ja toiminnallisten menetelmien käyttöä hyödyntäen. Lähes vuoden kestäneen prosessin aikana kehitimme intensiiviseen vauvaperhetyöhön räätälöidyt tilannekortit ja teoreettista tietoa sisältävän vihkosen, joka tukee korttien käyttöä. Materiaali sai nimekseen Arkitilanteet.

Kolmannen tutkimuskysymyksemme vastaus rakentuu kahdesta työorientaation kannalta merkittävästä teoriasta ja kenttätyötä konkreettisesti tukevasta materiaalista. Tutkimuskysymykseen vastaavat teoriat kasvatusmalleista ja dialogista. Olennaisena lähtökohtana oli oivallus kenttätyöntekijöiden ajallisista resursseista ja koulutuksellisista valmiuksista. Lapsen ja vanhemman välisen kiintymyssuhteen tukeminen vaatii terapeuttista ja psykodynaamista työtettä, johon intensiivisessä vauvaperhetyössä ei ole valmiuksia. Kiintymyssuhteen tarkastelun sijaan työntekijöiden on tuettava vanhempien kasvatuskäyttäytymistä (Hautamäki 2012; Sinkkonen 2012b).

Tutkiessamme teorioihimme liittyviä kirjallisia lähteitä vertailimme teorioita kiintymyssuhteesta ja kasvatusmalleista. Vertailun tuloksena totesimme, että kiintymyssuhde ja kasvatusmalli ovat tiiviisti kytköksissä toisiinsa. Nämä teoriat yhdessä tukevat näkökulmaa, jonka mukaan intensiivisessä vauvaperhetyössä olennaista on keskittyä tukemaan ja turvaamaan lapsen arki kasvatuksellisesta ja hoidollisesta näkökulmasta. Vanhemmuuden tukemisessa puolestaan olennaista on dialoginen työote.

Alla olevan taulukon (taulukko 5) avulla pyrimme havainnollistamaan edellä kuvattua yleistystä kasvatusmallin vaikutuksesta kiintymyssuhteeseen. Taulukossa ensimmäisenä on kasvatusmalli. Tämän jälkeen edetään kyseisen kasvatusmallin tuottamaan lapsuudenaikaiseen kiintymyssuhdemalliin. Ja viimeisenä on kyseisen kiintymyssuhdemallin muoto aikuisuudessa. Kehittelemämme kuvion tarkoitus on siis havainnollistaa ja yksinkertaistaa historian vaikutusta nykyhetkeen ja muistuttaa siitä, kuinka toimintamalleilla ja kiintymyssuhteilla on tapana siirtyä sukupolvien ketjussa eteenpäin. (Tahkokallio 2001, 185; Salo 2003, 72–74; Hautamäki 2012.)

TAULUKKO 5. Kasvatusmallin vaikutus kiintymyssuhteeseen.

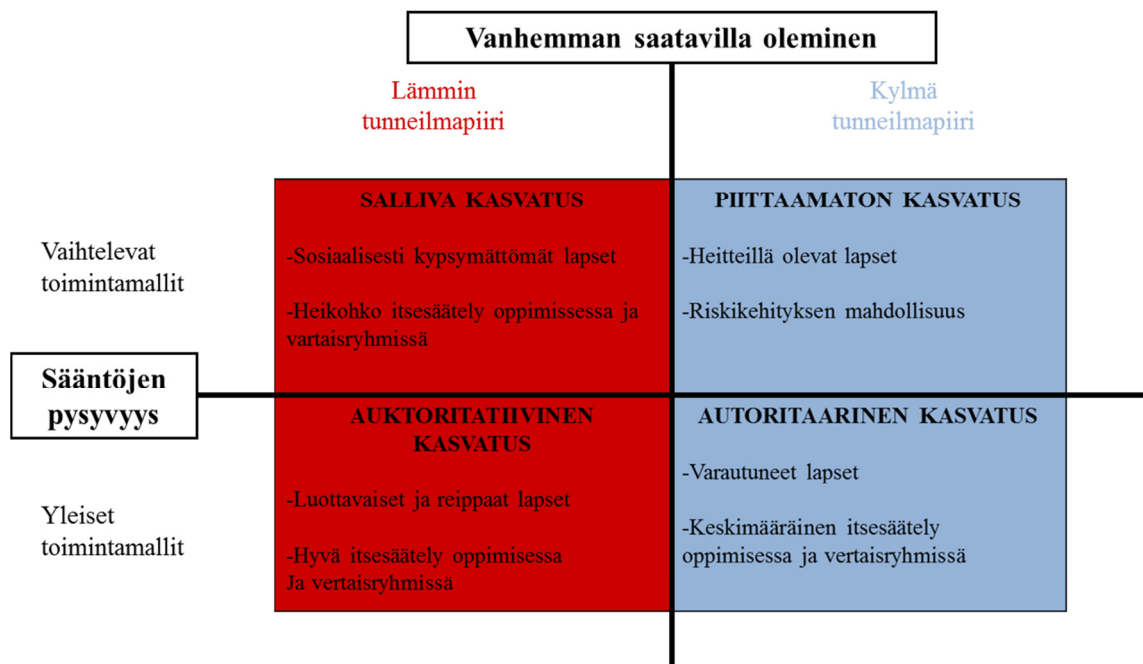
Lapsuuden kodin kasvatusmalli	Kiintymysmalli lapsena	Aikuisiän kiintymysmalli
Auktoritatiivinen	Turvallinen	Autonominen
Salliva	Ristiriitainen	Ristiriitaisesti kiinnittyneet
Autoritaarinen	Välittelevä	Etäännyttävästi kiintynyt
Piittaamaton	Jäsentymätön	Persoonallisuuden häiriö aikuisuudessa

5.3.1 Kasvatusmallit

Golemanin mukaan (2007, 162–163) kasvatus ja ympäristö muokkaavat lapsen aivoja. Ihmissuhteiden tiedetään puolestaan säätelevän joidenkin geenien perimää. Näin ollen perhe-elämä voi muuttaa geenien toimintaa, jossa merkittävänä tekijänä on lapsen saama huolenpito tai kylmä välinpitämättömyys.

Kasvatustyyllillä tai kasvatustyyllillä tarkoitetaan vanhemman tapaa olla lapsen kanssa, vanhemman asennoitumista lapseen ja kasvatustehtävään (Hautamäki 2008, 125). Kasvatustyylin on todettu olevan suhteellisen pysyvä ominaisuus, joka säilyy yli ajan ja erilaisten tilanteiden (Kivijärvi ym. 2009, 49). Arajärvi (1989, 97) korostaa jokaisen perheen yksilöllistä kasvatuskäytäntöä, jolloin ”puhtaita” kasvatustyyliä on vaikea erottaa. Kasvatus nähdään kulttuurisidonnaisena toimintana, jonka perustuu yhteisesti hyväksytyihin arvoihin ja käsityksiin (Järvinen ym. 2007, 94).

Keijo Tahkokallio (1998, 46–48) ja Hannu Peltonen (2004, 19) ajattelevat kasvun tapahtuvan omien lakiansa mukaan eri kehitysvaiheiden kautta. Varsinaisen kasvatuksen Tahkokallio (1998, 46–48) kertoo kuitenkin perustuvan rajoittamiseen. Lapsen joutuessa sopeutumaan erilaisiin rajoituksiin, vaikeuksien voittamiseen, pelkojen ja pettymysten kohtaamiseen sekä ponnisteluun päämääriä saavuttaakseen, hänelle syntyy negatiivisia tunnekokemuksia. Vanhemman tärkeäksi kasvatustehtäväksi jää auttaa lasta selviytymään näistä kokemuksista (Tahkokallio, 1998, 46–48).

KUVIO 3. Kasvatuksen nelikenttä.

Yllä oleva kuvio (kuvio 3) on mukailtu Hautamäen (2008, 125) esittämästä kasvatuksen nelikentästä. Kuvio havainnollistaa Maccobyn ja Martinin kasvatustyyliä koskevan tutkimuksen ajatuksen, jonka mukaan kasvatuksen peruspilarit koostuvat vanhempien vastaanottavaisuuden ja lämmön sekä vanhempien kyvyn toimia auktoriteetteina

väliseen suhteeseen. Kyseinen kuvio pohjautuu Diana Baumrindin klassiseen kasvatustyylien kolmijakoon (salliva, autoritaarinen ja auktoritatiivinen), jota myöhemmin Maccoby ja Martin täydensivät neljännellä (laiminlyöväällä) kasvatustyyllillä (Kivijärvi ym. 2009, 49–50).

Auktoritatiivinen kasvatus

Tutkimusten mukaan auktoritatiivinen kasvatus eli ns. rajat & rakkaus-periaate antaa parhaan mahdollisen kasvatuksellisen tuloksen. Keltikangas-Järvinen (2010, 171) puhuu ohjaavista vanhemmista, jotka ohjaavat lasta keskustellen ja lapsen perusteluja kuunnellen. Vanhemmat kontrolloivat lasta, mutta turvautuvat vain harvoin pakotteisiin. Olennaista on vanhempien johdonmukaisuus kasvatuksessa, vastavuoroisuus vanhempien ja lasten välillä, yksilöllisyyden kunnioittaminen sekä vanhempien emotionaalinen lämpö ja läsnäolo (Hautamäki 2008, 126–127; Kivijärvi ym. 2009, 49; Keltikangas-Järvinen 2010, 171). Tahkokallion (2001, 195–200) mukaan tämä kasvatustyyli, jossa epäröimättä vanhemmat pitävät kiinni rajoista ja samalla suhtautuvat lämpimästi ja avoimesti lapsen kaikkiin tunteisiin, on samalla avain turvalliseen kiintymyssuhteeseen. Terveystieteilijä ja filosofian tohtori Seija Sihvola (2006, 104) kertoo kodin huolenpidon tallentuvan yhdeksi elämänkaaren tärkeimmäksi turvan tunteeksi, joka kantaa lapsuudesta aikuisuuteen. Keltikangas-Järvisen (2010, 171) mukaan parhaimmillaan näin kasvatetuista lapsista kasvaa päteviä, vastuuntuntoisia, reippaita ja riippumattomia lapsia.

Autoritaarinen kasvatus

Rajoja, mutta ei rakkautta. Näin voisi kuvata autoritaarista kasvatusta. Suomessa tällainen ”komenteleva” kasvatustyyli oli vallitsevana aina 60-luvun alkupuolelle saakka (Tahkokallio 2001, 189; Kivijärvi ym. 2009, 49). Autoritaarisessa kasvatuksessa vanhemmat asettavat lapsille tarkat käyttäytymisstandardit eli säännöt, joiden rikkomisesta seuraa rangaistus (Hautamäki 2008, 128; Keltikangas-Järvinen 2010, 170–171). Näin kasvatetut lapset ovat pääsääntöisesti tottelevaisia ja sopeutuvaisia, mutta samalla riippuvaisia ja passiivisia. Heiltä puuttuu itseluottamus ja tunne omasta vastuusta, joka näkyy myös välttelevässä kiintymyssuhteessa. Tunneköyhä koti-ilmapiiiri ja autoritaarinen kasvatus altistavat tunnemykkyydelle eli vaikeudelle tunnistaa ja eriyttää tunteitaan ja välittää niistä. (Isokorpi & Viitanen 2001, 158.)

Salliva kasvat

Sallivassa kasvatuksessa puolestaan on rakkautta, mutta ei rajoja. Sallivaa kasvatusta voidaan kutsua myös hemmottelevaksi tai epäroiväksi kasvatukseksi (Tahkokallio 2001, 186; Hautamäki 2008, 129; Keltikangas-Järvinen 2010, 171). Tyypillistä sallivalle kasvatukselle on kärjistettynä periaatteet, jonka mukaan vanhempi kertoo lapselle mikä on oikein ja mikä väärin, mutta jättävät kuitenkin lapsen itsensä päätettäväksi tekevätkö oikein vai väärin (Tahkokallio 2001, 187; Kivijärvi ym. 2009, 49).

Keltikangas-Järvinen (2010, 171) näkee ongelmallisena lapsille annetun tasavertaisen aseman suhteessa vanhempiin. Vanhemmat antavat lasten tehdä useat itseään tai koko perhettä koskevat päätökset. Tällaista kasvatuskäytäntöä suosittiin 60-luvulla, mutta tuloksena oli lasten kapinointi auktoriteetteja (esim. opettajia) vastaan sekä lasten alisuoriutuminen. Hautamäen (2010, 129–131) mukaan Suomessa heiluriliike on jälleen siirtymässä kasvatuksessa autoritaarisesta suunnasta sallivampaan suuntaan. Salliva kasvat

Piittaamaton kasvat

Piittaamaton tai laiminlyövä kasvat

5.3.2 Dialogi

Dialogisuuden merkitys opinnäytetyössämme nousi esiin erityisesti kenttähavainnointijakson aikana ja asiantuntijoiden haastatteluissa. Kenttähavainnoinnissa dialogin merkitys näkyi vahvasti vuorovaikutustilanteissa, joissa oli tarkoitus käsitellä perheen näkökulmasta vaikeita asioita. Sinkkonen (2012b) korostaa, että perheen kanssa työskenneltäessä huomio tulisi mieluummin kiinnittää

vuorovaikutukseen ja ihmisten välisiin suhteisiin kuin vanhemman toimintaan tai lapsen käyttäytymiseen

Opinnäytetyössämme dialogisuutta tarkastellaan vuorovaikutussuhteena, jossa parhaimmillaan tapahtuu jotain merkittävää siihen osallistuvien välillä. Sillä tarkoitetaan henkilöiden vastavuoroista käyttäytymistä sekä suhteena että prosessina. Näkökulmastamme dialogisuus on väline, jolla työntekijä rakentaa luottamuksellista asiakassuhdetta työssään.

Dialogisia suhteita

Äidin ja vauvan välistä vuorovaikutussuhdetta voidaan pitää ihmisen ensimmäisenä dialogisena suhteena. Siinä molemmat astuvat toisilleen vieraaseen sosiaaliseen ympäristöön ja ryhtyvät kehittämään yhteistä ymmärrystä. Yhteinen ymmärrys sekä muutoksen mahdollisuus on saavutettavissa reflektiivisyyden, sensitiivisyyden ja kuulluksi tuleminen tunteen kautta. (Silvennoinen 2004, 5, 18; Goleman 2007, 61; Mönkkönen 2007, 87–89; Arnkil & Seikkula 2011, 28, 15; Haarakangas 2011, 145; Mattila 2011, 189.)

Filosofi Mihail Bahtinin mukaan vuorovaikutustilanteiden tarkoituksena ei ole äänten erillisyyden poistaminen, vaan erillisten äänten käyttämisen johtaminen avoimeen ja moniääniseen dialogiin. Tässä dialogissa tullaan tietoisiksi omasta äänestään, löydetään itseä ja ymmärretään toista. Parhaimmillaan dialogisen vuorovaikutuksen voidaan ajatella olevan kaksisuuntaista reflektiivistä prosessia; osapuolet antavat tunteiden vaikuttaa ajatuksiin ja ajatusten tunteisiin. Tämän prosessin kautta voidaan saavuttaa tietoisempi läsnäolo, avoimempi vuorovaikutus ja molemminpuolinen ymmärrys. (Silvennoinen 2004, 5, 18; Mönkkönen 2007, 87–89; Puolimatka 2010, 191; Mattila 2011, 20–21; Ojanen 2011, 145–146; Hughes & Baylin 2012, 139–140.)

Dialogisuus on kokonaisvaltaista läsnäoloa tässä hetkessä, vastaanottavaisuutta sille, mitä on, ja vastaamista sille, mitä on. Se on olevaisen kokemista yhdessä jakaen. (Haarakangas 2011, 129.)

Dialogi tukemassa työntekijää

Dialogisuutta ei ole syytä pitää varsinaisena työmenetelmänä, vaan ennemminkin ajattelutapana ja viitekehyksenä ammatillisessa vuorovaikutuksessa. Dialoginen

lähestymistapa voidaan näin ollen nähdä yhdessä toimimisen prosessina, jossa työntekijällä on mahdollisuus ymmärtää ja reflektoida ilman että hänen tarvitsee toimia tai korjata varsinaisesti terapeutillisella tasolla. Neuvomisen ja käskemisen sijaan työskentelylle hedelmällisempää on ehdottaminen ja ajatusten herättely, yhdessä tekeminen ja oleminen. Määräily ja arvostelu vain lisäävät avuttomuuden tunnetta, saavat aikaan ongelmien ulkoistamista ja passivoivat autettavaa. (Saarinen & Kokkonen 2003, 115; Gerhardt 2007, 34–35; Vilén, Leppämäki & Ekström 2008, 19; Seppänen ym. 2010, 215; Arnkil & Seikkula 2011, 12–15; Crittenden & Landini 2011, 365; Hughes & Baylin 2012, 114; Sinkkonen 2012b.)

Kaarina Mönkkönen (2002, 137) kiteyttää väitöskirjassaan ajatuksen työntekijän ja asiakkaan välillä olevasta mahdollisesta epätasa-arvoisuudesta dialogisuuden suhteen seuraavasti:

Dialogisuus ja valta eivät ole toisensa poissulkevia, jos valta näyttäytyy vastuuna toisesta.

Dialogisella työmallilla voidaan kehittää organisaation rakenteita, työpaikkailmastoa ja kulttuuria. Työn kehittäminen lähtee yksittäisestä työntekijästä hänen arkisissa kohtaamisissaan asiakkaan kanssa ja laajenee vähitellen luontaiseksi osaksi työorganisaatiota. Näin saavutetaan jatkuva ja avoin oppimistilanne, jossa mentaaliset mallit muuttuvat. (Heikkilä & Heikkilä 2001, 20, 54, 64, 72–75; Mönkkönen 2007, 97; Nissinen 2007, 19; Arnkil & Seikkula 2011, 94, 20–21; Kanninen & Sigfrids 2012, 28.)

5.3.3 Arkitilanteet-materiaali

Arkitilanteet materiaali on opinnäytetyömme näkyvin ja merkittävin tutkimustulos. Se on ikään kuin koko opinnäytetyö pienoiskoossa. Materiaali sisältää teoriavihkosen ja tilannekortit, jotka muodostavat konkreettinen menetelmän työntekijöille vanhemmuuden tukemiseen. Kortteihin päätyneet tilanteet on valittu opinnäytetyömme tutkimuksen perusteella. Niiden sisältöön on vaikuttanut työntekijöiden näkemykset, kahden viikon havainnointijakso kenttätöissä, kenttätöiden havainnoinnista tehty sisällönanalyysi, työorientaatioon liittyvä laaja teoreettiseen kirjallisuuteen

perehtyminen, arvostettujen asiantuntijoiden haastattelut sekä asiantuntijoiden ja kenttätöntekijöiden näkemyksistä koottu jäsenkategoria-analyysi.

Korteissa olevat tilanteet ovat yleisesti esiintyviä. Ne koskettavat kaikkia perheitä sosioekonomista asemaa katsomatta ja toisaalta myös lapsen ikää katsomatta. Tällaisiin tilanteisiin liittyy paljon voimakkaita tunteita, rajojen asettamisen tarvetta sekä vanhemman kärsivällisyyden koettelua. Tilanteet ovat haasteellisia niin lapselle kuin vanhemmalle. Lapselle ne ovat haasteellisia perusturvallisuuden ja tarpeiden tyydytyksen näkökulmasta ja vanhemmalle sensitiivisyyden ja kärsivällisyyden näkökulmasta.

Teoriavihkossa on tiivistetysti teoreettista tietoa kiintymyssuhteesta, tunnetyöskentelystä, kasvatusmalleista ja dialogista. Teorioiden lisäksi vihkosessa on puheeksi ottamisen esimerkkejä, kuviin liittyviä keskusteluaiheita sekä viittaus kuvaan liittyvään teoriaan, jotta työntekijä voi tarkastella teoriataustaa työnsä tueksi. Teoriavihkossa on myös koottuna asiakasperheille ja työntekijöille lista aiheeseen liittyvää kirjallisuutta.

Teoriavihkosen sisältö on koottu harkiten ja se on pyritty tekemään mahdollisimman helppokäyttöiseksi. Se etenee loogisesti ja perustellusti, mutta siinä on mahdollista hyppiä teoriasta toiseen poimien teorioista vain olennaisimmat tiedot käsiteltävään kuvaan liittyen.

Arkitilanteet-materiaali on tarkoitettu ammattilaiskäyttöön, mutta sen visuaalinen ilme ja hyvin jäsennetyt sivut on suunniteltu palvelemaan myös asiakastilanteissa. Työntekijä voi luontevasti pitää vihkoa mukanaan keskustelun tukena asiakastilanteissa, sillä visuaalinen ilme on kaunis ja rauhallinen. Vihkosen ulkomuoto tukee tilanteen lempeää ja avointa ilmapiiriä, sillä sen kuvituksessa ja taitossa on pyritty karttamaan virallisen ja arvioivan vaikutelman antamaa ilmettä.

Saimme Ariktilanteet-materiaaliin Tampereen ammattikorkeakoulun Y-kampuksen ja innovaatioasiamies Markku Oikaraisen kautta järjestettyä rahoituksen siten, että saimme ulkopuolisen ammattilaisen kuvittamaan tilannekuvat ja taitamaan teoriavihkosen. Teoriavihkosen taitosta vastasi Lauri Tornberg ja tilannekorttien kuvituksesta kuvittaja Kaisa Ronkainen. Tilannekortit ovat käsittelyä ja kosteutta kestäväää laminoitua vahvaa

pahvia. Vihkonen on malliltaan kierrevihko, jotta sivut saa pysymään halutusta kohdasta auki. Paperi on laadultaan vahvaa ja kiiltäväpintaista, jotta se kestää käyttöä. Materiaali on pakattu helposti mukana kuljetettavaan laatikkoon. Kehittelemämme materiaali on laadukas niin sisällön, ulkoasun kuin käytettyjen materiaalien suhteen. Arkitilanteet-materiaalin idea tuotteistettiin ja näin ollen voimme jatkossa myydä vastaavanlaisia materiaalipaketteja sosiaalialan työkentille ja laajemmin jopa eri aloille tukemaan asiakastyötä.

Kuva toiminnallisena työmenetelmänä

Teoreettisen tiedon merkitys ja mukaan ottaminen materiaaliin olivat selkeitä lähtökohtia, sillä tavoitteellista vanhemmuuden tukemista on vaikea toteuttaa ilman teoriataustaa. Toiminnallisen menetelmän valinnassa ja kehittämisessä sen sijaan jouduimme miettimään pidemmän aikaa. Analysoidessamme tutkimusaineistoa huomasimme, että puhtaaksikirjoitetut tilannekuvaukset herättivät tunteita ja mielikuvia. Vastaavanlaisten tunteiden, mielikuvien ja kokemusten käsittelyssä voidaan käyttää apuna kuvaa. Kuvat sisältävät symbolista ainesta, joka toimii linkkinä kognitiivisten ja affektiivisten rakenteiden välillä. Ne voivat saada aikaan assosiaatioita itselle merkityksellisiin asioihin sekä tuottaa tiedon prosessointia.

Päätimme tuoda kuvan intensiivisen vauvaperhetyön arkeen sen monipuolisen merkityksen ja käyttömahdollisuuksien vuoksi. Kuva voi olla sellainen työväline, jossa yhdistyy tiedostettu ja tiedostamaton, vastaanottaminen ja antaminen. Tilannekuvia voidaan tarkastella symbolisten merkitysten kantajina ja ne viittaavat asioiden yksilöllisiin merkityksiin. Symbolisen tason kautta esille nousseet merkitykset ovat läheisessä suhteessa muistiin ja tunteisiin. Tämä antaa viestiä muun muassa ihmisen kyvystä olla kosketuksissa aistimuksiinsa ja tunteisiinsa varhaisissa ja tärkeissä vuorovaikutussuhteissa. Voimme käsitellä symbolien kautta suhteita, jotka yhdistävät psyykkisen todellisuuden alkuperän ja sen nykyiset heijastumat tietoisuuteen. Suhteilla voidaan tarkoittaa myös suhdetta merkityksellisiin toisiin, jotka vastaavat psyykkisiin tarpeisiin. Vaikeista kokemuksista tai tunteista on mahdollista selviytyä toiminnallisten menetelmien kautta. (Saarinen 2001, 69; Halkola 2009, 176–177; Armia 2012, 89; Bolle 2012, 134–137.)

Terapeutti Leslie Greenbergin näkemyksen mukaan kuvien avulla voidaan auttaa asiakasta ymmärtämään ongelmallisia reaktioita ja niiden taustalla olevia emotionaalisia

merkityksiä. Näiden kautta voidaan rakentaa uudenlaista ymmärrystä, käynnistää emotionaalisia prosesseja ja mahdollisesti muuttaa haitallisia näkemyksiä itsestä ja muista. Jos me onnistumme sitomaan yhteen mielikuvat, toiminnot ja jokapäiväisen todellisuuden, elämässä saattaa tapahtua rakentavia muutoksia ja muuntumisia. (Bolle 2012, 143.)

Kuvatyoöskentely mahdollistaa oivalluksen, luovuuden ja se voi auttaa rakentamaan elämänhallintaa kielellisen työskentelyn ohella. Ammattilaisen kanssa voi jakaa ja jäsentää stressaavaa elämäntilannetta kuvan kautta. Kuva sopii tunteiden, kehon, toiminnan ja ajattelun kokonaisuuden käsittelyyn yhteistyömuotona silloin kun keskeistä on kuulluksi tulemisen kokemukseen pyrkiminen. Kuviin on esimerkiksi helpompi siirtää kestäättömiä tunteita ja ne tuovat näkyville sen, mitä kuvan tarkastelijan mielessä liikkuu. (Ilkka & Tamminen 2004, 13; Heimo-Vuorimaa 2009, 189, Koffert 100–101, 190 – 198).

Kuvat avaavat maiseman, jota työntekijä ja asiakas katsovat yhdessä, valmista käsikirjoitusta ei ole. Kuvasta käydyn keskustelun myötä avataan uusia ulottuvuuksia. Näin on mahdollista päästä sisälle keskustelun osapuolten sisäisiin merkityksiin. Vuorovaikutuksellisen eli dialogisen katseen avustamana pyritään yhdessä saamaan tietoa kuvan merkityksestä ja jaetaan kuvan katsomisen kokemus yhdessä. (Halkola 2009, 176.) Kuvien kautta on mahdollista rakentaa asiakkaan ja työntekijän välille keskusteluyhteys, joka perustuu yhteisen ymmärryksen rakentamisen periaatteisiin.

Tilannekorteista tukea dialogiin ja puheeksi ottamisen tilanteisiin

Tilannekortit toimivat välineinä dialogiseen puheeksi ottamiseen. Vanhempi voi havainnoida, tutkiskella, pohtia ja tarkastella asioita, jotka ovat olennaisia hänen ja lapsen välisen kiintymyssuhteen muodostumiselle. Samalla huomio voidaan kiinnittää kiintymyssuhdehistoriaan ja tunneyöskentelytaitoihin. Työntekijällä kortit toimivat samoin. Työntekijä voi kiinnittää huomiota asioihin, jotka tulisi huomioida turvallista asiakassuhdetta luotaessa. Samoin hänen historiassaan vaikuttavat kokemukset voivat nousta tietoisuuteen, jolloin asiakastyössä toimiessa aletaan saavuttaa dialogisuuden toteutumista. Molemmat osapuolet astuvat tilannekorttien kautta ikään kuin molemmille tuntemattomalle maaperälle ja toinen toisistaan oppien rakentavat korjaavia kokemuksia ja saavat uusia oivalluksia.

Arkitilanteiden taustalla vaikuttavat merkitykset, motivaatio ja tunteet. Näistä löytyvät myös arkisten tilanteiden selitykset ja arkisten tilanteiden kautta päästään käsiksi varsinaisiin syihin ongelmien taustalla. Vanhemmat, joilla on vaikeuksia vuorovaikutuksessa lapsen kanssa, eivät välttämättä näe näissä tilanteissa lapsen käyttäytymisen taakse. Jari Sinkkonen korostaakin, että liikkeelle täytyy lähteä siitä, mikä on asiakkaiden mielestä se keskeinen juttu. Tässä tulisi huomioida asiantuntijoiden ja vanhempien erot tilanteiden analysoinnissa. Vaikka vanhemmat tuottaisivat jotain, mikä ei työntekijän mielestä ole relevanttia ongelmien kannalta, siitä pitää lähteä liikkeelle. (Mönkkönen 2007, 97; Crittenden & Landini 2011, 365; Haarakangas 2011, 154–155; Sinkkonen 2012b.)

Perhetyön arkiset tilanteet, joissa perhe ei selkeästikään ole hahmottanut omia arjen haasteitaan on työntekijän mahdollista etäännyttää perhe omasta tilanteestaan tilannekorttien avulla, jolloin työntekijän on helpompi lähteä työstämään tilannetta ja ottaa haasteet puheeksi. Tilanteita voidaan hahmotella ja ottaa puheeksi käytännön tilanteita esittävien korttien avulla, sillä etäänntyminen auttaa hauraassa ja epävarmassa tilanteessa olevaa vanhempaa. Suora puhe pärjäämisestä, osaamisesta tai toimimisesta ei välttämättä toimi kriisitilanteessa. Tilannekortin kautta on helpompi kysyä esimerkiksi, että ”mitä tunteita tämä kortin kuva herättää sinussa?” (Sinkkonen 2012b). Asiakkaan saattaa olla helpompi puhua kortissa esiintyvistä tilanteista kuin omasta haastavasta elämäntilanteestaan.

Sensitiivinen työntekijä virittäytyy asiakkaan tunnetilaan ja jakaa sen hänen kanssaan. Työntekijän täytyy pystyä käsittelemään niin omia kuin asiakkaan tunteita, jotta vuorovaikutus on onnistunutta. Tunteiden merkitys on erityisen tärkeä silloin kun ihminen on tilanteessa, joka uhkaa hänen olemassaoloaan, turvallisuuttaan ja jaksamistaan. Vanhempi siirtyy puolustautuvalle ja sulkeutuvalle kannalle suhteessa lapseen mikäli tuntee oman turvallisuutensa uhatuksi eikä hän pysty avoimeen ja kaikki tunteet hyväksyvään läsnäoloon. Näin tapahtuu myös työntekijälle suhteessa asiakkaaseen. Tällä on merkitystä asiakassuhteen kehittymisen kannalta (vrt. vanhemmuuteen kasvaminen). Ristiriitatilanteita ei pitäisi pitää yksilöiden ominaisuuksiin liittyvinä seikkoina vaan sosiaalisten tilanteiden dynamiikkana. (Mönkkönen 2007, 99–100; Sinkkonen 2012b.)

Korttien välityksellä käytävä reflektiivinen ja dialoginen keskustelu tunteista, rajoista ja perhe-elämän säännöistä ei herätä asiakkaassa tunnetasolla puolustautumisen tarvetta samalla tavalla kuin jos tilannetta lähdettäisiin purkamaan suoraan kyseisen perheen jäsenten nimillä ja rooleissa. Tilannekorttien avulla pystytään siis tukemaan neutraalia dialogisuutta loukkaamatta keskusteluun osallistuvia osapuolia tunnetasolla arvioimalla heidän toimintaansa, joka pohjautuu varhaiseen vuorovaikutukseen, kiintymyssuhteeseen, tunnetyöskentelytaitoihin ja mahdollisesti tilanteen aktivoivaan tunnemuistiin.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä luvussa pysähdymme pohtimaan tärkeimpiä johtopäätöksiämme sekä niiden suhdetta aiempaan tietoon.

Lapsen kiintymyssuhteen ja perheen sisäisen vuorovaikutuksen kannalta haasteellisia tilanteita

Ensimmäinen tutkimuskysymyksemme oli *Millaiset arkiset tilanteet ovat haasteellisia lapsen kiintymyssuhteen ja perheen sisäisen vuorovaikutuksen kannalta?* Tampereen kaupungin intensiivisen vauvaperhetyön työntekijät nostivat esiin arkisia tilanteita, joita esiintyy lähes kaikissa asiakasperheissä. Tällaisia tilanteita olivat ruokailu, nukkumaan meno, siirtymätilanteet, kodin ulkopuolella asiointi, vanhempien parisuhteeseen liittyvät tilanteet ja perheen yhteisen ajankäyttöön liittyvät tilanteet. Työntekijät kuvasivat tilanteiden haasteiden johtuvan usein siitä, etteivät vanhemmat tiedä kuinka lapsen kanssa tulisi toimia. Haastattelemmme asiantuntijat korostivat lapsen kiintymyssuhteen kannalta haasteellisten tilanteiden olevan sellaisia, joissa lapsen perusturvallisuuden tunne on uhattuna tai vauva kokee, ettei vanhempi vastaa hänen tarpeisiinsa (Hautamäki 2012; Kalland 2012; Sinkkonen 2012b).

Tarkastelemamme teoreettinen viitekehys tukee myös tutkimuskysymyksemme vastausta. Teoriat kiintymyssuhteesta ja tunnetyöskentelystä perustuvat tietoon, jonka mukaan lapsi hakee vanhemmastaan turvaa. Mikäli lapsi kokee olonsa turvattomaksi vanhemman toiminnan takia tai siitä syystä, ettei vanhempi ole saatavilla, on tilanne lapsen kiintymyssuhteen näkökulmasta haasteellinen. (Lyytinen ym. 1997, 63–65; Salo 2003, 53–54; Nummenmaa 2010, 185; Rusanen 2011, 63–65.)

Kiintymyssuhdetta käsittelevää kirjallisuutta lukiessamme teimme intensiivisen vauvaperhetyön kannalta mielenkiintoisen oivalluksen: kiintymyssuhdetta haastavat tilanteet ovat erittäin samankaltaisia niin vanhemmuudessa kuin asiakassuhteessakin. Asiakas saattaa testata työntekijän selviytymiskykyä hankalissa tilanteissa saavuttaakseen työntekijän luottamuksen. Sama ilmiö esiintyy vanhemmuudessa; lapsi hakee rajojaan uhmaamalla ja testaamalla vanhempansa hankalissa tilanteissa. Jari Sinkkonen (2012b) pitää tärkeänä tiedostaa, että pitempiaikaisissa asiakassuhteissa työntekijästä tulee kiintymyskohde asiakasperheelle. Tällöin on tärkeää, että työntekijä puhuu rehellisesti havaitsemistaan ongelmista, mutta pyrkii samalla kuitenkin

ymmärtämään ja sietämään epämiellyttäviäkin asioita. Työotteessa tulisi olla ”asenne, että istutaas miettimään.” (Sinkkonen 2012b.)

Haasteellisten tilanteiden taustat

Toinen tutkimuskysymyksemme oli *Mistä tällaiset tilanteet voivat johtua ja mihin eri toimijat kiinnittävät niissä huomiota?* Analysoimme ensimmäisen tutkimuskysymyksen myötä esille nousseita tilanteita ja tarkastelimme millaisia piirteitä niihin liittyy. Tilanteita analysoidessamme huomasimme, että konfliktitilanteissa tyypillistä on se, että tilanteessa mukana olevat toimijat eivät ymmärrä tilanteen merkitystä toisen osapuolen näkökulmasta. Vanhempi ei välttämättä osannut tulkita lapsen kylläisyyttä, vaan jatkoi väkisin syöttämistä, kun lapsi on jo lopettanut tuttipullon imemisen. Tilanteissa toimijoiden väliltä puuttui usein yhteinen ymmärrys ja kyky tunnistaa toisen tarpeet ja vastata niihin.

Teimme merkittävän huomion eri toimijoiden näkökulmissa tarkastella tilanteita. Vanhemmat syyttivät konflikteista usein lapsia. Ammatillaiset puolestaan etsivät syytä vanhemman tämänhetkisestä tilanteesta, esimerkiksi laiskuudesta tai väsymyksestä. Asiantuntijat puolestaan kiinnittivät huomiota tilanteiden merkityksiin tunnetasolla ja menneisyyden kokemusten vaikutuksiin suhteessa tilanteiden kulkuun.

Kiintymyssuhdeteorian mukaan varhaisen vuorovaikutuksen merkitys korostuu oman lapsen syntyessä. Samoin tapahtuu tilanteissa, joissa lapsen kiintymyssuhde on uhattuna. Tällaisissa arkisissa konfliktitilanteissa kiintymyssuhteella, lapsuudenkodin kasvatustavalla ja opituilla tunnetaitoilla on erittäin olennainen merkitys tilanteiden kulussa ja ratkaisuisissa. Kiintymyssuhde ja kasvatustapa periytyvät ylisukupolisesti, niinpä tilanteiden syitä pohtiessa on hyvä tarkastella myös omaa historiaa. (Salo 2003, 72; Silvén & Kouvo 2008, 107; Rönkkö & Rytönen 2010, 124; Hautamäki 2012.)

Vanhemman kiintymyssuhde ja mahdollisen traumataustan huomioiminen on tärkeää perhetyötä tehtäessä. Huomiota tulisi kiinnittää enemmän vanhemman käsittelemättömiin kokemuksiin ja niiden merkityksiin sen sijaan että vanhempaa syyllistetään ja tuomitaan ”epäasiallisesta” käytöksestä. Työntekijän tulisi pyrkiä ymmärtämään millaisia strategioita vanhemman käyttäytymisen takana on ja mitä vanhempi tunnetasolla tuntee. Yhteisen ymmärryksen saavuttaminen vaatii sitä, että

pyrimme näkemään toisen ajattelun ja tunteet sellaisina kuin hän ne kokee ja tuntee. Kysymys on työntekijän kyvystä muuttaa itseään ja omaa ajatteluaan suhteessa asiakkaaseen. (Crittenden 2008, 8–14, 88, 120; Crittenden & Landini 2011, 10–12.)

Vanhemmuuden tukeminen haastavissa tilanteissa

Viimeinen tutkimuskysymyksemme oli *Millaisin keinoin Tampereen kaupungin intensiivisen vauvaperhetyön työntekijät voivat tukea vanhempia näissä tilanteissa?* Tämän tutkimuskysymyksen myötä lähdimme suunnittelemaan konkreettista vastausta perhetyön suunnittelijan ja työntekijöiden esille nostamiin haasteisiin. Kolmannen tutkimuskysymyksen vastukseen sisältyi oivallus kiintymyskäyttäytymisen tukemiseen liittyvistä haasteista. Kiintymyssuhteen tarkastelu ja tukeminen vaativat psykodynaamisen ja terapeutin työtöiden, johon intensiivisessä vauvaperhetyössä ei ole koulutuksellisia ja ajallisia valmiuksia.

Kasvatusmallit

Niinpä lähdimme etsimään teoreettisesta viitekehyksestä vastausta siihen, millaiset tekijät vaikuttavat kiintymyssuhteen laatuun. Olennaisin tekijä on vanhemman tapa suhtautua lapseen ja vanhemman toteuttaman kasvatusmallin vaikutus. Näin ollen teimme johtopäätöksen, jonka mukaan työntekijöiden on tuettava kiintymyskäyttäytymisen sijaan vanhemman kasvatuskäyttäytymistä. Kasvatuskäyttäytymisessä työntekijän on tuettava auktoritatiivista kasvatusmallia, sillä se luo hyvän pohjan turvalliselle kiintymyssuhteelle. (Tahkokallio 2001, 195–200; Hautamäki 2012; Sinkkonen 2012b.)

Dialogi

Kenttätöiden havainnoinnissa ja tilanteita analysoidessa kiinnitimme huomiota työntekijän ja asiakkaan väliseen vuorovaikutukseen, keskustelutapaan ja läsnäolon merkitykseen. Näihin havaintoihin ja Jari Sinkkosen haastatteluun perustuen nostimme esille dialogisuuden merkityksen. Dialogisuus mahdollistaa empaattisen ja vastavuoroisen vuorovaikutussuhteen, joka luo turvallisuuden tunnetta, luottamusta ja uskoa omiin kykyihin. Näin ollen näemme dialogisuuden välineenä vanhemmuuden tukemisessa.

Työntekijän rooli vanhemmuuden tukemisessa

Vanhemmuuden tukeminen liittyy usein tilanteeseen, jossa perhe on kokenut kriisin tai on muista syistä avun tarpeessa. Tällaisissa tilanteissa vuorovaikutusammattilaisen ja asiakkaan välinen suhde ilmentyy aluksi voimakkaana riippuvuutena. Se on ehdoton edellytys, jotta saavutetaan luottamus ja turvallisuus. Se myös mahdollistaa asiakkaan eheytyksen ja itsenäistymisen. (Isokorpi 2006, 254.) Samanlainen voimakas riippuvuus liittyy vahvasti lapsen ja vanhemman väliseen varhaiseen vuorovaikutukseen ja kiintymyssuhteen syntyyn. Lapsen on ensin kiinnittyvä vanhempaansa, jotta hän voi myöhemmin itsenäistyä ja irtaantua vanhemmastaan. Perhetyössä tärkeää on tukea vanhemmuutta enemmän kuin vanhempaa. Tällä tarkoitetaan sitä, että työskentelyssä tulisi päästä kiinni vanhemmuuden ytimeen eli siihen, että herätetään vanhemmassa lapsen kokemusmaailma oman kokemusmaailman ohelle tai sijaan. (Kalland 2012.)

Vanhemman ja lapsen suhteessa vanhemman auktoriteetti luo rajojen kautta turvallisuutta, mutta samassa suhteessa tarvitaan myös rakkautta ja empatiaa. Asiakkaan ja työntekijän välisessä suhteessa, asiakas ei saisi kokea olevansa työnteon kohde tai ”altavastaaja”. Työntekijän tulisi olla ikään kuin rinnallakulkija suhteessa asiakkaaseen. Hierarkkisuus ja erillisyys eivät vie korjaavaa vuorovaikutusprosessia eteenpäin, vaan kohtaamisessa rakentuva yhteinen ymmärrys. Onnistuneessa vuorovaikutuksessa on kyetty kuuntelemaan, tunnistamaan ja vastaamaan reflektiivisesti toisen signaaleihin. Niin asiakkuuden kuin vanhemmuuden vuorovaikutus voidaan nähdä prosessina, johon liittyy molemmissa osapuolissa tapahtuvaa muutosta ja kehitystä. (Gerhardt 2007, 221–222, Mönkkönen 2007, 92; Vilén ym. 2008, 58; Crittenden & Landini 2011, 365.)

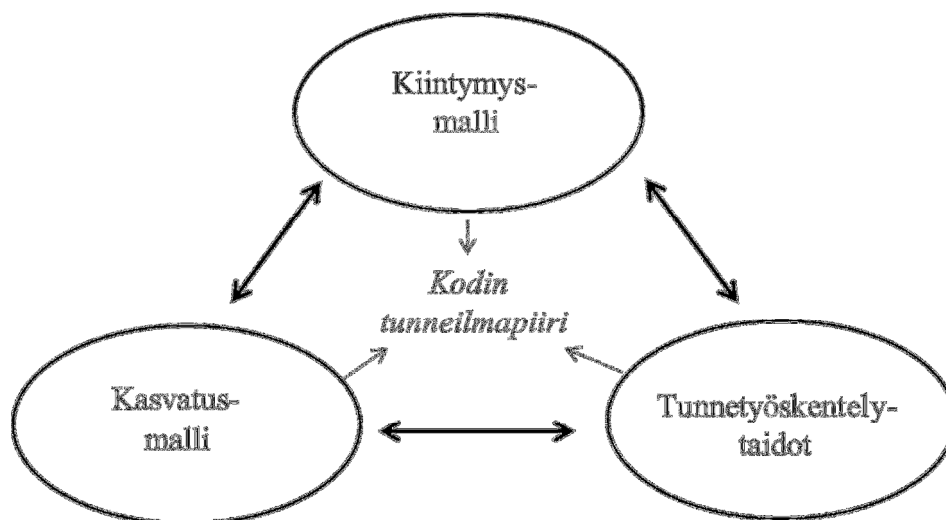
Arkitilanteet

Tutkimuksemme kannalta merkittävin tutkimustulos oli kehitlemämme Arkitilanteet-materiaali, johon tiivistimme kaiken edellä mainitun ja lisäsimme vielä toiminnalliseksi menetelmäksi tilannekortit. Ammatillisesta näkökulmasta katsottuna ehkäisevien palvelujen merkitys kasvaa ja varhaiseen puuttumiseen ja tukemiseen on jatkuvasti kehiteltävä ajan tasalla olevia menetelmiä. Näihin yhteiskunnallisiin haasteisiin pyrimme vastaamaan tukemalla intensiivisen vauvaperhetyön työntekijöitä uuden työorientaation omaksumisessa ja tarjoamalla heille käyttöön omalle työkentälle räätälöidyn toiminnallisen menetelmän.

Dosentti Matti Rimpelä (2013b) korostaa perhetyön merkitystä kotikasvatuksen tukijana. Hänen mielestään kasvatusta tuetaan parhaiten kiinnittämällä huomiota perheen sisäiseen vuorovaikutukseen ja sen merkitykseen. Hän toteaa myös, että hyvinvointiosaamisen tärkeimpiä elementtejä ovat sosiaalinen osaaminen, keskustelut ja vuorovaikutus (Rimpelä 2013a).

Teoriat suhteessa toisiinsa

Opinnäytetyömme sisältää laajan teoreettisen viitekehyksen ja katsauksen suomalaisen perheen ja perhetyön historiaan. Käsittelemämme teoriat ovat vahvasti sidoksissa toisiinsa syntymekanismiensa perusteella sekä tavalla vaikuttaa toimintaamme. Kasvatustyyli juontavat juurensa suomalaisen yhteiskunnan ja perheen historiaan. Kasvatustyylien peruspilareissa vaihtelevat suhteessa toisiinsa perheessä vallitsevat säännöt ja vanhempien saatavilla olo. Nämä eri vivahteet johtavat kasvatustyylien muodossa kiintymyssuhdemallien muodostumiseen, jotka puolestaan ovat luomassa pohjaa kodin kasvatus- ja tunneilmapiirille. Lastenpsykiatri ja tietokirjailija Raisa Cacciatore (19.4.2012) kiteyttää tämän kaiken sanoen: ”Koti-ilmapiiiri on elämän peruskauraa!” Seuraavan kuvion (kuvio 4) avulla pyrimme havainnollistamaan kuinka kiintymyssuhde, kasvatustyyli ja tunnetyöskentelytaidot yhdessä vaikuttavat kodin tunneilmapiiriin. Kodin tunneilmapiiri puolestaan voi edustaa perheen sisäistä vuorovaikutusta ja tavoiteltavaa dialogista toimintakulttuuria, jossa jokainen perheenjäsen tulisi ymmärretyksi, nähdyksi ja kuulluksi.

KUVIO 4. Teoriat suhteessa toisiinsa.

7 POHDINTA

Etenemme pohdinnassa siten, että aluksi pohdimme opinnäytetyön toteuttamista ja onnistumista prosessina. Tämän jälkeen pohdimme opinnäytetyön merkitystä työelämätahon kannalta. Lopuksi etenemme pohdinnassa opinnäytetyömme eettisyyteen ja luotettavuuteen.

Opinnäytetyö prosessina

Lähdimme opinnäytetyön toteutuksessa liikkeelle itsenäisesti ja persoonallisesti. Halusimme lähteä tutkimaan omia mielenkiinnon kohteitamme, käyttää vahvuuksiamme, mutta silti haastaa itsemme hyppäämään rohkeasti oman mukavuusalueen ulkopuolelle. Kehitimme ideoita opinnäytetyön sisällöstä ja toteutustavasta ja esittelimme niitä epäröimättä mahdollisille työelämätahoille. Emme lannistuneet, vaikka ensimmäinen mahdollinen työelämätaho ei ollut valmis vastaanottamaan työtämme. Iloksimme kyseinen taho kuitenkin arvosti ajatuksiamme ja ohjasi meidät ottamaan yhteyttä Tampereen kaupungin perhetyön suunnittelijaan. Olimme onnekkaita, että saimme lähteä toteuttamaan itsemme näköistä kehittäväää opinnäytetyötä, joka on merkityksellinen työelämälle ja meille itsellemme ammatillisen kehityksen näkökulmasta katsottuna.

Opinnäytetyöprosessiimme on sisältynyt onnistumisen ja epäonnistumisen kokemuksia. Opinnäytetyön lähtökohtainen tavoite oli tehdä työelämälle ja meille itsellemme merkityksellinen opinnäytetyö. Tämä tavoite toteutui yli odotusten. Sen sijaan aikataulullinen tavoite venyi suunniteltua pidemmäksi. Opinnäytetyöprosessi on kestänyt noin kaksi vuotta. Aikataulun venyminen on kuitenkin tuonut opinnäytetyöhön syvyyttä ja ammatillisempaa näkemystä, mutta samalla siihen johtaneet syyt ovat pakottaneet meidät miettimään oman elämän arvoja, työn ja vapaa-ajan rajaamisen merkitystä sekä meistä itsestämme riippumattomien seikkojen hyväksymistä. Prosessin aikana olemme oppineet sietämään epävarmuutta, sisäinen yrittäjyytemme on vahvistunut ja ennen kaikkea laadullisen tutkimuksen toteuttamisen myötä olemme omaksuneet kehittävään ja pitkäjänteiseen työntekoon tähtäävän työotteen.

Opinnäytetyön toteuttamiseen, kirjoittamiseen ja kokoamiseen liittyvät haasteet ovat myös osaltaan hidastaneet prosessia. Haasteellisimpina vastoinkäymisinä koimme

oikea-aikaisen ohjauksen puutteen, yhteistyötahojen aikataulujen venymisen sekä joidenkin osapuolten kanssa toimimattoman yhteistyön. Parityöskentelymme sujui lähtökohtaisesti hyvin, mutta kahden perheen aikataulut, omat opinnot ja työnteko ovat olleet erittäin haasteellisia sovittaa yhteen. Aluksi suunnittelimme kirjoittavamme opinnäytetyön raportin yhdessä, mutta käytännössä se osoittautui mahdottomaksi ajatukseksi. Kirjoitimme kumpikin omilla tahoillamme ja kokosimme osuutemme yhteen. Kokoamiseen emme ole täysin tyytyväisiä, sillä raportissa on havaittavissa eroja kirjoitustyyliä, tekstin jäsenyksessä ja aiheisältöjen rajauksessa. Opinnäytetyöhömmä liittyi kuitenkin paljon muutakin kuin kirjallinen raportti. Kirjallista raporttia arkisemmaksi ja näkyvämmäksi osaksi tulee jäämään Arkitilanteet-materiaali. Kokonaisuuteen olemme erittäin tyytyväisiä.

Opinnäytetyöprosessin puoliväliin liittyi paljon turhautumista ja negatiivista tunnelatausta, sillä pääohjaajamme vaihtui. Käytännössä tämä näkyi muutoksina alkuperäisessä suunnitelmassa. Alkuperäisen suunnitelman mukaan meidän piti toteuttaa opinnäytetyönämme työntekijöille tarkoitettu teoreettinen materiaalipaketti. Prosessin edetessä ja ohjaajan vaihtuessa opinnäytetyöstä kuitenkin rajattiin teoreettinen materiaali pois. Alustavasta suunnitelmasta ja sopimuksesta työelämätahon kanssa kiinni pitäen kirjoitimme 20-sivuisen teoreettisen materiaalin opintojemme ulkopuolella.

Haasteita kohtasimme myös päivitetyn eli tämän kyseisen opinnäytetyön tuotoksen toteuttamisessa. Muutama kertaan meidän teki mieli harkita luovuttamista ja Arkitilanteet-materiaalin rajaamista opinnäytetyön ulkopuolelle. Tilannekorttien toteutuksessa jouduimme vaihtamaan kuvittajaa usean kuukauden odottelun jälkeen. Teoriavihkosen taittamisessa oli myös suuria haasteita. Lopulta kolmas taittaja sai ulkoasun tehtyä valmiiksi ja vastaamaan odotuksiamme.

Monen eri yhteistyötahon kanssa toimiminen opetti meille neuvottelutaitoja ja toisaalta jouduimme myös kokemaan sen, ettei opiskelijoiden tilaamia töitä juurikaan arvosteta, sillä yhteistyötahot eivät pitäneet kiinni sovituista aikatauluista. Kokonaisuudessaan opinnäytetyön toteutus on ollut erittäin työläs ja monivaiheinen.

Arkitilanteet-materiaalin ollessa tekeillä otimme yhteyttä Tampereen ammattikorkeakoulun Y-kampukseen kysyäksämme ohjeita materiaalin

tekijänoikeuksiin. Y-kampukselta saimme kaivattua tukea ja kannustusta. Motivaatio prosessin loppuun saattamiseen löytyi uudelleen ja haave yrittäjyydestä sai tuulta purjeisiin. Projektipäällikkö Mikael Juntunen ja valmentaja Lauha Peltonen antoivat meille arvokasta tietoa yrittäjyydestä ja mahdollisuksistamme tuotteistaa ideamme. Y-kampuksen myötä prosessiin mukaan tuli myös innovaatioasiamies Markku Oikarainen, joka mahdollisti Arkitilanteet-materiaalin rahoituksen. Ilman Y-kampuksen tukea opinnäytetyömme tuotos ei olisi saanut näin huikean hienoa ulkoasua, emmekä me olisi saaneet tällaista oppimiskokemusta yrittäjyyden alkeista. Yrittäjyys houkuttelee edelleen, mutta kokemuksemme perusteella meidän on suoritettava ensin yrittäjyyteen liittyviä opintoja tai kursseja, jotta meillä on paremmat valmiudet lähteä vastaamaan yrittäjyyden haasteisiin.

Laadullisen tutkimuksen toteuttaminen ja asiantuntijoiden haastattelut olivat meille oppimiskokemuksina ainutkertaisia. Olimme vilpittömän yllättyneitä ja kiitollisia siitä, että asiantuntijat vastasivat myönteisesti haastattelupyyntöihimme. Haastattelijoina olimme kokemattomia, mutta asiantuntijat mahdollistivat omalla kannustavalla asenteellaan ja rautaisella ammattitaidollaan haastattelujen onnistumisen niin sisällöllisesti kuin meidän oppimiskokemuksemme kannalta.

Tutkimusaineistoa analysoidessa opimme ymmärtämään mitä opinnäytetyötämme ohjaava opettaja Merja Sinkkonen tarkoitti tutkimuksellisella jännitteellä, rakastumisella omaan aineistoon sekä sillä, kun tutkimus vie menessään. Kaikki nämä kokemukset ovat vaikuttaneet ammatilliseen kasvuunne ja kehitykseenne.

Johtoajatuksemme oli lähteä liikkeelle niin tutkimuksellisesti kuin ammatillisesti siitä, että opinnäytetyömme vastaa ammattialan kehitysnäkymiin, on taloudellisesti kiinnostava ja tuo esiin persoonalliset vahvuutemme. Matkan varrella olemme saaneet kokea turvallista läsnäoloa ja epävarmuutta, tukea ja piittaamattomuutta. Matkan varrella on paljon mutkia ja esteitä, mutta siitäkin huolimatta olemme jatkaneet päämäärätietoisesti eteenpäin.

Loppujen lopuksi voimme todeta, että lopullista opinnäytetyötä suurempi merkitys on ollut tehdyllä matkalla. Siitä on ollut kysymys myös opinnäytetyöstämme kokonaisuudessaan: haaveista, kasvusta ja sattumuksista, aivan niin kuin elämässä itsessään. Tämä prosessi on vahvistanut alkuperäistä uskoamme siihen, että ilman

yhteisen ymmärryksen rakentamista emme voi tehdä työtä, kohdata asiakkaita tai toinen toistamme. Olemme tämän matkan jälkeen entistä vakuuttuneempia siitä, että olemme valinneet oikean polun. Se ei ole silein mahdollinen, mutta täynnä oivalluksia ja mahdollisuuksia.

Opinnäytetyön merkitys työelämätaholle ja jatkotutkimusaihe

Opinnäytetyö on toteutettu tiiviissä yhteistyössä Tampereen kaupungin intensiivisen vauvaperhetyön kanssa. Pyrimme vastamaan työntekijöiden ja perhetyön suunnittelijan esille nostamiin haasteisiin ja tarpeisiin parhaamme mukaan. Olemme luetuttaneet materiaalin teoriavihkon perhetyönsuunnittelijalla muutamaan kertaan ja pyytänyt hänen kauttaan työntekijöiden kommentteja ja toiveita. Olemme muokanneet materiaalia näiden toiveiden mukaiseksi. Työelämätaho on antanut materiaalista positiivista palautetta ja kertonut sen vastaavan heidän tarpeitaan vanhemmuuden tukemisessa.

Kehittämämme materiaalin idea on yleistettävissä myös muille työkentille ja Tampereen kaupungin rajojen ulkopuolelle. Materiaali tuo opinnäytetyöhön monitasoista merkitystä. Siihen on tiivistetty teoreettista tietoa ja asiantuntijoiden näkemyksiä tukemaan työntekijöitä uuden työorientaation omaksumisessa. Materiaalin käytön kautta myös vanhemmat saavat tukea työntekijöiltä. Vanhemmuuden tukemisen ja vanhempien voimaantumisen myötä tuetaan välillisesti myös lapsen saamaa kasvatusta ja turvallisen kiintymyssuhteen muodostumista. Näin ollen menetelmällä on myös yhteiskunnallista merkitystä, sillä sitä voidaan soveltaa ja hyödyntää eri-ikäisten parissa työskennellessä sekä eri työkenttien arjessa. Työelämätahoon ja oman opiskelun päättämiseen peilaten pystymme myös itse hyödyntämään kehittämämme menetelmää tulevilla työkentillä ja näin ollen siirtämään tietoa ja työkäytäntöä kehittävää toimintamallia myös muiden työyhteisöjen keskuuteen.

Ehdotuksemme jatkotutkimusaiheeksi: Arkitilanteet-materiaalin käyttökokemukset ja kehitysehdotukset.

Eettisyys ja luotettavuus

Opinnäytetyötä tehdessämme pyrimme jatkuvasti refleктоimaan toimintaamme ja toimimaan mahdollisimman eettisesti. Eettisyys ja luotettavuus kietoutuvat toisiinsa. Eettisyys sisältää ajatuksen tutkimuksen rehellisyydestä ja hyvien tutkimuskäytänteiden noudattamisesta. Eettisyyttä ja tutkimuksen luotettavuutta pyrimme vahvistamaan läpinäkyvällä ja perusteellisella dokumentoinnilla. Tutkimuksen luotettavuutta pyrimme lisäämään triangulaatiota käyttämällä. Triangulaation avulla pyrimme ylittämään henkilökohtaiset ennakkoluulot ja irrottautumaan vain yhdestä näkökulmasta. (Tuomi & Sarajärvi 2011, 127, 140–143.)

Tutkijoina pyrimme laadullisen tutkimuksen mukaisesti objektiivisuuteen, johon liittyvät havaintojen luotettavuus ja niiden puolueettomuus. Puolueettomuuteen liittyen tutkija on aina kaksoisroolissa eli tutkijana ja omana itsenään. Omat henkilökohtaiset kokemukset ja ominaisuudet, esim. koulutus, ikä, sukupuoli ja perhetausta vaikuttavat väistämättä tutkijan tulkintoihin. Tutkimuksen luotettavuutta parantaaksemme pyrimme mahdollisimman vahvaan puolueettomuusnäkökulmaan. (Tuomi & Sarajärvi 2011, 135–136.) Puolueettomuutta vahvistimme kaikissa kohtaamisissa ja aineistonkeruutilanteissa dialogisuuden avulla. Dialogin keinoin toimimme tutkimuksessamme esille haastateltavan tai havainnoitavan subjektiivisen näkemyksen.

Tutkimuksen luotettavuutta voidaan arvioida validiteetin ja reliabiliteetin käsitteillä, mutta näitä arviointikriteerejä on kritisoitu niiden heikosta soveltuvuudesta laadulliseen tutkimukseen. Validiteetti kuvaa sitä, onko tutkimuksessa tutkittu sitä, mitä alun perin luvattiin tutkia. Reliabiliteetti tarkoittaa tutkimustulosten toistettavuutta. (Tuomi & Sarajärvi 2011, 136.) Tutkimuksessa pysyttelimme alkuperäisen tutkimuskohteen tarkastelussa eli lapsen kiintymyssuhteen kannalta haasteellisissa tilanteissa. Kokonaisuudessaan tutkimuksemme ei ole toistettavissa, sillä tilanteet ovat ainutlaatuisia. Tutkimustamme tarkastellen voidaan kuitenkin tehdä oletus, että tamperelaisissa perheissä havainnoimamme arkiset tilanteet toistuvat tietyin ehdoin myös muissa suomalaisissa perheissä. (Tuomi & Sarajärvi 2011, 136–138.)

Haastattelun luotettavuuteen tutkimusmenetelmänä liitetyt haitat ovat usein sidonnaisia sellaisiin haastatteluihin, jossa vastaaja voi kokea itsensä uhatuksi tai tilanteen pelottavaksi. Toisaalta riskinä on nähtävä myös tilanteet, joissa haastateltava antaa

sosiaalisesti suotavia vastauksia tai välttelee joistakin asioista puhumista. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 206–207.)

Tutkimuksessamme pyrimme haastattelua suunnitellessa sekä varsinaisessa haastattelutilanteessa haastateltaessa toimimaan mahdollisimman eettisesti. Otimme asiantuntijoihin yhteyttä sähköpostitse. Kerroimme opinnäytetyöstämme ja haastattelun tarkoituksesta ja merkityksestä opinnäytetyön kannalta, annoimme aikaa miettiä ja vastata haastattelupyyntöön. Lähetimme haastateltaville asiantuntijoille etukäteen tutkimuslupahakemuksen luettavaksi, jonka he allekirjoittivat haastattelun yhteydessä. Saatuamme myönteisen vastauksen annoimme haastateltavalle mahdollisuuden valita haastattelun toteutustavan. Tiesimme haastateltaviemme aikataulun olevan kiireinen, joten annoimme vaihtoehtoiksi haastattelun sähköpostitse, puhelimitse ja perinteisesti kasvotusten haastatteleamalla. Tämän jälkeen haastateltava sai myös päättää haastattelupaikan ja ajankohdan. Haastattelumateriaalin käyttöä tutkimustamme varten pyysimme haastateltavilta myös kirjallisen tutkimusluvan. Kaikki haastattelut nauhoitettiin ja osittain litteroitiin myöhemmin.

Havainnointia koskevat eettiset kysymykset liittyvät usein tilanteisiin, jossa havainnoitavat eivät tiedä olevansa havainnoinnin kohteena tai tilanteisiin, jossa heille ei ole selvitetty havainnoinnin tarkoitusta. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 81.) Hirsjärvi, Remes ja Sajavaara (2009, 213) nostavat esiin havainnointiin liittyvänä riskinä tutkijan vaikutuksen havainnoitaviin tai tilanteiden kulkuun. Toimiaksemme mahdollisimman eettisesti varmistimme, että kaikki havainnoitavat tiesivät läsnäolomme tarkoituksesta ja heille oli etukäteen kerrottu tutkimuksemme sisällöstä ja havainnoinnin merkityksestä. Kenttätyössä olevilla perheillä oli myös mahdollisuus kieltäytyä etukäteen opiskelijan saapumisesta perheen kotiin. Ne perheet jotka antoivat opiskelijalle luvan tulla työntekijän mukana perheeseen, tiesivät että opiskelija osallistuu perhetyöhön ja havainnoi opinnäytetyötään varten arkisia tilanteita.

Käytännössä osallistuva havainnointi tarkoitti kaikissa tilanteissa luonnollista vuorovaikutusta, tilanteessa elämistä sekä tietoista läsnäolon ja vaikuttavuuden säätelyä tutkijan kaksoisroolissa. Turvataksemme havainnointiin osallistuneiden perheiden ja työntekijöiden henkilöllisyyden emme mainitse havainnointijakson tarkkaa ajankohtaa, emmekä kuvaa analysoinnissa tilanteita niin tarkasti, että tilanteiden henkilöt olisivat tunnistettavissa.

Tuomi & Sarajärvi (2011, 136–139) kertovat Parkkilan tarkastelevan tutkimuksen luotettavuutta neljän eri käsitteen kautta. Nämä käsitteet ovat uskottavuus, siirrettävyys, riippuvuus ja vahvistettavuus. Tutkimuksen uskottavuus liittyy tutkimukseen osallistuneiden riittävään kuvaukseen ja arvioon kerätyn aineiston totuudenmukaisuudesta (Tuomi & Sarajärvi 2011, 138). Opinnäytetyön teoreettiseen viitekehykseen perehtyessämme luimme paljon suomenkielistä ja englanninkielistä alan kirjallisuutta. Lähdekirjallisuuteen perehtyminen antoi meille hyvät valmiudet tutkimuksen toteutukseen, aineistonkeruuseen ja analysointiin. Prosessin eri vaiheissa pyrimme varmistamaan tutkimuksen uskottavuuden suunnittelemalla toimintaamme etukäteen ja valmistautumalla hyvin esimerkiksi haastatteluihin. Prosessin tarkalla dokumentoinnilla pyrimme tekemään näkyväksi kerätyn aineiston totuudenmukaisuuden.

Luotettavuutta arvioiva käsite siirrettävyys liittyy tutkimustulosten siirrettävyyteen tutkimuskontekstin ulkopuolella olevaan vastaavanlaiseen kontekstiin (Tuomi & Sarajärvi 2011, 138). Laadullisessa tutkimusaineistossa ei varsinaisesti pyritä yleistettävyyteen, mutta silti se sisältää ajatuksen ilmiöistä yleisellä tasolla (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 182.) Tutkimuksemme kannalta siirrettävyyden voidaan ajatella tarkoittavan sitä, että havainnoimamme tilanteet tamperelaisperheissä, toistuvat todennäköisesti myös muissa suomalaisissa perheissä. Tutkimustulosten näkökulmasta siirrettävyys näkyy Arkitilanteet-materiaalin soveltuvuutena myös muissa työmuodoissa ja työkentillä.

Tuomen ja Sarajärven (2011, 139) mukaan riippuvuuden käsite liittyy koko tutkimuksen toteutukseen. Riippuvuuden avulla voidaan arvioida onko tutkimus toteutettu tieteellisen tutkimuksen toteuttamista yleisesti ohjaavien periaatteiden mukaisesti. Riippuvuus ja vahvistettavuus liittyvät vertailtaessa toisiinsa. Vahvistettavuudella arvioidaan tehtyjen ratkaisujen ja päättelyn oikeutusta (Tuomen ja Sarajärven 2011, 139). Tutkimuksemme kannalta tämä näkyi seikkaperäisenä ja luotettavana dokumentointina. Pyrimme siihen, että ulkopuolinen lukija pystyy seuraamaan kirjallisen raporttimme kautta valintojamme, päätelmiämme ja näin ollen arvioimaan tutkimustamme. Opinnäytetyön prosessi oli kokonaisuudessaan haastava ja se vaati vahvaa eettistä sitoutumista ja oman työn hallintaa. Tuomen ja Sarajärven (2011, 127) mukaan eettinen sitoutuneisuus ohjaa hyvää tutkimusta ja eettisyys on luotettavuuden toinen puoli.

8 LOPUKSI

Opinnäytetyö on hyvä päättää Tampereen yliopiston dosentti Matti Rimpelän (2013a) ajatuksien:

Yhteisen ymmärryksen rakentamiseen ei riitä pelkkä välittäminen, vaan tarvitaan myös kasvatusosaamista, sillä lapsi kasvaa kehitysyhteisöissä.

Opinnäytetyön prosessi oli meille melkoista kehitysyhteistyötä. Nyt on aika kiittää yhteisestä ymmärryksestä, oppimiskokemuksista, kehitysyhteisöistä ja monesta muustakin asiasta.

Tuhannet kiitokset sosiaalipsykologian ja psykologian professori Airi Hautamäelle, Mannerheimin lastensuojeluliiton pääsihteeri ja kasvatustieteen tohtori Mirjam Kallandille ja Pelastakaa lapset ry:n ylilääkäri ja lääketieteen tohtori Jari Sinkkoselle! Antamanne aika ja arvokkaat ajatuksenne olivat meille ainutlaatuinen oppimiskokemus.

Suuret kiitokset Tampereen kaupungin intensiivisen vauvaperhetyön työntekijöille, havainnointijakson kenttätyöntekijöille, Minna Nurmiselle ja Pirjo Sillmanille! Luottamuksenne meihin mahdollisti ammatillisen kasvun ja rohkeuden.

Kaunis kiitos tämän idean siiville eli Tampereen ammattikorkeakoulun Y-kampuksen Lauha Peltoselle ja Mikael Juntuselle sekä innovaatioasiamiehelle Markku Oikaraiselle! Ilman teitä tämä materiaali olisi kasa nidottuja kopiopapereita, väritulostimella printattuja ja itse laminoituja kortteja.

Arkitilanteiden upeasta visuaalisesta ilmeestä ja erittäin nopeasta kuvien toimittamisesta saamme kiittää kuvittaja Kaisa Ronkaista! Teoriavihkosen taitosta vastasi Lauri Tornberg, kiitos!

Suuret kiitokset opinnäytetyömme ohjaajille Merja Sinkkoselle ja Riikkaelina Susipolulle! Kiitos myös kaikille muille opettajille, jotka ovat meitä tässä prosessissa auttaneet ja tukeneet! Erityiskiitokset Liisa Laineelle tietoteknisten haasteiden ratkaisusta!

Kiitokset positiivisuudesta, kannustuksesta, lainojen uusimisesta ja uusien kirjojen tilaamisesta Pyynikintien kirjaston informaattikolle Auli Kupariselle!

Prosessin eri vaiheissa apua ja tukea olemme saaneet myös monilta muilta ihanilta ihmisiltä. Kiitos ystäville, opiskelukavereille, sukulaisille ja kaikille muille, jotka ovat antaneet erityisosaamistaan käyttöömme mm. lastenhoidon, oikoluvun, Word-taituroinnin ja kommenttien merkeissä! Kiitokset monitaituri Sanna Jalaskoskelle!

Viimeisenä ja tärkeimpänä kiitokset Mikkosen ja Valon perheille, jotka ovat joka päivä tehneet meille Arkitilanteet todellisiksi! Ilman teitä emme olisi tarttuneet tilanteisiin. Tukenne, kärsivällisyytenne ja rakkautenne on ollut ensiarvoisen tärkeää. Kiitos ja anteeksi.

LÄHTEET

- Ahonen, H. 1992. Vuorovaikutus auttamisen välineenä. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Airas, C. 2005. Lapsuuden normaali kehitys syntymästä taaperoiikään. Teoksessa Brummer, M. & Enckell, H. (toim.) Lasten ja nuorten psykoterapia. Helsinki: WSOY, 11–27.
- Airola, M. & Tarsalainen, A. 2003. Perheessä on voimaa. Helsinki: Lasten keskus.
- Arajärvi, T. 1989. Tasapainoinen lapsuus. 2. painos. Porvoo: WSOY.
- Armia, K. 2012. Kuva ja lapsi lastensuojelussa – ajatuksia kuvataideterapeuttisesta ryhmästä. Teoksessa Hautala, P-M. & Honkanen, E. (toim.) 2012. Kuva kantaa. Kuvataideterapia kasvatuksen, opetuksen, hoidon ja kuntoutuksen tukena. Pori: Satakunnan ammattikorkeakoulu, 84–92.
- Arnkil, T. & Seikkula, J. 2011. Dialoginen verkostotyö. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Bardy, M. 2001. Pikkulapsen sijoitus oman kodin ulkopuolelle – syrjäytymisen ja liittymisen risteyskohta. Teoksessa Järventie, I & Sauli, H. (toim.) Eriarvoinen lapsuus. Porvoo: WS Bookwell, 47–81.
- Becker-Weidman, A. 2008. Vuorovaikutteinen kehityspsykoterapia: teoria. Teoksessa Becker-Weidman, A. & Shell, D. (toim.) Auta lasta kiintymään. Vuorovaikutteinen kehityspsykoterapia traumaperäisen kiintymyshäiriön hoidossa. Suom. Ritanen, L. Tampere: PT-Kustannus.
- Bolle, R. 2012. Sisäisten kuvien virrassa, tietoisuuden rajamailla. Teoksessa Hautala, P-M. & Honkanen, E. (toim.) 2012. Kuva kantaa. Kuvataideterapia kasvatuksen, opetuksen, hoidon ja kuntoutuksen tukena. Pori: Satakunnan ammattikorkeakoulu, 130–144.
- Cacciatore, R. Lastenpsykiatri, asiantuntijalääkäri. 2012. Tunteiden hallinta ja vuorovaikutus. Luento 19.4.2012. Suoraman koulu. Kangasala.
- Carling, M. & Cleve, E. 2006. Ylihuolehtivat vanhemmat. Curling-perhe parempaan tasapainoon. Suom. Menna, O. Helsinki: WSOY. Alkuperäinen teos 2005.
- Crittenden, P. & Landini, A. 2011. Assessing Adult Attachment. A Dynamic-Maturational Approach to Discourse Analysis. New York: W. W. Norton & Company, Inc.
- Dunderfelt, T. 2001. Intuitio ja tunneviestintä. Ihmisten välinen näkymätön yhteys. Helsinki: Dialogia Oy.
- Eagleman, D. 2012. Incognito. Aivojen salattu elämä. Suom. Kankaanpää, J. Helsinki: BTJ Finland oy. Alkuperäinen teos 2011.

Emde, R. N. 1989. The infant's relationship experience: developmental and affective aspects. Teoksessa: Sameroff, A. J & Emde, R. N. Relationship disturbances in early childhood. New York Basic Books Inc. 33, 33–51.

Eskola, J. & Vastamäki, J. 2010. Teemahaastattelu: Opit ja opetukset. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin I, Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittavalle tutkijalle. 3. uudistettu ja täydennetty painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 26–44.

Gerhardt, S. 2007. Rakkaus ratkaisee. Varhaisen vuorovaikutuksen merkitys aivojen kehittymiselle. Suom. Kivirauma, M. Helsinki: Edita. Alkuperäinen teos 2004.

Goleman, D. 1997. Tunneäly. Lahjakkuuden koko kuva. Suom. Kankaanpää, J. Helsinki; Kustannusosakeyhtiö Otava. Alkuperäinen teos 1995.

Goleman, D. 2005. Emotional intelligence. 10. Anniversary edition. Bantam Books: New York. Original edition 1995.

Goleman, D. 2007. Sosiaalinen äly. Suom. Jänisniemi, L. & Paajanen, A. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava. Alkuperäinen teos 2006.

Haarakangas, K. 2011. Voimistava läsnäolo. Mielen tiet lapsuudesta vanhuuteen. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Halkola, U. 2009. Symboliset valokuvat terapeutin apuvälineenä. Teoksessa Halkola, U., Mannermaa L., Koffert, T. & Koulu, L. (toim.) 2009. Valokuvan terapeuttinen voima. Helsinki: Duodecim, 175–187.

Hautamäki, A. 2001. Kiintymyssuhdeteoria – teoria yksilön kiin(nit)tymisestä tärkeisiin toisiin ihmisiin, kiintymyssuhteen katkoksista ja merkityksestä kehitykselle. Teoksessa Sinkkonen, J. & Kalland, M. (toim.) Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. Vantaa: WSOY, 13–66.

Hautamäki, A. 2004. Perhe tänään. Teoksessa Arvonen, S. (toim.) Porukalla. Perheliikuntaohjaajan käsikirja. Helsinki: Edita Prima, 17–27.

Hautamäki, A. 2008a. Naisen yksilöllistymisen mahdollisuus ja hinta – oman äänen löytäminen. Teoksessa: Lahikainen, A. R., Punamäki, R-L. & Tamminen, T. Kulttuuri lapsen kasvattajana. Helsinki: WSOY, 117–141.

Hautamäki, A.; Hautamäki, L.; Maliniemi-Piispanen, S. & Neuvonen, L. 2008. Kiintymyssuhteen välittyminen kolmessa sukupolvessa – äidinäitien paluu? *Psykologia*. 6/2008, 421–442.

Hautamäki, A. 2011. Lapsen kiintymyssuhteet ja niiden vaarantuminen. Teoksessa Sinkkonen, J. & Kalland, M. (toim.) Varhaislapsuuden tunnesiteet ja niiden suojeleminen. Helsinki: WSOYpro Oy, 29–69.

Hautamäki, A. sosiaalipsykologian ja psykologian professori. Haastattelu 4.1.2012. Haastattelijat Mikkonen, K. & Valo, R. Helsinki.

- Heikkilä, J. & Heikkilä, K. 2001. Dialogi – Avain innovatiivisuuteen. Juva: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Heimo-Vuorimaa, L. 2009. Assosiatiiiviset kuvat, psyykkinen trauma ja krooninen kipu. Teoksessa Halkola, U., Mannermaa L., Koffert, T. & Koulu, L. (toim.) 2009. Valokuvan terapeutinen voima. Helsinki: Duodecim, 189–199.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. 15. uudistettu painos. Helsinki: Tammi.
- Hughes, D. A. 2011. Kiintymyskeskeinen vanhemmuus. Toimivuutta kasvatukseen. Suom. Ritanen, L. Tampere: PT-kustannus. Alkuperäinen teos 2009.
- Hughes, D. & Baylin, J. 2012. Brain-Based Parenting. The Neuroscience of Caregiving for Healthy Attachment. New York: W. W. Norton & Company, Inc.
- Hytönen, J. 2008. Lapsikeskeisen kasvatuksen ydinkysymyksiä. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit oy.
- Häkkinen, A., Ojajärvi, A., Puuronen, A. & Salasuo, M. 2012. Sukupolvien väliset suhteet nuoren terveystottumusten suuntaajina. Teoksessa: Myllyniemi, S. (toim.) Monipolvinen hyvinvointi. Nuorisobarometri 2012. Opetus- ja kulttuuriministeriö. 186–200.
- Iacoboni, M. 2008. Ihmisten peilaus. Kytkeytymisemme uusi tiede. Suom. Pietiläinen, K. Helsinki: Terra Cognita Oy. Alkuperäinen teos 2008.
- Ilkka, L. & Tamminen, H. 2004. Avain tunteiden taloon. Hämeenlinna: Päivä Osakeyhtiö.
- Isokorpi, T. 2003. Tunneälytaitojen ja yhteisöllisyyden oppiminen reflektoinnin ja ryhmäprosessin avulla. Tampereen yliopisto. Ammattikasvatuksen tutkimus- ja koulutuskeskus. Väitöskirja.
- Isokorpi, T. 2004. Tunneoppia parempaan vuorovaikutukseen. Juva: WS Bookwell.
- Isokorpi, T. 2006. Napit vastakkain. Ristiriidat, rajat ja ratkaisut. Juva: WS Bookwell oy.
- Isokorpi, T. & Viitanen, P. 2001. Tunnevoimaa. Kustannusosakeyhtiö Tammi
- Jokinen, A. 2012. Kategoriat, instituutiot ja sosiaalisen järjestyksen tuottaminen. Teoksessa: Jokinen, A., Juhila, K. & Suoninen, E. (tähän kuuluu varmaan toim.) Kategoriat, kulttuuri & moraali. Tampere: Vastapaino. 227–264.
- Juhila, K., Jokinen, A. & Suoninen, E. 2012. Kategoria-analyysin juuret. Teoksessa: Jokinen, A., Juhila, K. & Suoninen, E. (tähän kuuluu varmaan toim.) Kategoriat, kulttuuri & moraali. Tampere: Vastapaino. 17–41.
- Järventie, I. 2001. Eriarvoisen lapsuuden muotokuvia. Teoksessa Järventie, I & Sauli, H. (toim.) Eriarvoinen lapsuus. Porvoo: WSOY, 83–124.

Järventie, I & Sauli, H. 2001. Johdanto. Eriarvoinen lapsuus. Porvoo: WSOY, 7-17.

Järvinen, R., Lankinen, A., Taajamo, T., Veistilä, M. & Virolainen, A. 2007. Perheen parhaaksi. Perhetyön arkea. Helsinki: Edita Prima.

Kalland, M. 2011. Päivähoito kiintymyssuhdeteorian valossa. Teoksessa: Sinkkonen, J. & Kalland, M. (toim.) Varhaislapsuuden tunnesiteet ja niiden suojeleminen. Helsinki: WSOYpro Oy, 147–172.

Kalland, M. Mannerheimin Lastensuojeluliiton pääsihteeri, Helsingin yliopiston sosiaalityön ja perhetutkimuksen dosentti, kasvatustieteen tohtori. Puhelinhaastattelu 14.6.2012. Haastattelijat Mikkonen, K. & Valo, R. Tampere.

Kanninen, K. & Sigfrids, A. 2012. Tunne minut! Turva ja tunteet lapsen silmin. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Keltikangas-Järvinen, L. 2008. Tunne itsesi, suomalainen. 7.painos. Juva: WS Bookwell oy.

Keltikangas-Järvinen, L. 2010. Hyvä itsetunto. Helsinki: WSOY.

Keltikangas-Järvinen, L. 2010. Sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot. Juva: WSOY.

Keltikangas-Järvinen, L. 2012. Pienen lapsen sosiaalisuus. Helsinki: WSOY.

Kerola, K., Kujanpää, S. & Kallio, A. 2007. Tunteesta tunteeseen – ihmismielen tarinat ja kuvin ja sanoin. Opetushallitus.

Kivijärvi, S., Rönkä, A. & Hyväluoma, J. 2009. Vanhemmuus arjessa: neuvottelua, hässäköitä ja hassuttelua. Teoksessa: Rönkä, A., Malinen, K. & Lämsä, T. (toim.) Perhe-elämän paletti. Vanhempana ja puolisona vaihtelevassa arjessa. Jyväskylä: PS-kustannus, 47–68.

Kokkonen, M. 2010. Ihastuttavat, vihasuttavat tunteet. Opi tunteiden säätelyn taito. Juva: WS Bookwell Oy.

Koffert, T. 2009. Valokuva ja kognitiiviset työskentelytavat depressiopotilaiden hoidossa. Teoksessa Halkola, U., Mannermaa L., Koffert, T. & Koulu, L. (toim.) 2009. Valokuvan terapeuttilinen voima. Helsinki: Duodecim, 93–105.

Koskimies, M., Pyhäjoki, P. & Arnkil, T. E. 2012. Hyvien käytäntöjen dialogit. Opas dialogisen kehittämisen ja kulttuurisen muutoksen tueksi. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Kuikka, P., Pulliainen K. & Hänninen, R. 1992. Neuropsykologian perusteet. Juva: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.

Lee, N. & S. 2011. Isän ja äidin käsikirja. Suom. Pitkänen, M. Hämeenlinna: Päivä Osakeyhtiö. Alkuperäinen teos 2009.

Lehtovirta, M., Huusari, M., Peltola, L. & Tattari, K. 1997. Kasvurenkaita. Psykologia ja kehityspsykologia. 1. painos. Porvoo: WSOY.

Lyytinen, P., Korkeakangas M & Lyytinen, H. (toim.) 1997. Näkökulmia kehityspsykologiaan. Porvoo: WSOY.

Malinen, K. & Rönkä, A. 2009. Mihin aika riittää? Teoksessa: Teoksessa: Rönkä, A., Malinen, K. & Lämsä, T. (toim.) Perhe-elämän paletti. Vanhempana ja puolisona vaihtelevassa arjessa. Jyväskylä: PS-kustannus, 179–202.

Mattila, A. 2011. Näkökulman vaihtamisen taito. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Metsämuuronen, J. 2000. Laadullisen tutkimuksen perusteet. Metodologia -sarja 4. Helsinki: Internationaö Methelp Ky.

Mäkelä, J. 2003. Aivojen varhainen kehitys vuorovaikutussuhteissa. Teoksessa Sinkkonen, J. (toim.) Pesästä lentoon. Kirja lapsen kehityksestä kasvattajalle. Helsinki; WSOY, 13–43.

Mönkkönen, K. 2002. Dialogisuus kommunikaationa ja suhteena. Vastaamisen, vallan ja vastuun merkitys sosiaalialan asiakastyön vuorovaikutuksessa. Kuopion yliopisto. Sosiaalitieteiden laitos. Väitöskirja.

Mönkkönen, K. 2007. Vuorovaikutus. Dialoginen asiakastyö. Helsinki: Edita Prima Oy.

Nissinen, L. 2007. Auttamisen rajoilla. Myötätuntouupumisen synty ja ehkäisy. Helsinki: Edita Prima oy.

Nummenmaa, L. 2010. Tunteiden psykologia. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Nurmi, J-E., Ahonen, T., Lyytinen, H., Lyytinen, P., Pulkkinen, L & Ruoppila, I. 2006. Ihmisen psykologinen kehitys. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy.

Nurminen, M. 2012. perhetyön suunnittelija. Haastattelu 14.5.2012. Haastattelijat Mikkonen, K. & Valo, R. Tampere.

Ojanen, M. 2007. Positiivinen psykologia. Helsinki: Edita

Ojanen, M. 2011. Minä ja muut. Itsetuntemuksen kirja. Helsinki: Kirjapaja.

Pekki, A. & Tamminen, T. 2002. Lapsen ehdoilla. Kunnallisan kehittämissäätöön tutkimusjulkaisut, nro 3.

Peltonen, H. 2004. Kasvattajana sosiaali- ja terveysalan ammattiteissa. 4. uudistettu painos. Helsinki: Tammi.

Perhetyön kriteerit. 2010. Yleinen sosiaalityö. Perhetyö. Tampere: Hyvinvointipalvelut. luettu 15.4.2013.

http://www.tampere.fi/material/attachments/p/5jSLD5oAo/Perhetyon_kriteerit_2_10.pdf

- Pilke-hankkeen loppuraportti. 2011. Tampere: Tampereen kaupungin hyvinvointipalvelut.
- Puolimatka, T. 2011. Kasvatus, arvot ja tunteet. Helsinki: Suunta-kirjat.
- Pösö, T. 2006. Monenlaista vanhemmuutta. Teoksessa: Hermanson, E. & Martsola, R. (toim.) Aikuinen vanhemmuus. Katoavan kasvatuksen jäljillä. Helsinki: Kirjapaja Oy. 87–99.
- Rantala, A. 2002. Perhekeskeisyys – puhetta vai todellisuutta? Työntekijöiden käsitykset yhteistyöstä erityistä tukea tarvitsevan lapsen perheen kanssa. Jyväskylän yliopisto. Erityispedagogiikan laitos. Väitöskirja.
- Rimpelä, M. Tampereen yliopiston dosentti. 2013a. Onko palvelujärjestelmän hajanaisuus este lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnille? Luento 1.2.2013. Valkeakosken hoiva- ja kuntoutuskeskus. Valkeakoski.
- Rimpelä, M. Tampereen yliopiston dosentti. 2013b. Hyvinvointia perheille -hanke. Luento. 17.4.2013. Valkeakosken hoiva- ja kuntoutuskeskus. Valkeakoski.
- Rusanen, E. 2011. Hoiva, kiintymys ja lapsen kehitys. Porvoo: Oy Finn Lectura Ab.
- Ryselin, K. 2006. Lapsen sisin – muuttuva vai muuttumaton? Teoksessa: Hermanson, E. & Martsola, R. (toim.) Aikuinen vanhemmuus. Katoavan kasvatuksen jäljillä. Helsinki: Kirjapaja Oy, 117–129.
- Rönkkö, L. & Rytönen, T. 2010. Monisäikeinen perhetyö. Helsinki: WSOYpro Oy.
- Saarinen, M. 2001. Tunne älysi, älyä tuntevasi. Opas oman ja työyhteisön tunneälyn kehittämiseen. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Saarinen, M. & Kokkonen, M. 2003. Tunneäly -kohti KOKONAista elämää. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Saikkala, A. 2011. Perheen pelisäännöt. Hyvän perhe-elämän käsikirja. Helsinki: Minerva Kustannus Oy.
- Salo, S. 2003. Kiintymyssuhteen merkitys elämänkaaren aikana. Teoksessa: Sinkkonen, J. (toim.) Pesästä lentoon. Kirja lapsen kehityksestä kasvattajalle. Vantaa: WSOY, 44–77.
- Sarkkinen, M. & Juutilainen, K. 2011. Oman äitisuhteen merkitys synnytyksenjälkeisessä masennuksessa. Teoksessa Heiskanen, T., Huttunen, M. & Tuulari (toim.) Masennus. Helsinki: Duodecim. 345–346.
- Schulman, G. 2002. Sietämättömän kestämisestä eheytymiseen. Teoksessa Haaramo, S. & Palonen, K. (toim.) Trauman monet kasvot, psyykkinen trauma sisäisenä kokemuksena. Pieksämäki: Therapie-säätiö, 162–187.
- Sears, W. & M. 2008. Kiintymysvanhemmuuden kirja. Onnellisen vauvan hoito-opas. Suom. Hirvi, J. Helsinki: Green Spot. Alkuperäinen teos 2001.

- Seppänen, P., Hansen, M., Janhunen, T., Kytöpuu, K., Salo, S., Seppänen, S., Tapio, N. & Vilén, M. 2010. Perhetyön työkalupakki täydentyy. Teoksessa Vilén, M., Seppänen, P., Tapio, N. & Toivanen, R. (toim.) Kohtaamisia lapsiperheissä. Menetelmiä perhetyöhön. Helsinki: Kirjapaja.
- Sévon, E & Huttunen, J. 2002. Odottavan äidin vastuu. Teoksessa: Rönkä, A. & Kinnunen, U. (toim.) Perhe ja vanhemmuus. Suomalainen perhe-elämä ja sen tukeminen. Jyväskylä: PS-Kustannus, 72–97.
- Siegel, D. 2009. Vuorovaikutteisen neurobiologian näkökulma. Teoksessa Ogden, P., Minton, K. & Pain, C. (toim.) Trauma ja keho. Sensomotorinen psykoterapia. Suom. Pekkarinen, I. Helsinki: Traumaterapiakeskus, xii-xviii Alkuperäinen teos 2006.
- Sihvola, S. 2006. Hoivan voima. Teoksessa: Hermanson, E. & Martsola, R. (toim.) Aikuinen vanhemmuus. Katoavan kasvatuksen jäljillä. Helsinki: Kirjapaja Oy, 103–115.
- Silvén, M. (toim.) & Kouvo, A. 2010. Vuorovaikutus, varhainen kiintymyssuhde ja psyykinen hyvinvointi. Teoksessa: Varhaiset ihmissuhteet. Polku lapsen suotuisaan kehitykseen. Helsinki: Minerva, 65–89.
- Silven, M. & Kouvo, A. 2008. Onko läheisillä perhesuhteilla kauaskantoisia vaikutuksia lastemme elämään? Teoksessa Lahikainen, A R., Punamäki, R-L. & Tamminen, T. (toim.) Kulttuuri lapsen kasvattajana. Vantaa: WSOY, 98–116.
- Silvennoinen, M. 2004. Vuorovaikutuksen avaimet. Helsinki: Talentum Media Oy.
- Sinkkonen, J. 1998. Yhdessä isän kanssa. 2.painos. Helsinki: WSOY
- Sinkkonen, J. 2003. Lapsen kiintymyssuhteen syntyminen ja sen häiriöt. Teoksessa Niemelä, P., Siltala, P. & Tamminen, T. (toim.) Äidin ja vauvan varhainen vuorovaikutus. Helsinki: WSOY, 92–106.
- Sinkkonen, J. 2003. Leikkiä vakavilla asioilla. Helsinki: WSOY
- Sinkkonen, J. 2004. Lapsen kanssa hyvinä ja pahoina päivinä. 9.painos. Helsinki: WSOY.
- Sinkkonen, J. 2010. Nuoruusikä. Helsinki: WSOY
- Sinkkonen, J. 2012a. Isäksi ensi kertaa. Helsinki: WSOY
- Sinkkonen, J. lastenpsykiatrian erikoislääkäri. 2012b. Haastattelu 31.5.2012. Haastattelijat Mikkonen, K. & Valo, R. Helsinki.
- Sosiaaliportti. 2012. Perhetyö. Luettu 6.5.2013.
<http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelukasikirja/tyoprosessi/avohuolto/muuttukitoimet/perhetyo/>
- Tahkokallio, K. 1998. Myönteinen ajattelu lasten kasvatuksessa. Miten sanotaan ei myönteisellä tavalla. 6. painos. Juva: WSOY.

- Tahkokallio, K. 2001. Kotipesän lämpöä etsimässä. Kirja vanhemmuudesta, rakkaudesta ja rajoista. Juva: WS Bookwell Oy.
- Tahkokallio, K. psykologi. 2013. Uskallusta vanhemmuuteen. Luento 13.2.2013. Tietolan koulu. Valkeakoski.
- Rimpelä, M. Tampereen yliopiston dosentti. 2013b. Hyvinvointia perheille-hanke. Luento. 17.4.2013. Valkeakosken hoiva- ja kuntoutuskeskus. Valkeakoski.
- Tamminen, T. 2005. Olipa kerran lapsuus. 2.painos. Juva: WS Bookwell Oy.
- THL. 2011. Lastensuojelu 2011. Tilastoraportti liitteineen. Luettu 9.5.2013. http://www.thl.fi/fi_FI/web/fi/tilastot/aiheittain/lasten_sosiaalipalvelut/lastensuojelu
- Tuomi, A. 1992. Sosiaalityöntekijä – tunnetyöntekijä. Ajatuksia sosiaalityöstä tunnetyönä. Tampereen yliopisto.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2011. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 8. uudistettu painos. Helsinki: Tammi.
- Törrönen, M. 2012. Onni on joka päivä. Lapsiperheen arki ja hyvinvointi. Helsinki: Gaudeamus.
- Vilén, M., Leppämäki, P. & Ekström, L. 2008. Vuorovaikutuksellinen tukeminen. 3. uudistettu painos. Helsinki; WSOY Oppimateriaalit Oy.
- Vilka, H. & Airaksinen, T. 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki: Tammi
- Vuori, J. & Nätkin, R. 2007. Perhetyön tieto ja kritiikki. Johdanto perhetyön muuttuvaan kenttään. Teoksessa Vuori, J. & Nätkin, R. (toim.) Perhetyön tieto. Tampere: Vastapaino, 7-38.
- Värri, V-M. 2002. Hyvä kasvatusta – kasvatusta hyvään. Dialogisen kasvatuksen filosofinen tarkastelu erityisesti vanhemmuuden näkökulmasta. 4. Painos. Tampereen yliopisto. Matemaattisten tieteiden laitos. Väitöskirja.
- Øvretveit, J. 1995. Moniammatillisen yhteistyön opas. Suom. Hausen, H., Oinonen, T., Ranta-aho, K. & Ritanen, L. Helsinki: Sairaanhoidtajien koulutussäätiö. Alkuperäinen teos 1993.